

ZVEZEK 1 · 2
LETO VII ·

JANUAR
FEBRUAR

· N · A · Š · I · : · Z · A · P · I · S · K · I ·

SOCIALNA REVIVA · UREDNIK DR. ANTON
DERMOTA · · ODGOVORNI UREDNIK IN
IZDAJATELJ ANTON KRISTAN · LJUBLJANA

VSEBINA:

ABDITUS · KULTURNI BOJ? · DR. JOSIP FERFOLJA · MASARYKOVA
PRAKTIČNA FILOZOFIJA · ABDITUS · SOCIALIZEM POSAMEZNIKA
DR. EDVARD ŠERKO · PTIČ SAMOŽIV IN KRISTOV PROBLEM
DR. DRAGOTIN LONČAR · IZ POLITIČNE KORESPONDENCE DR. JA-
NEZA BLEIWEISA (Dalje) · PROF. DR. CHODOUNSKY · PROSPEKTI
SLOVANSKE UMETNOSTI IN KULTURE · DR. H. TUMA · SANIN
PREGLED · NARODNO GOSPODARSTO · STROKOVNI PREGLED
SOCIALIZEM · ZADRUŽNIŠTO · TEHNIKA · SOCIALNA POLITIKA
· LITERATURA · ŠOLSTVO · POLITIKA ·

· MCMX ·

LASTNIK KONZORCIJ „NAŠIH ZAPISKOV“ · UREDNIŠTVO V
ORICI · VIA DEL BOSCHETTO 29 · UPRAVA V LJUBLJANI,
ELENBURGOVA ULICA 6_{II} · · TISK TISKARNE · IV. PR.
AMPRET V KRANJU · POSAMEZNE ŠTEVILKE : 40 VIN.

Naši Zapiski

izhajajo vsakega
1. v mesecu ::

Poročnina znaša za Avstro-Ogrsko za celo leto
4 K 80 v s poštino vred, za pol in četrt leta so-
razmerno manj; za Nemčijo 5 K 60 v, za ostale
države 6 K 20 v. :: Posamezne številke 40 v.

Rokopisi naj se pošiljajo na adresu Dr. ANTON DERMOTA
v Gorici, via del Boschetto 29. :: Poročnina pa na naslov:
:: NAŠI ZAPISKI, Ljubljana, Šelenburgova ulica 6/II ::

„Naši Zapiski“

VI. letnik 1909 se dobe za K 4·80
pri upravi „Naših Zapiskov“ v
Ljubljani, Šelenburgova ul. 6./II.

Najnižje cene.

Največji izbor.

Skrbno izdelovanje

Preobleke. Popravila

L. MIKUSCH

tovarna dežnikov,
Ljubljana, Mestni trg 15.

Pod spovednim pečatom.

Spisal F. Kirchsteiger,
preložil Efbín Kristan.
Cena I. dela 2 K 60 vin.,
II. dela 2 K. Ta lepa in
nadose zanimivo pisana
knjiga je pravo priprava
za darilo ob primernih
priložnostih. Dobiva se v
vseh knjigarnah in v
Del. tisk. druž. v Ljubljani.

GRIČAR & MEJAČ

Ljubljana, Prešernova ulica 9

priporoča svojo bogato zalogo

izgotovljenih oblek

za gospode in dečke ter mične novosti v konfekciji za dame in
deklice. — Ceniki zastoj in franko.

ABDITUS:

Kulturni boj?

Zadnja leta se je tudi na Slovensko in med delavstvo zanesla živahna agitacija „Svobodne misli“, te svetovne organizacije vsega brezkonfesionelnega in proticerkvenega duha. Svetovnost te organizacije se ne da tajiti; njenega agitatoričnega pomena se ne more podcenjevati. Ta organizacija stremi za tem, da „osvobodi“ človeka cerkvenih, verskih in enakih suženjskih spon, kakor pravi sama. Goji prepričanje, da sta svet in človek nekaj samosvojega, povsem neodvisna od kakršnegakoli višjega stvarstva. Naravnost fanatičen boj proti cerkvi in verstvu je bil spočet v tej organizaciji, boj, ki v svoji končni konsekvenci ne pomenja le duševne revolucije posameznika v tem smislu, da mu ponuja dvome v njegovem osebnem verskem naziranju, temveč tudi totalni preobrat v naziranju družabnega sestava v čisto individualistični, anarhistični smeri.

Ni moja naloga pisati natančneje o „S. M.“ in njenih ciljih in nalogah, pač pa se mi zdi nujno potrebno s stališča slovenskega socialnega delavca pripomniti to-le:

Globoko sem prepričan, da pri naš, malem proletarskem narodu, ni nikoli dovolj močno povdarjano, da je za nas in poleg naših razmer *socialno delo* za ljudstvo in z ljudstvom prvo načelo, ki ga je treba respektirati z vso strogostjo. Ravno tako kakor je bila zmagovalna misel demokratizma za nas vse naravnost življenjskega pomena, prav tako je zavedno in organizovano socialno ter gospodarsko delo prva dolžnost vsakega izobraženca naše krvi. To neomahljivo, bojevito prepričanje se je nujno rodilo v potrebah in težavah našega vsakdanjega življenja. Pri tem mi je precej jasno, da more vsprejemati to čustvo le tisti, ki živi v neprestani dotiki z ljudstvom, živečim od vsakdanjega, neizprosno trdega dela, ali pa oni, ki se je preril do zadostnih ekzistenčnih pogojev iz resnične, dejanske proletarske bede. Vse to je razum-

ljivo. Rekel sem besedo o zmagovitem demokratizmu. Res, kdor pozna naš razvoj, mora pritrditi, da je med nami demokracija sijajno zmagala. Ali je to konec? Nič jasnejšega ni, kakor to, da se iz te odločne zmage ni moglo dovoditi ničesar drugega, kakor pomnoženi in v svojih posledicah povišani socialni boji. Ti vsakdanji družabni in politični konflikti so mnogokrat tako komplicirani in zapleteni, da se jih mora dobro umevati, če se hoče pri njih sodelovati. In kaj hoče močan demokratizem? On hoče sodelovanje vseh, ne izključuje nikogar in ne trpi nevednosti v masah. Iz tega se rodi druga nujna posledica, namreč ta, da vsak posameznik pri tem delu napravi lastni pravni čut odgovornim napram samemu sebi in celoti, ki pripada k nji. Predaleč bi me vodilo, če bi hotel razmotrivati, v kolikem pomenu prihaja tu vprašanje o verstvu posameznika v poštev; pripomnim le, da smatram versko naziranje posameznika za silno važno ravno v ti točki. To zadeva predvsem one, ki jih imenujemo izobrazence in ki se posvetijo ljudskemu delu, javno ali skrito.

V boju proti strahotni bedi mas in proti neumljivi lahko-miselnosti v kapitalistiškem svetu leži rojstvo vzajemnosti ljudskega socialnega in družabnega dela. Ta enkrat rojena samopomočna misel vede do dejanj časih tudi nehote in mnogokrat nevede. To socialno misel vzajemnosti vzbuditi in izobraziti med ljudstvom pa se more praktično le s pomočjo treznega razumevanja vsakdanjih dogodkov, ki so za posameznika kakor tudi za celoto važni. Če se je rodilo jasno in odkrito izpoznanje skupnega dela in napora kot družabne potrebe, mi še nikakor ne zadostuje zunanja forma tega izpoznanja. Od vsakega posebej zahtevam, da natančno pozna cilj in pota priznane vzajemnosti. Kaj hočem tečaj?

Hočem socialne in gospodarske izobrazbe skupnega ljudstva zato, ker le ona more voditi v boljšo bodočnost. In to je glavno. Vse ostalo je le neizogiben privesek. Vsakdo, kdor se je kdaj praktično bavil s temi mislimi in s tem delom, dobro ve, kako težko je pri gospodarsko in kulturno še ne popolno razvitem, z vsakdanjo bedo se otepajočem ljudstvu vzgojiti ne samo prepričanje o potrebi socialne vzajemnosti, temveč tudi samostojno razumevanje družabnih in socialnih bojev.

Socializem, ki ga kot nauk hočemo praktično uveljaviti, razjasniti in uporabljati zase in skupno ljudstvo, pa neoporečno in brezpogojno zahteva, da se mu mase vzgoje, napravi jo razumne in dobre ne samo intelektualno, temveč tudi нравno. Ta vzgoja ne

more biti samo nekaj splošnega, temveč vplivati ima tudi individualno, to je, dotikati se mora naravnost posameznika. Ne samo vzbuditi čut ljubezni do bližnjega je naloga te težavne in velike vzgoje, ampak tudi pošteno in odkrito misel, da je posameznik te celote dolžan podrediti se skupnim ciljem, skupnim interesom in skupnemu poštenju.

Delavni človek, ki se čez dan trudi za vsakdanje življenje, in katerega žitje obstoji v tem, da se podnevi fizično ali duševno utruji, ponoči pa zopet odpočije, ki nepretrgoma živi v tem železnem kolobarju z edinim namenom, prislužiti potrebnega kruha sebi in svojcem, je težko pristopen taki duševnega napora zahtevajoči vzgoji. Njegove moči so izčrpane in vsled tega more le počasi razumevati svoje družabne naloge, čas in razmere, v katerih živi. Ne-le zanj je vsled tega ta družabna in socialna vzgoja utrudljiva, temveč tudi in še bolj za one, ki to vzgojo prinašajo.

Nastane torej vprašanje, kaj je važnejše, vzbuditi pri tem človeku iz ljudstva zanimanje za lastni socialni in gospodarski položaj, ali pa mu iztrgati iz duše verstvo, ga pahnuti v duševne dvome o resničnosti Boga in njegove ekzistence? Ti dvomi v priprostem človeku, ki mu manjkajo predpogoji globlje duševne izobrazbe, enkrat vzbujeni, morajo imeti grozne posledice in lahko bi iz lastnega opazovanja navedel primere strašne moralne in intelektualne propasti. Ti dvomi v zvezi z neznosno gmotno bedo vodijo koncem konca v fatalizem in popolno brezbriznost.

Meni odgovor ni težak. Prvi del gorenjega vprašanja je važnejši še zaradi tega, ker beda mase — torej tudi posameznika — in ekzistenčni boji niso nastali zaradi vere, cerkve, ali celo Boga, temveč zgolj in samo vsled gospodarskega in duševnega razvitka preteklosti in sedanjosti. Naravnost greh pa se mi zdi — to povem, četudi riskiram, da se me proglasi za nazadnjaka — dokazovati slovenskemu delavskemu ljudstvu, da je edino njegova iskrena in naivna vera v Boga, da je njegova prisrčna molitev kriva njegove današnje družabne onemoglosti in gmotne revščine. Taka propaganda se mi vidi že samoobsebi protiljudska, protisocialna, neiskrena in demagoška. Ne more prinašati ljudstvu nobenega sadu. To se mi zdi tako, kakor bi hotel enoletnega otroka napraviti za pijanca ali pa abstinenta.

Kaj pa kultura? Ali ne trpi pri tem mojem, mogoče ozko-srčnem naziranju napredek kulture v sploh? Kulturo ustvarja gmotnost. Človek, ki se težko bori za svoj obstanek v rudnikih,

na polju, v tovarni, ne bo mislil mnogo na gledališče, ne bo si ubijal glave s tem, kako bi si omislil umetniško sliko, šel na koncert. Še navadne beletristične knjige si običajno ne more omisliti. Vse to more in hoče samo gmotno kolikortoliko razvito ljudstvo. Slovenske umetnike, slikarje, kiparje, pisatelje — kdo jih ubija? Razširjena, posplošena ljudska beda največ. Če hočejo veliki postati, morajo se dobro ukoreniniti v domovini. A tu jim manjka še ugodnih, vsprejetja zmožnih tal. Le če se ljudstvo v celoti gmotno močnejše razvije, bo reklamiralo tudi višjo kulturo zase, imelo bo večjih kulturnih potreb. Danes jih slovensko ljudstvo v veliki večini še nima, ker jih imeti ne more. Ampak dobilo jih bo — o tem nobenega dvoma. Kultura se bo rodila sama, razširjala iz lastne potrebe. Vsak posili-napredek v tem pogledu bi bil nenaraven, postal bi smešen. In prav zato sem že enkrat zapisal tudi stavek, da tudi kulture, ki bi slonela na revščini naše mase, ne potrebujemo. Časih se pri nas o „kulturi“ toliko govori in piše, da se zdi, da vsa naša takozvana kultura obstoja iz — besedi. Navadno pa se prezira in prezirljivo bagatelizira ono drobno delo za splošno ljudsko izobrazbo.

Kakor pa je pojem kulture za nas zelo važno in hvaležno polje, tako je tudi s — krščanstvom. Naše dosedanje narodno in ljudsko življenje, naša zgodovina — ki navsezadnje tudi ni tako skromna, čeprav nimamo mnogo opraviti s cesarji in kralji in ministri — nas zelo ozko veže s krščanstvom. Krščanstvo je prineslo novo kulturo, povsem različno od rimsko-paganske. Kulturno in narodno življenje krščanskih ljudstev je bilo in je mogočno prepojeno z nauki krščanstva. Ono je nam dalo prvo umetnost, pismeni jezik in največji socialni in družabni boji slovenskega ljudstva — kmetški upori — so se vršili v znamenju krščanstva. Vsaka beseda našega delavca in poljedelca priča o uplivu krščanskega naziranja na mišljenje in čustvovanje posameznika. Zato drzno trdim, vsak košček naše narodne kulture — in ta ima dokazati našo narodno individualnost —, vsako socialno čustvo slovenskega ljudstva je prepojeno s krščanstvom. Naslanjamo se na zgodovino; ona je izborna razlagateljica sedanjosti. In tam najdemo, da je bil duh krščanstva temelj našega dosedanjega kulturnega prerekanja, naše vztrajne odporne sile v težkih momentih Odrežite kjerkoli košček slovenskega ljudskega življenja in preiščite ga z mikroskopom: Našli boste sledi krščanskega naziranja in njegovega kulturnega upliva. Ali naj kdo išče zgolj grehe tega spočetja in ničesar drugega?

Zakaj pripovedujem vse to, ponavljam te že stare storiје? Ali naj ima vse to kakršnokoli zvezo z menoj kot socialnim delavcem s socialističnim prepričanjem?

Gotovo! Poznati hočem kot socialen politik smeri in dušo slovenskega ljudstva, in to izpoznanje mi je nujno. Ljudstvo in razmere, v katerih živi, mora vzeti tako, kakršno je v resnici. Naj mi je dejstvo ljubo ali ne, vzprejeti ga moram. Ž njim delati in ga respektirati mi je sila in potreba. In če vse to izpoznam in brezpogojno priznam za resnično, vem, da ni moja naloga, izpodbijati kulturni temelj in pogoj svojega ljudstva. Zakaj moje družabno in socialistično načelo je prvo, in pglavitno je, da to prodere, kar sem izpoznal za koristno in potrebno. Socialistični nauk pa ne zahteva in tudi ne potrebuje kulturnega boja — kakor si ga misli „Svobodna misel“ — in tudi vsprejeti ga ne more. Verski kulturni boj je namreč samo vprašanje družabne moči. Nič idealističnega ne vidim v tem. Tudi proletariat socialističnega naziranja stremi po družabni moči. Ampak v njegovem prizadevanju, postati družabna moč, verski kulturni boj ne more prihajati v poštev. Tisti naivni, nedozoreli časi so prešli in z vso strogostjo se mora povdariti, da propaganda za brezverstvo, ateizem in podobno nima z gospodarskim bojem delavskega sloja nič skupnega. Teoretični in praktični vzgledi so bili dani. V Franciji se je dobojeval „kulturni boj“. Ne brez vspeha in brez pomena. Denarna meščanska buržoazija je hotela priznati nasladno življenje, uživanja neizmerne; zahrepenela je po družabni moči. Ta moč se danes, na vrhuncu, javno kaže kot nasilstvo. Francoski proletariat, ki je bil zapeljan v ta boj kot odločilen faktor, je bil enostavno ogoljufan. Dobil ni za svojo navdušeno pomoč buržoaziji ničesar drugega, kakor izdajalca iz svoje srede, ministrskega predsednika, ki je seveda marioneta v oblasti po starih paganskih nasladnostih in polnem neizmernem uživanju hrepeneče, svoje velike družabne moži se zavedajoče denarne aristokracije. Socialne in družabne reforme so ostale tam, kjer so bile. Milioni, ki jih je obetal kulturni boj delavnemu ljudstvu, so zapadli brezmejni korupciji. „Piston“, kakor Francozje imenujejo današnjo protekcijo in korupcijo v svoji domovini, je neomejeno zavladal. Prestopil je meje možnosti. Ne samo francoski poštni uradniki, vsi sloji ljudstva so izročeni razuzdani korupciji; tudi senatorji, parlamentarci, ministri . . . „Piston“ jih sili, da ostanejo v vednem, neprestanem nasprotstvu z resnico in socialno pravičnostjo. Te razmere, ki jih je rodil anarhizem buržoazije, so rodile

anarhizem v ljudskem taboru, v socialistični organizaciji. Porodil se je nesmisel v gospodarski organizaciji delavstva — „action directe“. Dokaz, da je postal vsak up množice v legislativen uspeh ničeven, nemogoč . . .

Verskih kulturnih bojov pri nas torej ne potrebujemo. V preteklosti smo imeli verskih bojov dovolj. Evropa je napredovala, mi, ki smo bili njeni branitelji, smo zaostali. Zato moramo z našega ljudskega in socialnega stališča biti brezpogojno zato, da se da verstvu slovenskega ljudstva prosto pot. Našemu ljudstvu kot proletarcem daje neskajljeno krščansko naziranje odporne sile dovolj, in zgolj protisocialno malomeščanstvo zmore pobijati religijo ljudskih mas kot temelj našega današnjega narodnega in kulturnega spočetja.

A kje ostane svobodomiselnost? vprašate. Svobodomiselnost se ne krije z nasilstvom. Proti nasilju je mogoče samo nasilje. Princip večine je opravičen, a samo tam, kjer to zahteva neizogibna korist skupnega ljudstva. V socialnih in gospodarskih bojih je princip večine nele neizogiben, temveč naravnost potreben, da se doseže pravica. Da se na primer doseže postavni osemurni delavnik, socialno zavarovanje ljudstva, da se ubije oderuštvo — je večina potrebna, njena diktatura neizogibna. *Zakaj princip demokracije hoče, da delaj večina samo ono, kar je v korist skupnega ljudstva.* V zgolj kulturnih stvareh siliti ljudstvo v gotov nazor, pa je resnično nasilje. Kogarkoli prisiliti, da prizna neumetniško sliko za umetniško, lepo knjigo za umazano — ne more opravičiti nobene večine in nobene sile tega dejanja. Konkreten primer: Ločitev cerkve od države ima tak zgolj kulturni pomen. Mislim, da bi mogel za to glasovati le, če bi bila taka ločitev plod obojestranskega sporazuma in poravnave. Kajti sicer bi moja svobodomiselnost zahtevala nasilje, prevzel bi s tem nase vse posledice nasilja večine, ki bi ga ne mogel odobravati.

To misel imam tedaj, da se našega socialnega dela propaganda za brezverstvo, ateizem ali makari teozofizem i. t. d. ne more dotikati. Našemu še ne razvitemu delavnemu ljudstvu pa more naravnost škodovati, ker ga zadržuje v njegovi današnji socialni in gospodarski izobrazbi, katera je predpogoj vsega napredka. Verski problemi bodo ostali še, ko bo delavno ljudstvo že davno prestopilo ozke meje svojega sedanjega uboštva in vsestranske odvisnosti. Če je kdo ateist, prosto mu; jaz ga ne bodem izpreobračal. Toda taka povsem individualna mnenja spravljati v zvezo z našim splošnim družabnim načelom, dokazuje le totalno

neumevanje socialističnega nazora in pomanjkljivost socialnega čustva. Tudi v imenu svobode in napredka izrabljavati delavno ljudstvo more samo demagoštvo. Demagogija rodi domišljavost; kakor smo ubili fanatizem, tako ubijamo tudi to. Ni eno ne drugo ne more koristiti ne nam, ne ljudstvu, iz katerega prihajamo.

„Svobodno Misel“ pa prepustimo lahkega srca — Aškercu.

DR. JOSIP FERFOLJA:

Masarykova*) praktična filozofija.

I.

Bilo je v zimskem semestru leta 1901—02, ko sem poslušal na češki filozofični fakulti v Pragi Masarykova predavanja o praktični filozofiji. V največjo dvorano fakulte se nas je natlačilo okoli 400 slušateljev, ki smo z veliko vnemo sledili predavatelju. Nekako slovesno je bilo v dvorani, in zdelo se mi je, da poslušajo učenci svojega velikega mojstra. Prepričan sem, da so si kakor jaz tudi mnogi drugi odnesli od onih predavanj s seboj marsikatero dobro zrno za življenje. V političnem oziru sicer nisem več Masarykov pristaš, vendar smatram Masaryka za svojega učitelja, ki sem si ga ohranil v hvaležnem spominu v svojem srcu. Iz te hvaležnosti priobčujem njegove misli o praktični filozofiji, ki sem jih posnel po onih predavanj in njegovih spisih.

*

Masaryk podaja najprej svojo

definicijo o praktični filozofiji,

(ki jo imenuje tudi etiko prakse ali življenja), in pravi, da je to ono moralno zavedanje samega sebe, ki nam kaže, kaj naj de-

*) Tomaž Garigue *Masaryk* je bil rojen dne 7. marca 1850 v Hodoninu na Moravskem. Oče mu je bil kočijaž. Nižjo realko je M. dovršil v Hustopeči na Moravskem in se izučil potem v ključavničarski obrti. Nato se je zopet povrnil h knjigam in je dovršil gimnazijo na Dunaju. Tu je pohajal tudi visoke šole in se l. 1879 habilitiral za docenta filozofije. L. 1882 je bil poklican na novoustanovljeno češko univerzo v Prago. Tu je predaval o različnih filozofičnih strokah, v zadnjih letih se je posvetil specialno sociološki vedi. Znamenit je Masaryk kot politik in vodja realistične stranke. V državnem zboru je bil od l. 1891—93 in od l. 1907 dalje.

lamo, kako naj živimo. Umevanje življenja ni tako težka stvar, kot mislijo nekateri. Mnogi umevajo življenje sicer prav dobro, toda hočejo imeti za vsako ceno nekaj novega, nekako novo, skrivnostno formulo življenja. (Oni mladenič v evangeliju je tudi vprašal Kristusa, kaj naj stori, da bo izveličan, pričakujoč nekaj zelo zamotanega, ogromnega, nakar je dobil najpriprostejši odgovor: Ljubi svojega bližnjega.) Usvestiti si to, kar vemo že davno in tudi delamo, pronikniti v sebe, ne čakati samo velikih stvari, marveč vsakdanje malenkosti spravljati v soglasje s svojo vestjo, — to je pravo umevanje življenskega namena, to je praktična filozofija. Na ta način si razrešimo (vsaj vsak zase) uganko življenja. Ta filozofija ni privilegij izobraženca, marveč je pristopna najširšim masam, ona *ni učenost*, marveč *modrost* življenja. (Kristus je oznanjal največje resnice priprostim ljudem.)

II.

Po ti definiciji pride Masaryk k

razvoju etičnih zistemov

in navede *Hume-a**). Četudi v filozofiji skeptik in skrajni empirik ter nasprotnik vsakega nadnaravnega razodetja — v etiki Hume ni skeptik. On je prepričan, da more edino trdno stališče imeti podlago le v nrvnosti. V etiki je oznanjal, da odločuje *čustvo* in *ne razum*. To čustvo je dano samoposebi, koreniči v človeški naravi, in ne v kakem čustvu, ne da se dokazati in se pojavlja osobito v izvrševanju pravila: *Ljubi svojega bližnjega*. (Nil humani a me alienum puto.) To čustvo mora biti vkoreninjeno v človeški naravi, ali pa ga sploh ni. V *socialnem* oziru je hotela Humeova etika, da bi to čustvo obvladalo vse človeštvo v njegovo lastno korist.

Pod Humeovim vplivom je stal slavni *Kant****) kot skrajni predstavitelj racijonalizma ali intelektualizma. Kant je oznanjal *kategorični imperativ*, to je *apriorno, prirojeno izpoznanje* (in sicer razuma, ne čustva), da bodi maksima našemu življenju taka, da lahko služi za princip splošni zakonodaji. Posledica tega ka-

*) David Hume (izg. = Jum), znameniti skeptični filozof in klasični zgodovinar angleški. Pod njegovim vplivom se je razvijala moderna racionalistična filozofija. Rojen je bil leta 1711 v Edinburgu in umrl istotam leta 1776.

**) Immanuel Kant je najvplivnejši nemški filozof novejšega časa. Rojen je bil leta 1724 v Königsbergu na Pruskem in tam umrl leta 1804. Kant šteje mnogo pristašev, v prvi vrsti nemških, ki tvorijo posebno šolo — tzv. novokantovsko.

tegoričnega imperativa je ta, da je človeško bitje razdvojeno v *čutno* in *razumno*. Prvo hrepeni po slasteh človeškega življenja, drugo pa ga mora vsled kategoričnega imperativa pobijati. Človek je od narave radikalno hudoben, toda razum mora to lastnost premagati in dovesti človeka k dobremu, k nramnosti. Kot Humeu tako je tudi Kantu človek problem nramnosti; oba se strinjata glede vsebine etičnega načela, le v načinu utemeljevanja se razlikujeta.

Kategorični imperativ *ne obstoja*, pravi Masaryk; na podlagi dušeslovne analize ne moremo k njemu dospeti. Zato ga tudi izpuščajo mnogi Kantovi pristaši.

Oba, Kant in Hume, smatrata nramnost za temelj vere v nesmrtnost, boga. Religija se reducira na nramnost in ta je: izpolnjevanje svojih dolžnosti. Masaryk meni, da diši ta etika nekoliko po policiji.

Utilitarizem ali hedonizem

uči, da je dobro to, kar je koristno. Glavno vprašanje je torej: Kaj je koristno? V smislu utilitarizma je koristno (*utile*), kar nam povzroča *slast*. Ta slast je subjektivno znamenje za dobro.

Imamo dve vrsti utilitarizma. Eden pravi: Lastna slast je koristna, slast drugih nas ne zanima; drugi pa: Slast kar najbolj širokega kroga čutečih ljudi je koristna. Prvi je zgolj *egoističen*, drugi pa bolj *socialnega* značaja.

Temelj hedonističnega mišljenja je načelo: *Predmet volje je slast*, človek noče nič drugega, nego slast. Ako hočemo preiskati, koliko resnice je v tem načelu, moramo si prej razjasniti razne probleme:

1. raziskati, *analizirati* hotenje, *voljo*, (n. pr. ali se hoče človek izobraževati radi slasti same ali iz drugih nagibov);

2. odgovoriti si na vprašanje: *Ali ni kvalitete za slast? Je slast enaka slasti?*

3. če je hedonistični egoizem pravilen, kako si razložimo dejstvo, *da človek za druge vendar nekaj dela?*

Nekateri si to razlagajo tako: Ako imam koga rad, je to zame slast. Ali pa obstoja sploh nesebična slast, ki bi nastala sama po sebi, spontanno, brez postranskih nagibov? Mnogo mislecev zanika obstoj take slasti — Masaryk jo priznava.

Glede posebnih stopinj slasti meni Masaryk, da ne eksistirajo.

Hedonizmu se očita dvoje: Prvič, da širi nekako kupčijsko moralo. To je do gotove meje resnica, vendar je hedonizem

mного boljši kot pa gotove utopije v morali. Drugič se mu očita, da zapeljuje ljudi k nemoralnosti, požrešnosti. Tudi to očitane ni opravičeno; kajti praktično načelo hedonističnega mišljenja: *Uživaj z razumom in kar najdalj moreš*, dokazuje nasprotno. Znano je, da je bil Epikur, grški modrijan, (l. 341—270 pred Kr.) in ustanovitelj hedonizma najtreznejši človek na svetu.

Po Epikuru je bil na Grškem glavni pristaš hedonizma matematik Eudoks.

Na Angleškem se smatrajo Hobbes, Locke, Hume, Ad. Smith, Bentham, I. St. Mill za hedoniste, na Nemškem pa Feuerbach.

Ruski nihilizem in realizem je pravzaprav etični hedonizem v narodni obleki.

Na Češkem je bil Havliček hedonist.

Pozitivizem.

Njegov ustanovitelj je *Avgust Comte**). Pozitivizem hoče poznavati *le dejstva*, in sicer dejstva *zunanja*, pozitivna. *Vzroke* dejstev pušča na strani, da, oni se sploh ne dajo ugotoviti.

Iz tega načela izhaja etika: *Proč z ideali!*

Ako se omejimo na opazovanje samih dejstev, tedaj lahko *izvemo vnaprej*, kaj se bo zgodilo. Kot zvezdoslovci, ki vedo vnaprej za premikanje nebeških teles, tako se tudi mi, ko vemo, kaj se bo jutri zgodilo, lahko danes vravnamo po tem.

To predvidevanje je sicer lepa reč, toda družabno življenje je tako komplicirano, da ne moremo pravzaprav ničesar predvideti. To je izpoznal tudi Comte in se je pozneje korigiral, pustil je čustvom večjo veljavo, *od objektivizma je prešel k subjektivizmu*. V praksi je akceptiral altruizem. Comte je ustanovil v Parizu svojo pozitivistično cerkev.

Pozitivizem se je obrnil, ker se peča v glavnem le z zunanjimi dejstvi, osobito k *zgodovini*. Zato, ker se dejstva razvijajo, *zanika* pozitivizem *vsak absolutizem* (v verstvu n. pr.) in priznava le *relativna* dejstva.

Pozitivizem je tudi v prvi vrsti *objektivističen*, ker polaga največjo važnost na zunanja dejstva.

---

*) Avgust Comte (beri Kônt), rojen leta 1798 v Montpellieru na Francoskem, umrl v Parizu leta 1857. Njegov zistem je kombinacija iz empirizma in Saint-Simonovega socializma. Pristašev pozitivizem ni imel nikoli veliko — najdemo jih osobito na Francoskem, Angleškem in v Belgiji.

V etiki se pojavlja ta objektivizem kot **a-moralizem** (ne **anti-moralizem**), ne priznava sploh etike kot posebne stroke mišljenja (ali čustvovanja). Ima sicer *svojo* etiko, toda *etiko politično*, npravnost je tu samaposebi, ako to zahteva politika. Comte se ni hotel imenovati ateista, ampak le materialista.

Pogrešek pozitivizma vidi Masaryk v tem, da nam brani premišljati o zadnjih stvareh človeka. Pozitivizem priznava le zunanja dejstva, osobito taka, ki jih moremo izpoznavati s svojimi čuti, zakaj pa ne priznava tudi notranjih? *Zakaj ne bi moglo biti dejstvo vesti?*

Hiba pozitivizma tiči tudi v *pomanjkanju prepričanja*. N. pr.: Če se imam jutri odločiti za kakšno svoje lastno dejanje, tedaj o tem danes premišlujem in se gotovo pri tem oglasi moja vest: *ali ni to tudi dokument?*

V praksi je pozitivizem še sprejemljiv (oznanja n. pr. humanizem), v teoriji pa mu manjka vsakršna podlaga,

Pesimizem.

Glasnik pesimizma je *Schopenhauer**). Njegova etika prehaja v metafiziko in narobe. Jedro te metafizike je *ateizem*. Schopenhauer zavrže starega boga in najde novega, in ta je *volja*. Volja je tista, ki je ustvarila svet, celi svet ni nič drugega kot volja.

Lahko pripustimo, da je človeška in tudi živalska fizična moč podobna moči naše volje, toda smatrati, da je vse na svetu sama volja — to je navadna *vražja*. Schopenhauer *prenaša svojo notranjost* (svojo voljo) v *zunani svet*.

Schopenhauerjeva volja je *slepa, vsemogočna*, torej: zgodovina, človek je *slep, hudoben*, povsod je sama *tema* — evo *pesimizem*.

Schopenhauer je subjektivist do skrajnosti, hoče dokazati, da je celi svet le *predstava* (skrajni nihilizem), da stremi za tem — *izgubiti se v nič!*

To mišljenje je pravcati *misticizem*, ni ga mogoče umeti.

Schopenhauer misli, da je volja prva, *primêrna*, in intelekt drugi, *sekunderni*.

*) Artur Schopenhauer, rojen leta 1788 v Gdanku in umrl leta 1860 v Frankobrodu ob M. V svoji mladosti se je pečal s trgovino, pozneje je začel filozofirati. Ima veliko pristašev-diletantov, vredni naslednik-filozof pa mu je skoraj edini Eduard pl. Hartmann.

Iz pesimizma sledi etika: Schopenhauer hoče, da bi se *volja* pomirila, *potolažila*; ta svet-volja ni za nič, *torej proč z voljo*, uničiti jo. Vsakdo naj gleda, da zbeži s tega sveta; iz volje naj postane resignacija in stremljenje razbliniti se v nič, v ono budistično nirvano. Schopenhauer je *proti samomoru*, samomorilec hoče živeti bolje kot dozdej, v tem se volja ne uniči.

Iz izpoznanja, da je svet absolutno hudoben, izhaja, da more imeti človek z drugim *le sožalje*; *ne ljubezni niti radosti* ne more drug z drugim deliti.

Iz sožalja pa sledita *pravičnost* in *ljubezen do bližnjega*. Ta ljubezen pa ni primerna, ampak le posledica onega sožalja. (Masaryk vidi v tem izvajanju diletantizem in nedoslednost Schopenhauerja.)

V ti ljubezni-sožalju moremo delovati za *ne-življenje*, nirvano, za *ne-hotenje*, izognivši se vsakemu optimizmu (Znana Schopenhauerjeva Verneinung des Willens, des Lebens).

Askeza in *resignacija* sta edino dobri prvini, najvišja njiju stopinja je *svetost*. Kdor to doseže, je genij, ker vsaj za trenotek zapopade svet in njegav namen.

Človek mora postati s svojo resignacijo rešitelj sveta, zato ker uniči v sebi voljo,

Pesimizem je glasnik *modernega razpoloženja*. Vzroki za to razpoloženje so lahko različni (podedovani, rodbinske, družabne razmere i. t. d.), a vendar se ne morejo smatrati zadostnimi, da bi bili opravičeni.

Pesimizem je dvojen: *pravi, pristni*, t. j. resnično obupanje, nesreča, ki privede celo v smrt, ali pa *aktivni, zlobni*, kot pri Schopenhauerju, kojega ateizem je zloben in hoče uničiti starega boga.

Masaryk graja *zofistične* argumente v pesimizmu n. pr. glede samomora. Pesimizem pravi: ne samomor, ker je on volji zavetje, ampak askeza, ker le ona uniči voljo.

Evolucionizem.

Ideja *razvoja*, t. j. ideja, da se vse razvija, napreduje, in sicer vse k boljšemu in lepšemu in da se slabejše umika močnejšemu, — je *preveč optimistična* in utopistična.

Evolucionisti so v *etiki* delali *različne zaključke*. Eni so izvajali, da če že velja v prirodoslovju pravilo, da se slabejši tvor mora umakniti močnejšemu, velja isto tudi za človeka. *Šibek človek nima pravice do ekzistence* (Häckel). Drugi se zopet niso

upali oznanjati take morale in so zato trdili, da *teorija nima nobene skupnosti s prakso*. Tretji so pa rekli, da velja *drugo pravilo za prirodo in drugo za človeka* (Huuley).

Evolucionizem so sprejeli tudi *socialisti* (Marx, Engel); ugajal jim je oni navidezno revolucijski duh evolucionizma. In vendar je bila to *zmota*, ki je tičala v nepoznanju *aristokratizma*, ki je obsežen v evolucionizmu. Boj za življenje ne pomenja izenačenja demokracije, marveč diferenciranje, hierarhijo. Evolucionizem je torej v resnici *konservativen* in *ne demokratičen in revolucijski*. Zato se tudi mnogi socialisti odvrtaajo od evolucionizma, kar tvori med drugim tudi vzrok sedanje krize v socializmu.

III.

Potreba po etiki

se oglašča povsod in nam vsiljuje vprašanje: ali je etika-nravnost v resnici *neodvisna* od teologije in verstva in sploh od vsakršne teorije? Oziroma, kakšna je razlika med verstvom in nravnostjo?

Mnogi pravijo, da je etika čisto zase, neodvisna in v nobeni zvezi z verstvom. Anglež *Coit* brani to tezo v knjigi „Die ethische Bewegung der Religion“, Američan *Salter* v knjigi „Die Religion der Moral“ (nemška prevoda).

Na Francoskem se poučuje na ljudskih šolah namesto verstva *laični katekizem*, ki vsebuje samo splošno-veljavno moralo brez verskih dogem.

Masaryk sam trdi, da je etika lahko neodvisna od teologije, ne pa od verstva. (O tem ima seve Masaryk druge pojme, nego teologi.)

IV.

Zistem etike

deli Masaryk na dvoje: *splošna* etika, t. j. njeni temelji in *posebna*, specielna, t. j. njeni praktični nauki.

Kateri so temelji etike, ali kaj je *dobro*, kaj *zlo*? Odgovor na to vprašanje, pravi Masaryk, nam daje prvo in temeljno pravilo nravnosti: *ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe*.

Naša naloga je le, da si usvestimo *vsebinsko* tega pravila, in sicer moramo pri tem delu posvetiti svojo pažnjo peterim stvarem:

1. *noetični* nalogi, t. j. usvestiti si, da je to pravilo v resnici *dobro*;
2. *psihologični*, t. j. *analizirati* to ljubezen k bližnjemu;

3. *sociologični*, t. j. razjasniti si vprašanje: *kdo* je naš bližnji?

4. odgovoriti si na vprašanja: ali je *razen* te ljubezni še kaj *dobrega* na svetu? in

5. *metafizičnemu* problemu, t. j. kakšno mesto zavzema ta ljubezen k bližnjemu v našem *duševnem* življenju?

Predvsem se zamislimo pri prvem vprašanju, zakaj, *iz katerih vzrokov naj to pravilo ljubezni sprejmemo?*

Še celo etična skepsa je priznavala razliko med dobrim in zlim; ta razlika je vobče splošno priznana. In zato se vprašamo: *zakaj je eno dobro, drugo zlo?*

Moderni človek noče več verovati, on hoče imeti *gotovost*. Ne imponira mu več *vnanja avtoriteta samazase*, marveč zahteva, da vzdrži ta avtoriteta njegovo *kritiko*, da se opira na *razloge*.

Ti razlogi se dajo dokazati, kakor v vsaki drugi stroki, tako tudi pri tem temeljnem etičnem pravilu na dvojen način.

1. po *empirični* poti, t. j. na podlagi pridobljenih izkušenj;

2. po *apriorističnem*, intuitivnem spoznanju (Hume, Kant), t. j. tako, da se zdi človeku ta resnica samaposebi umevna.

Kakor so na polju razuma, tako so tudi v kraljestvu čustev nekateri poznatki umevni samiposebi, in jih ni mogoče dokazati. Taki čustveni „aksiomi“ ne izključujejo delovanja razuma, da, čustvo brez predstave (intelekta) je nemogoče. Čustvo samo je *slapo*, mora biti pri njem *mного* intelekta, ki čustvo *vodi*. Čustvo je pravzaprav *signal* tega, kar intelekt izpoznava, vidi.

Pri pravilu „ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe“ izpoznavamo z razumom to *enačbo* med nami in bližnjim.

Etika čustva je relativna, toda le do neke meje; kajti izkušnja nam vedno kaže neko gotovo enakost v čustvovanju.

Poslednji nameni človeški se ravnajo vedno po čustvu, ne po razumu — tu se cepi čustvena etika od etike razuma.

Zelo malo je človeških dejanj, ki bi jih vodil *edinole* razum; *vodilna* moč je skoro vedno čustvo. Mi vsi delamo večinoma to, kar se nam dopade, in ne kar smo si po temeljitem premišljevanju izitičili za predmet svojega delovanja; potemtakem so *nameni* naših dejanj dani *po čustvu*. In *najvišji* namen, *npravni* namen je dan *po kvalificiranem* čustvu (t. j. čustvu, ki je umevno samoposebi, ki se samosebe sankcionira), ki je našlo svoj pravi izraz

v besedah: ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe. In to etično pravilo je *absolutno*, in ni mogoče, da bi bilo le relativno.

Pozitivistični nimajo radi te imperativne, absolutne etike; mnogi zato, ker jo zamenjajo z *rigorizmom*. Absolutizem v etiki in rigorizem sta različna pojma.

Neka relativnost v umevanju te etike je n. pr. da delavec sodi o tem drugače kot kapitalist; vendar velja to imperativno etično pravilo *absolutno* — ne da bi hotelo vsakogar uniformirati po eni šabloni, in uvesti s tem etični rigorizem — t. j. ono velja vsem enako, quoad človek, t. j. ne velja nasproti drugemu, ampak le za vsakega posebej.

Obveznost tega etičnega pravila se krije z našo vestjo, ki ni le subjektiven, marveč tudi objektivni kriterij, zato ker je odvisna od vzgoje, miljeja in pod.

To etično pravilo — četudi je „aksiomatično“ — se lahko izpreminja, lahko napreduje, njegova vsebina se menja z nazori dobe.

Med *čustvenim* človekom in človekom *razuma* je opaziti gotovo *razliko*. Govori se, ne brez vsake podlage, o čustvenem Slovanu in razumovem Germanu (vzrok: rasa), čustvenem vshodu in razumovem zapadu (vzrok: civilizacija). Kanta n. pr. se imenuje, in to po vsi pravici, strogega intelektualista, Humea emocionalista (čustvenega človeka).

Med čustvom in razumom obstoja neko *kavzalno razmerje*; mogoče je petero:

1. ali je razum vzrok čustva;
2. čustvo vzrok predstave, t. j. intelektualnega delovanja;
3. paralelizem med čustvom in razumom, t. j. toali-ono delovanje ni nastalo ne po čustvu, ne po razumu, ampak iz gotovih fizioloških vzrokov;
4. čustvo je neodvisno od razuma; in
5. razum ni odvisen od čustva.

Dalje.

Socializem posameznika.

I.

dobi živimo, ki jo nekateri imenujejo *socialno*. Zopet drugi proglašajo naš čas za nesocialen, kapitalističen, za čas gmotne sile.

Oboji imajo prav; zakaj nasprotstva se vedno vjemajo.

Prvim se dozdeva, da žive že sredi mogočno napredujoče socializacije, sredi onega procesa duševnega in gmotnega življenja, katerega slikajo ljudje iz strogo meščanskega pokolenja, krogi denarne aristokracije, za gmotno *in* duševno nasilstvo.

O socializaciji družbe se govori z gotovostjo, ki je lastna le dalekovidnim ljudem. Vsi pa streme za tem, da se komplikacija današnje družbe pomnoži, da se kapital še bolj sigurno in višje naloži, da se imetje posameznika še bolj pravno in družabno zavaruje.

Oglejmo si to!

To, kar danes kulture željan človek imenuje in označa za *socializem*, je s kulturnega in umstvenega vidika — *družabna vzgoja*. Za filozofijo, literaturo, umetnost, gospodarstvo in — administracijo je socializem *vzgojevalna smer*. Temeljni in, lahko rečem, prvotni princip je demokracija.

To samoobsebi nastalo družabno pedagogiko, vzgojevalno plat socializma, delimo na dva dela: V individualen in družben del. Individualna vzgoja sloni na družbeni; druga drugo izpopolnjujeta.

Doslej je umstveni in čustveni socializem podpiral zlasti družbeno vzgojo, vzgojo zanemarjenih mas. V tem je obenem tudi že tičala vzgoja posameznika.

S stališča, da je današnja družabna uredba, današnji družabni red nepopoln in vsled tega krivičen, vzgaja socializem nezadovoljneže k upor. Upor je vedno le dosledno izvedena negacija. Ampak ta negativna misel že tiči v bodoči pozitivnosti — povsem neznani in še nepriznani.

Socializem mas je označil današnjo državo za krivično in je temu postavil nasproti še danes nejasni pojem pravice. Zahte-

vana potreba družabnega preobrata je danes ta pravica. Po naukih socializma sloni današnja država na dveh bergljah: Na gospodstvu in izkoriščanju. Ona je tedaj institucija gospodstva; uredba za izkoriščanje. Treba je tedaj izpodbiti ti dve berglji in preobrat je popoln.

S tem naziranjem je stopil v življenje *boj proti državi*. Del nove socialne vzgoje temelji v tem boju.

Cilj je postala človeška družba brez suženjstva. Nazor o svobodi, enakosti in bratstvu je s tem zadobil čisto drug pomen, nego ga je imel še v francoski revoluciji.

V tem boju, ki pravzaprav ni boj proti državi, temveč le boj za osvobojo telesa in duha iz prevelike odvisnosti, tiči velika tendenca nove socialne vzgoje. Posamezni odstavki te vzgoje so: Posplošenje ljudske izobrazbe, pravna, politiška in družabna enakopravnost, omejitev denarne ali kapitalne nadmoči, možnost duševne individualne konkurence, socialno zavarovanje, popolna državljska svoboda i. t. d. i. t. d.

V teh posameznih detajlih modernega socialnega nazora naj se zrcali individualna vzgoja socializma.

Nastane vprašanje: Ali je ta družbena in individualna vzgoja zadostna, da se doseže in omogoči socializem, družba, država, ki ji je podstava socialna moč celote, socialno-etična resnica in pravica?

Današnja vzgoja posameznika je nezadostna. Nezadostna bo vzgoja vedno, ker napredek je večer. Gre le za to, da se splošno vzgoja posameznika kolikor možno zenači z napredkom.

Materializem starih Rimcev je bil premagan od krščanstva. Krščanstvo v svojih tendencah je pomenjalo višjo kulturo. Zgolj siti človek starega Rima je propadel v duševno uboštvo. Iz preteklosti gresta v bodočnost samo ti dve poti. Vpraša se torej:

Ali je zadostno, da se izpremeni oblika družbe, ali je marveč treba tudi njeno jedro, ljudi, izpremeniti? Ali je potreba, da se posreči namen modernega socialnega nazora, nele vzgoja ljudi kot mase, temveč tudi človeka kot posameznika?

Kaj je socialna pravica?

II.

V vsakdanjem življenju smo vajeni protislovij. Vemo, da so ona pogoj napredka in življenja. So pa tudi protislovja, ki niso naravna, ki so umetno skupaj zveržena in skrupcana. Taka protislovja so nele nepotrebna, ampak tudi škodljiva.

Liberalni individualizem je v protislovju s srednjeveškim univerzalizmom. Anarhizem je strasten sovražnik socializma. Ta protislovja niso umetna, temveč naravna, ker so plod razvitka.

Anarhizem hoče popolno prostost posameznika. Do skrajnosti izvedeni individualizem je anarhizem. Popolna svoboda posameznika ne pozna nobene meje, ovire, postave. Pozna samo posameznika s svobodnimi kretnjami.

Socializem zastopa nasprotno moč celote, družbe. Pravi, da se v tem rodu tudi svoboda posameznika, v kolikor mu je potrebna za neoviran razvoj.

Misel, da je socializem zgolj gospodarstven, administrativen in politiški program — je napačna. Doba, ko je bilo socialno vprašanje le želja želodca in vseobilja, je že za nami. Dandanes so vprašanja čisto notranjega značaja mnogokrat eminentno socialna, zahtevajo zainteresiranja in lojalne rešitve. V svojem vsakdanjem življenju srečavamo protislovja, ki jih z ene strani poudarja socialno in socialistično načelo, z druge pa individualistični nagon, ki ga zastopa anarhizem.

Kaj je socializem? Na kratko!

On stremi po preobratu današnje družbe. V kakšnem smislu? Da ekonomsko, gospodarstveno izravna današnje velike razlike med ljudmi. V ta namen zahteva posplošenje ali podružabljenje produkcijskih sredstev. To je temeljni in prvotni stavek modernega socializma. Samo oni, ki stoji na tem stališču, more o sebi reči, da je socialist.

Kaj je torej s preobratom družbe? S tem je najtesneje zvezana usoda posameznika kot družabnega činitelja. Materialistična filozofija, s katero se hoče ta preobrat znanstveno utemeljiti, gre predaleč v ekstremnost in pozablja rada na posameznika kot živo in hoteče bitje.

Posameznik je vedno zavzemal v družbi važno mesto. To že vsled tega, ker ima vsak posameznik do družbe, v kateri živi in se giblje, tudi dolžnosti. Zakaj iz svojih družabnih in socialnih dolžnosti izvaja posameznik tudi svoja prava, kakor vidimo to lahko sleherni dan.

Obratno pa se mi dozdeva, da gre pretirani individualizem predaleč, ker pozna v prvi vrsti samo pravice posameznika, dočim o svojih dolžnostih noče ničesar čuti ali pa jih le nejasno in negotovo naglaša.

Ta dva načelna znaka v našem življenju srečujemo v socializmu.

Socialno načelo: Socializem ne sme individualno vstvarjati novih dolžnosti in vezi, zakaj naloga socializma ni, dolžnosti posameznika do družbe odstraniti, temveč le urediti. To načelo bi moralo biti vodilno pri vseh socialnih delih družbe ali pa države. Socialno zlo — če ga opazujemo tudi zgolj z gmotnega motrišča — je utemeljeno v nerednosti in nepravilni — vsled tega nepravilni — razdelbi dolžnosti med posamezniki. Delavec, sploh proletarec, ima dandanes dolžnost, živeti v stiskah poleg izvršenega dela, drugi zopet imajo pravico do lenobe in uživanja.

Lenoba je največje socialno zlo.

Socializem ima tedaj nalogo to urediti. To pomeni za današnjo družbo popolen preobrat dotedaj, dokler uživajoči del ne prizna potrebe te ureditve.

Kakšni so pripomočki te ureditve? Dva pota sta:

1. Ali vsi priznamo to potrebo in se trudimo, da uredimo vse to po svojih mislih in močeh pravično;
2. ali pa rabimo silo in s pridobljeno nadmočjo odstranimo vkljub vsem ugovorom socialno bedo.

Sila pa je največja socialna krivica vsedotlej, dokler te sile ne ukazuje vseobča in splošna potreba družabne celote.

Socializem zahteva torej poleg gmotnega preobrata tudi duševni preporod posameznika. Duševni preobrat kot važen pripomoček za splošni družabni preobrat, ki je mogoč šele takrat, ko je družba ekonomsko in duševno zrela zanj. Socialni preobrat je tedaj dvojen: Družabni in individualni. Brez tega harmoničnega hotenja socializem ni popoln.

Zato pa nihče ne more biti enostranski in zahtevati socialne revolucije samo od onih, ki uživajo sadove kapitalistične nadprodukcije, temveč duševni preobrat v socializem je odvisen v prvi vrsti od tistih, ki jih naj socializem zastopa.

S tem preobratom je dan pogoj do boljšega socialnega in družabnega razumevanja potreb socialnih celot. Socialna zakonodaja n. pr. temelji na tem duševnem preobratu posameznika, ki prihaja tako samizsebe do veljave.

Ta duševni preobrat v socializem pa daje tudi možnost razumevati, da je socialna krivica le človekovo hotenje vladati nad svojim bližnjim.

III.

Pogostoma lahko čujemo trditev, da je vsakdo socialist, ki stremlji za tem, da si izboljša svoj gmotni položaj.

Ta trditev je seveda napačna. Napačna že vsled tega, ker moram imeti vsaj svoj lastni nazor o tem, kakšna naj bi bila družba, ki je socialistna. Preje že sem formuliral stavek: Vsak je socialist, ki stremi za tem, da se podružabijo produkcijska sredstva, kot vseobče dobro.

In še več.

Socialist, ki stremi le za gospodarskim in administrativnim preobratom današnje družbe, ker je on sam gospodarsko onemogel, samo zaradi lastnega gmotnega položaja, je socialist samo napol. Zakaj izboljšajte temu človeku njegovo družabno stališče na kakršenkoli nesocialistični način in zavrgel bo brezobzirno svoje doseganje družabno načelo. Omogočite na priliko takemu socialističnemu delavcu, da gmotno pridobi s tem, da kazi stavko, in storil bo to nemudoma. Ali dajte mu priliko, da si izboljša svoj položaj s tem, da izda ali ogoljufa svoje tovariše, in ne bo pomišljal dolgo.

Zato ima Tolstoj prav, ko pravi:

„Srečamo civiliziranega ali navadnega, neomikanega delavca. Omikani delavec ne veruje v Boga in njegovo postavo, ampak on pozna Marxa, Lasalla in zasleduje delovanje Bebla in Jaurèsa v parlamentih; ima krasne govore o nepravičnosti, o prilastitvi zemlje, produkcijskih sredstvih, eksistenci dedovine i. t. d.

Neomikani delavec pa ne pozna sicer nobenih teorij in veruje v trojico, izveličanje i. t. d., a je ravno tako ogorčen proti zemljiškim posestnikom, kapitalistom ter ima ves vladajoči red za nepravilen. — Omogočite pa tema delavcema, omikanemu kakor tudi neomikanemu, da svoje stanje izpremenita s tem, da vstopita h kapitalistu v službo za visoko mezdo, ali da si kupita zemlje in si vstvarita delavnico z mezdnim delom in 999 od tisoč jih bo to storilo brez obotavljanja in bodo svoje zemljiške pravice ali pravice svojih delodajalcev bolj vneto zagovarjali, kakor rojeni zemljiški posestniki in kapitalisti.“

V socialnih gibanjih se toraj socialna zavest vse premalo poudarja, vsled česar je premnogokrat socialni razvoj enostransk in nepopoln. Novega življenja, ki ga zahteva stara družba z ene in socializem z druge strani, ne bomo pričakali, dokler posameznik ne izpozna potrebe svojega prepороda. Ne samo gmotnega, tudi duševnega prepороda! Načelo, da je sleharni dolžan dati družbi — državi, narodu — to, kar se od njega zahteva, in po svojih individualnih zmožnostih tudi več, mora prodrati.

Človek pa, ki hoče preporod družbe, ima dolžnost živeti najprej sam v mejah načela, ki ga za dobro izpozna. Vem, da pritisk današnje ekonomske organizacije v 90 slučajih izmed sto tega ne pripušča, a to ni nikaka opravičba, da bi vsaj v onih desetih slučajih ne napravil tega, kar sam s svojim delom in mislimi zahteva. To je tem lažje, ker se načela življenja, po katerih naj se posameznik ravna, ne dado naučiti in ne šablonizirati, temveč so le naraven plod izkustev življenja posameznika. To nas čisto naravno vodi do tega, da rešpektiramo svoje prepričanje tudi v vsakdanjem dejanju, ne oziraje se na modo mase.

Ta individualizem zahteva etike. Etični moment socializma pa je danes še zelo zanemarjen. In vedno bolj se čuti potreba socialne etike, ki jo nujno zahteva in tudi potrebuje socialno čuteče in misleče človeštvo. To že vsled ureditve razmerja med dolžnostjo in pravico.

V socialni etiki, ki naj tudi omogoči socialno pravičnost, temelji velik del socialnega vprašanja in v njeni pomanjkljivosti tiči veliko socialno zlo.

Do socialne etike pa drži ena sama pot: Splošna socialna naobrazba.

Dalje.

Dr. EDVARD ŠERKO:

Ptič samoživ in Kristov problem.

Kar sta Emerson in Trine Angležem, Maeterlink Francozom, Ibsen Skandinavcem, to je Oton Župančič Slovencem. Govori nam o duši, prinaša nam vesti iz onih krajev, kamor nima vsakdanja misel dostopa, iz krajev duhovnosti.

Ptič Samoživ presega kot pesniško delo z energijo izraza, z globočino svoje misli vse, kar se je pisalo in pesnilo v slovenski literaturi. — Ni moj namen tolmačiti ga, ali razlagati; to nima smisla. Razume ga samo oni, v katerem se je duhovnost vzbudila, kdor čuti tega Ptiča Samoživega v sebi. — Navajam ga samo, ker nam osvetljuje v novi luči problem duhovnosti in duhovnega življenja, o katerem je bil govor v eni prejšnjih števil.

Ptič Samoživ je simbol brezosebnega, nezgodovinskega, esoteričnega Krista, prostega vsake dogmatične ali konfesionalne privlake.

Krist kot Samoživi Ptič ni vezan na čas ali narod, ali cerkev, on je bistven del človeške notranje narave, je princip duhovnosti.

Vse velike religije, ki so se povspele v kraje duhovnosti, ga oznanjajo v svojih postankih. „Kot zlato se bleščečega genija, labuda večnosti“ ga imenujejo starodavne upanišade. Prometeja ga imenujejo Grki, Oziris stari Egipčani, Adi Budha Budisti, v sto in sto imenih se skriva, ker stotero ljudstev, čuteč ga v sebi, ga je izražalo vsako na svoj način.

Sv. Pavel, ta veliki ezoterik, ga je oznanjeval in Ptič Samoživ se je boril v srcih tisočerih. A katoličanstvo ga je pokopalo in na njegov grob postavilo spomenik zgodovinskega Krista, ga okrasilo z vsem čarom legende in tradicije. Umrli je za ljudstvo, a vedno živel v dušah posameznikov. Platoniki in srednjeveški mistiki so ga gojili v sebi, in le marsikoga, ki se je drznil javno povdarjati njegovo naravo, so objeli plameni na grmadi — a iz pepela njegovega trupla se je dvignil Samoživi Ptič, kot Feniks prenovljen in oživiljen.

V tem razmerju, kakor izgublja cerkev svojo moč in vpliv, raste vera v moč in samoživljenje duhovnega principa človeške narave.

Kristov problem je v prvi vrsti simboličen — zgodovinska stran njegova je v drugi vrsti. — Ravno v tem tiči vzrok, da je ta problem vedno žgoč, da stoji vedno v ospredju. — Zgodovinska dejstva in zgodovinski človeški pojavi, naj so še tako veliki in pomembni, minejo, izgube slejaliprej svojo životvorno silo, a simbol ostane, ravno raditega, ker nam govori o nekem istinitem, *sedanjem*, izražajoč našo lastno sicer temno, ali raditega nič manj realno slutnjo njemu odgovarjajočega dejstva.

Ono, kar nam prinašajo evangelji, se godi neprestano, že tisočletja in tisočletja. Še predno je bilo o Izraelu govora, je že obstojal Betlehem in Golgota: v globinah človeške duše.

Oznanenje, porod, življenje, smrt in vstajenje Krista je tako nekaj univerzalnega v človeškem, kakor je list, cvet in sad nekaj splošnega v vegetabilnem svetu.

Da le malo ljudi o tem ve, in da se jih tudi malo za to zanima, je vzrok v tem, ker pretežna množina ljudi živi le živalsko-intelektuelno življenje, ker so duhovno mrtvi — in posebno raditega, ker je pretežno število onih duhovno mrtvih, ki nosijo to

ime, in ki imajo Krista in besede evangelja dannadan na jeziku. — In ti so ravno raditega glavni zagovorniki tradicije in historičnega Krista, ker drugega ne poznajo, ker ne umejo simbola in so tako prisiljeni izpolniti notranjo praznoto s historično osebo in historičnimi besedami.

Kulturno človeštvo je premagalo intelektualni materializem 18. in 19. stoletja in stoji v znamenju duhovnosti — želi si duhovnega življenja. — Klerikalizem, kakor mogočen val se razprostirajoč med široko maso na eni strani in prosto verstvo med pravo inteligenco na drugi strani je neposredni izraz tega teženja.

Izraz teženja tedaj po prostem duhovnem življenju je, če govore ljudje, ki nimajo s formalno cerkvijo prav ničesar opraviti, kakor n. pr. Even Trine, Emerson, Maeterlink i. t. d. o duhovnih problemih, ki so bili prej nekak monopol klerikov.

Tudi „Ptič Samoživ“, ta mogočna oda na prostega Krista, se je rodila iz duhovno se probujajoče pesniške duše. Glavni štadiji duhovnega življenja so izraženi v nji in vsakdo jih najde, kdor poizkuša, čitajoč jih, svojo intuitivno moč, in sicer sorazmerno ti moči.

Kakor je solnce vir in pogoj obstoja svojih planetov, tako je tudi Samoživi Krist duhovni princip človeštva, v katerem smo in obstajamo, čeprav se tega le tako redko zavedamo.

„Zor jutranji mu je desna perot in leva je zarja večerna“ se glasi kakor veličastni začetek Janezovega evangelja: „v začetku je bila beseda.“

A kakor je solnčna energija mrka in nema globoko v zemlji v skali premoga, tako je tudi Samoživ „brez kril in slep na svet poslan“ v posamezniku.

Temna latentna sila je duhovnost v duhovno mrtvem človeku — on jo čuti, a je ne ve tolmačiti. Neznana in raditega mučna praznota mu je, katero izkuša napolniti z drugim, že znanim; udaja se filisteriji ali pa mamljivemu delu, polnemu strasti in skrbi.

A kadar spozna človek vso praznoto in plitkost elementa, v katerem plava, pade od njega vse, kar mu je milo in drago, in takrat pride trenotek misterija betlehemske noči, takrat se vzbudi duhovni princip. — Samoživega Krista „blisk prešine“, ker „začutil je, kot da rasto mu veje iz telesa in čutil je, kak vse telo mu bolečine stresa“.

Bolesten je duhovni porod, bolesten mrko in polno boja in dvoma je navidez duhovno življenje. A zato je polno in veli-

častno, postane misterij, ker se tedaj vrši v človeku alkemični proces, ko se svinec v ognju preminja v zlato, ko vroči Kristov plamen razjeda osebno življenje.

Višek teh dušnih bojev pa je Golgata, trenotek, ko mora prejalislej vsako človeško bitje vsklikniti „lama sabaktani“, trenotek, ko „prišel je k njemu glas skozi noč, tako težak, kot vzdih grobov, kot da brat kliče na pomoč — in ni vedel, da je le obup njegov“.

Popolni osamelosti in zapuščenosti pa sledi velikonočno jutro — duhovno vstajenje, zavest lastne moči, svoje brezmejnosti, a tudi bistvenosti z vsem človeštvom in raditega iskrena želja: „Živite, bratje, z mano!“

A ta klic je zaman, široka masa ga ni nikdar slišala, nikdar umela, vedno so bili posamezniki, ki so se odcepili od nje, masa vidi le formo, čuje le besede. In vendar je narava tako dobrotna, da dá vsakemu izmed teh neštetič časa in priložnosti dovolj dvigniti se na to stopinjo, da bo razumel in sledil temu vabilu.

Kako je to mogoče, nam bo jasno, če umemo naravni zakon: metempsihozo.

Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa.

Priobčuje dr. Dragotin Lončar.

Dalje.

X.

Pismo dr. Jožefa Vošnjaka¹⁾.

Z dne 5. maja 1870:

Slovenski poslanci naj se izjavijo za zedinjenje Slovencev v eno kronovino, ki je edina rešitev naše narodnosti.

Deputacija 7 mož (2 Kranjca, 2 Štajerca, 1 Istran, 1 Goričan in za Koroško predsednik „Trdnjave“) naj sporoči to cesarju in ministrstvu: ustno in s spomenico. Korist zedinjenja naj dokazuje posebej z ozirom na Avstrijo. Že to, da bi se morali spuščati v razgovor, bi bilo koristno za nas. Ne bi nas mogli popolnoma prezirati, čeprav bi nam vsega ne privolili.

¹⁾ Dr. Jožef Vošnjak, slovenski politik napredne smeri in pisatelj, sedaj živeč v pokoju v Slovenski Bistrici na Štajerskem.

Najvažnejše vprašanje je, kako bi se doseglo zedinjenje. Deželni zbori bi ne privolili, v državnem zboru, ako se novič voli, ne vemo sestave. Ostaja: di suffrage universelle ali pa čakati, da pride taka sestava državnega zbora, in za zdaj nič ne omeniti v spomenici, kako si mislimo dovršitev. Dr. Vošnjak je za suffrage universelle, ker bi povsod veliko večino dobili, le na Koroškem ne. Šteti bi se pa ne smelo po deželah, ampak ves narod bi se mogel vzeti kot eno telo, kjer se mora manjšina udati večini. Edino to je naravno in po takem številjenju bi imeli več nego dve tretjini glasov za zedinjenje.

XI.

Pismi Davorina Boleta ¹⁾.

1.

Z Dunaja, dne 2. aprila 1870.

„Stritar, Šuklje in še nekaj drugih si je postavilo za cilj svojega delovanja princip: Narod slovenski pridobiti za liberalne ideje po vsi ceni, tudi če se narodnost tem idejam žrtvuje, zato paktirati z Dežmanom in Giskro, nikdar pa ne s Tomanom in Bleiweisom. Stritar kot navdihujoča moč, Šuklje kot govornik sta si prizadevala tukajšnjo slovansko društvo „Jug“ pokopati in „Slovenijo“ kolikor možno izolirati. Jaz sem jima pravil, da je naša prva naloga narodno zavest vzbujati, zato mir v domači hiši in delati z zedinjenimi močmi ali zaman: Giskra in Dežman sta liberalna, poštena, značajna moža. Kar Dežman piše in govori, to je vse dobro, narodni možje so pa surovi, neotesani, neplemeniti ali celo zraven sebični in dobičkaželjni. Sam ničesar ne storiti, a za drugimi kričati, da ničesar ne delajo, to bi znal marsikdo.

List „Pavliha“ je Stritar tako krstil, Levstik je hotel imeti „Blisk“. Risar *Klič* ni hotel Giskre hvaliti, narodnjakov pa karikirati.

¹⁾ Davorin Bole je bil slovenski modroslovec, ki je umrl kot ruski gimnazijski profesor nekje v južni Rusiji. Z Dunaja je informiral Bleiweisa o literarnem in političnem gibanju t. zv. Mladoslavencev. Po sporočilu Stritarja in Levca, ki mi je podal natančnejše podatke o Boletu, je bil to zahrbtn človek, ki je zlorabljal prijateljske razgovore. Njegova pisma so zanimiva, ker nam kažejo, kaj in kako je poročal Bleiweisu. Izmed petero pisem, nahajajočih se v Bleiweisovi korespondenci, navajam samo dvoje, ker so druga tri pisma z dne 21., 23 in 30. septembra 1870. leta zgolj literarne vsebine, namerjene proti „Zvonovcem“: Stritarju, Šukljetu in Levstiku.

Giskra je proti dunajskim demokratom postopal s policijo pri mestnih volitvah glede lepakov, vendar je pri volitvah ministrska stranka propadla. Slovenska mladina pa slavo poje Giskri, ker je liberalen mož! Toda to dela le manjšina, ki se ji je zameril celo „Slovenski Narod“, ker je obiral nekega učitelja zaradi njegovega razlaganja Darwina. Pri debati glede zaupnice Strossmayerju je bila liberalna manjšina proti, češ, da bi s tem priznali legalnost koncila! Zaupnica sprejeta z veliko večino, sedem liberalnih glasov ostalo na cedilu.

2.

Z Dunaja, dne 8. aprila 1870.

Krivica se dela Stritarju kakor tudi Levstiku, ako kdo pravi, da sta podkupljena od kogarkoli proti našim poslancem. Njuno delovanje vodi vse kaj drugega. Stritar bi rad naš narod prerodil po ruskem vzoru „Kolokola“, ki ga ureja Herzen. Toda zdi se mi, da bo s tem nekoliko več prepira vzbudil med našim narodom. Tam so druge razmere, na kar je Stritar pozabil. Analogija je le v eni reči: kolikor je naš narod manjši in revnejši od ruskega, za toliko je Stritar manjši in revnejši od Herzena. Herzen se je lotil dela z lastnimi duševnimi močmi, ki jih je razvil med narodom, Stritar jemlje orožje iz tujih orožnic. Herzen je obdeloval polje, ki je bilo lastnina ruskega naroda, Stritar vodi naš narod iz lastnega na tuje polje. Herzen je imel velikanski narod pred seboj, ki napojen njegovih principov, se mora navduševati za lastno svobodo in srečo, ne glede na soseda na levi ali desni, opraviti ima sam s seboj in gospodarjem v lastni hiši. Stritar ima pred seboj majhen narod, ki je vklenjen v verige tujih narodov. Herzen je svojo nalogo razumel, Stritar je ne razume, ker ga hoče pitati s pičo, ki se je je nažrebal iz nemških in francoskih naturalistov. To je za naš narod škodljivo, ki bo ginil za slovanstvo. Iz Šukljetovih ust sem slišal, da z Dežmanom bi se paktiralo, s Tomanom nikdar ne. Stritar se je od jeze tresel, ko sem mu dokazoval, da Giskra ni liberalen mož, vsaj proti Slovanom gotovo ne. Za lečico nemškega liberalizma bi naš narod v nemško morje potopili. Vero in farje naj Giskra iztrebi iz naroda, pa sme zaradi Stritarja storiti ž njim, kar hoče.

Levstik je prišel na Dnnaj s principi „Slovenskega Naroda“ : „Šibati premalo energične narodne može, dokler se ne dvignejo iz letargije, kakor nemškutarje!“ Tukaj so ga pregovorili, kolikor sem posnel iz nekaterih pogovorov, šibati samo napake na na-

rodni strani. Pa zdaj se je povrnil k prvotnemu programu. Veliko je k temu pripomogel risar Klič. Dokler bo on sodelavec „Pavlihov“, bo list zmerom^{en} proti narodnjakom, šibajoč le nemškutarje, kvečjemu bo Svetec nekoliko trpel. Kakor stvari zdaj stoje, menda „Pavliha“ ne bo napačen. Klič je risar pri listu „Floh“, ki nikdar Slovanov ne šiba.

XII.

Pismo Davorina Trstenjaka¹⁾.

(Brez datuma.)

Potocki je Beustov famulus — in samo Poljak, a ni Slovan. S Čehi se je sprava razpršila. Vsa vladna politična akcija le Giskrianizem v predelani obliki. Poljaki bodo jedli klobase, mi pa samo — slabo zabeljeno zelje. Samo vodi Tomana, da ne zabrede. Piše mi z Dunaja dober prijatelj, da se glasi sodba o Tomanu v pisarni ministrskega predsednika: *Toman ist ein eittler politischer Geck*. Potocki išče med Slovenci zaveznike in si je najel posebnega žurnalista. Tudi v Triglavu je že enkrat se oglasil pod šifro Δ Wien. Piše se Müller. Ravno tako dopisuje v „Slovenski Narod“ pod šifro **u** z Dunaja.

17. maja je bila v Mariboru konferencija, kjer je Trstenjak moško govoril za složnost in svaril mariborske rodoljube. „Beusta brani celo Rauscher, samo zato, ker je centralist in brambovec nemške hegemonije. Glej, da dobite v kranjski deželni zbor še nekaj več inteligentnih moči. Pri nas skoro nobeden neče poslanstva sprejeti. Ko smo na najboljši poti do sprave, vrže znani šarlatan celjski katehet Šuc novo seme razdora med nas. Ne podpiraj njegovih namenov in tudi Luki Jeranu reci in camera charitatis, naj se ne da zlorabljeni. To je Tartuffe, Stepišnikova kreature in zelo častilakomen človek.

XIII.

Pismo Andreja Einspielerja²⁾.

Z dne 5. maja 1870.

V načelu ali principu smo gotovo vsi enih misli. Mi svi hočemo narod slovenski in njegove svetinje braniti in oteti pogube. Mi hočemo braniti njegovo katoliško vero, slovenski

¹⁾ Davorin Trstenjak (1817—1890), slovenski narodni buditelj in učenjak-zgodovinar.

²⁾ Andrej Einspieler (1813—1888), Narodni vodja koroških Slovencev.

jezik in njegove običaje, pa hočemo mu tudi olajšati njegovo že skoro neznosno butaro.

Pot, po katerem hočemo doseči svoj cilj, nas vodi do razpotja. Mnogo najiskrenejših rodoljubov in visokoučenih gospodov je, ki mislijo, da se da to doseči le, ako osnujemo „Slovenijo“. So pa tudi taki, ki menijo, da se to da dognati po drugem poti. K tem spadam tudi jaz.

1) Vladi naj se naravnost pove, da se je „Slovenija“ vtisnila globoko v glavo in srce slovenskega naroda in da jo bo morala vlada prejalislej ustvariti. Ves narod to želi — dokaz tabori in časniki. Ta misel se je pa porodila, ker so Slovenci vse upanje izgubili, da se bodo Nemci še kedaj pre naredili in Slovincem bolj pravični postali. „Slovenija“ bodi šiba nad tramom, strašilo Nemcem in vladi. Vendar prvaki še niso izgubili vsega upanja do vlade in Nemcev in jim ultimatum ali poslednjo besedo ponudijo, predno tudi oni sežejo po poslednji rešitvi.

2) Tirjajo naj se naslednje reči:

a) Naj se katoliški veri dajejo popolnoma pravice, kakor jih ji odkazuje § 15. osnovnih državnih postav. Mi katoličani ne tirjamo nobenih predprav in privilegijev, pa tudi nočemo, da se stiska in zatira naša cerkev: *Svobodna cerkev v svobodni državi* — pa ne samo na papirji.

b) Na podlagi § 19. osnovnih državnih postav naj se osnuje jasna in odkritosrčna postava o narodnih stvareh. Ta postava naj trdno zaukazuje, da se mora narodni (slovenski) jezik uvesti v šole in urade. Kakor se oznanuje božja beseda v cerkvi, tako naj se tudi poučuje v ljudski šoli. Nemški jezik naj se uči v posebnih urah, ako to občine zahtevajo. Po srednjih šolah bodi slovenščina za vse rojene Slovence obligaten predmet. Ako pa v resnici vlada tirja, da morajo uradniki po Koroškem znati oba deželna jezika, se bodo gotovo tudi Nemci učili slovenščine. — V uradih veljaj pravilo: Vzprejemajo se vloge v obeh jezikih in rešujejo za vse, kakor so dospete v nemškem ali slovenskem jeziku. Vsak uradnik na Koroškem mora biti vešč obeh deželnih jezikov v besedi in pisavi. Posebna komisija jih izprašuje. Naj se določi obrok 2—3 let. Taka jasna postava naj se predloži deželnim zborom. Koroški deželni zbor te postave ne bo potrdil, naj ga vlada razpusti in naj naredi nov volilni red. Volilni okraji naj se osnujejo po narodnostih. Polagoma se bodo tudi Nemci zmodrili in postali pravičnejši. V deželnem zboru naj se napravi

dve kuriji, kakor jih nasvetuje dr. Fischhof, te nas obvarujejo majorizovanja v narodnih stvareh.

c) Naj se tirja taka osnova za našo državo, da se naše breme olajša. To se zgodi, da se konec napravi birokraciji in preveliki armadi v mirnih časih.

Osnujejo naj se *male občine*, po farah, da ne bo treba županom plačevati še posebnega občinskega pisarja, ki je potem paša cele občine. Občine naj obravnavajo le svoja naravna opravila, državna opravila naj oskrbujejo *okrajne* občine, ki lahko plačujejo učene uradnike in opravljajo vsa dela, ki jih izvršujejo sedaj okrajna glavarstva, katera potem odpadejo, s čimer se mnogo denarja prihrani. *Zmanjša naj se armada*, zlasti naj se pa previdnejše ravna glede penzioniranja.

„Slovenski Narod“ ne bo odobral teh misli. Dokler se mi ne pokaže kaj boljšega in pametnejšega, ne bom teh misli izpremenil. Samo razsajati in pobijati, to se ne pravi dokazovati in prepričevati: In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.

Tako bom tudi začel pisati v svojem novem listu: Kärntner Blatt — Slovence zbujati, Nemce poučevati in pomirjati.

Moje misli nasprotniki izpodbijajo s tem, da se Nemci ne bodo nikoli izpreobrnil in da nam ne bo vlada nikoli pravična. Jaz ne obupam in ponujam še poslednje sredstvo, da ga pozizkuša: Za tramom naj pa vrši Nemcem in vladi vedno naša „Slovenija“.

Našim državnim poslancem se je v velik greh štelo, da so tako dolgo ostali v državnem zboru. Zdaj pa skoro vsi pravimo: Prav so imeli in pametno ravnali. Okoliščine so nam prijazne in ugodne. Dr. Fischhof in Schusselka, naši slovanski prvaki, so pri ministrstvu in se ž njim pogajajo. Nemci so na sramoto postavljeni — morebiti pojde srečno izpod rok.

XIV.

Pismi dr. E. Fi. Coste (pisani v nemškem jeziku):

1.

Z dne 3. julija 1871.

O dr. Razlagu pravi, da po navadi molči in da njega naprej potiska („und mich das Bad ausgießen läßt“). Sploh se ne spoznam več, kaj je z Razlagom.

Glede imenovanja deželnega glavarja piše dr. Costa: „Meni ni nič do tega, da bi bil imenovan. Ako se pa to hoče v splošnem interesu, bi se moral na vsak način storiti korak od druge strani, ker nisem za to, da bi beračil za kaj, pri čemur se lahko podtikajo egoistične tendencije.“

Ministri Clam Martinic, Rieger, Pražák . . . vsi zatrjujejo, da poravnava ne sme biti enostranska in da morajo to, kar se dovoli Čehom, dobiti tudi vse druge dežele.

Zahteve Slovencev, ki upajo, da jih dosežejo, so sledeče:

1. Sankcioniranje prisilnega jezikovnega zakona („Sprachenzwangsgesetz“, zakon o uradnem jeziku za Kranjsko).
2. Utraktivistične srednje šole.
3. Realna spodnja gimnazija v Postojni.
4. Deželnošolski nadzornik v Ljubljani (Šolar).
5. Predpoizvedbe za slovensko pravniško fakulteto v Ljubljani.

2.

Z dne 9. julija 1871.

„Ime Bleiweis in Kranjsko je dandanes identično.“

Glede imenovanja deželnega glavarja naj piše Bleiweis grofu Hohenwartu, da on, Bleiweis, te časti ne sprejme in da je bil Costa že pred 4 $\frac{1}{2}$ leti namestnik deželnega glavarja. Sicer sem si pa svest, da sem si pri vodstvu občinskega sveta v petih letih pod jako težkimi razmerami in s svojim gotovo mirnim in zmernim nastopom v deželnem zboru samem (sedmo leto) pridobil popolno spoštovanje svojih političnih nasprotnikov.

Sicer mi pač ni treba Ti posebej še omenjati, da *za svojo osebo* nikakor ne želim tega mesta. Nalagalo bi mi samo nove velike žrtve, ki mi bodo osebno malo koristile. Ako pa morem koristiti svoji deželi in svojemu narodu, potem sem pripravljen za vse!

Bleiweisova pisma¹⁾ dr. E. H. Costi.

1.

Z dne 12. novembra 1870.

Iz Varšave je prišlo pismo, ki ponuja Slovenski Matici rusko podporo. Dr. Bleiweis piše o tem dobesedno sledeče: „Ponudba je mikavna, *a resnega preudarka* vredna, kajti mogoče je tudi, da so kake nastavljene limanice, da bi vlada „aus langer Hand“

¹⁾ Ta pisma je izročila Bleiweisu dne 1. junija 1880 gospa Schollmayrjeva, sestra dr. E. H. Coste.

ujela Matico. Ponudba zahteva, da *odbor* (odborniki s predsednikom) *prosijo* šele podpore — Bog vedi, kam bi lahko ti *podpisi* prišli i. t. d. Ali seveda, to so le *pomisleki* — vendar popolnoma upravičeni. Po takem je tedaj misel Lesarjeva, da bi Ti, ako je Rajeovski še v Beču, ž njim govoril in mu pismo Varšavsko pokazal, pa seveda diplomatično ga vprašal, kako in kaj.“

Ali mislimo tukaj, da s tem Herrenhausom in Abgeordnetenhausom ne morete dolgo več se družiti. Saj z Vami (demokracijskim središčem) delajo kakor svinja z mehomo. Če v *adresnem* odboru ne trpijo poslancev „aller im Reichsrathe vertretenen Länder“, tedaj je vseh litaniij konec in kaže v prihodnje, da boste le „die getretenem“, pa ne „die Vertreter“!

2.

Z dne 7. maja 1871.

Glede Hohenwartovega predloga zaradi „tako“ imenovane večje avtonomije deželnih zborov piše dr. Bleiweis: „Mislim sem, da hoče Hohenwart res meriti z eno mero, ali zdaj vidimo spet dvojno!“ Reichsrath je babilonska zmešnjava, gledišče.

Ko je šlo za imenovanje deželnega predsednika na Kranjskem, se je poizvedovalo, kakšen je baron Gödel, in dr. Bleiweis piše sledeče: „Da zna slovenski, to nam ne zadostuje, saj tudi Dežman zna. Jaz poznam samo enega, ki bi to mesto po naši volji spolnil jako dobro in popolnoma, in to si *Ti*. Če bi bila zgoraj poštena volja *narodom* zadostiti, morali bi take može staviti. In *Ti* imaš popolnoma „vestes nuptiales“ za to. *Ti* si jurist — to pač mora biti deželni predsednik — *Ti* si deželni in državni poslanec i. t. d. Če more *Groholski* celo minister biti, zakaj bi *Ti* ne bil deželni predsednik; ali če dr. Bielskemu ponujajo ministrstvo, zakaj bi *Ti* ne mogel biti deželni predsednik. Preudari! Sam seveda se ne moreš ponujati, ali naj delajo drugi naši na to. Vsaj grof Barbo je morebiti dober s Hohenwartom.“

Gorenjski tabor je Wurzbach prepovedal. Rekurz gre na vlado in na Dunaj, „kajti pravijo, da si je Hohenwart pridržal dovoljenje za tabore povsod! Kam jadramo?! Tako postopanje ne koristi državi.“

O Razlagu pravi dr. Bleiweis, da po navadi molči.

3.

Z dne 13. maja 1871.

„Gödel zelo hrepeni po kakšnem Staatsposten, sukal se bode, kakor mu pride komando od zgoraj. Samostojnosti nič, vse le „ad majorem dei gloriam“.

Dr. Razlag je po zanesljivem viru sub rosa podal o Gödelu sledečo sliko: Rad bi postal deželni poslanec in potem namestnik. V visokih krogih rad naglaša, da je Slovenec, da ima zveze z odličnimi domorodci in da bi bil sposoben voditi stranke, tudi rad zahaja v družbo duhovščine, stori tudi nekaj za šole in je precej dobrotljiv, ker ima bolj mehko srce, ali trdnega značaja ni pri njem. On je mož lepih form in ker več jezikov zna, ga smatrajo v višjih krogih za „verwendbar in allen Verhältnissen“. Utegnil bi kaj koristiti, če postane namestnik ali minister (ponujal se je po slovenskih novinah že za Trst), vendar si bode dal svetovati vedno iz ministrstva.

O političnem položaju piše dr. Bleiweis: „Zdaj — ali pa nikoli! Situacija je zdaj taka, da si bolj ugodne ne moremo želeti! Centralisti sami se bodo zdaj ujedli kot škorpionji! Še nam tedaj ni zaupanje do sedanjega ministrstva po vodi splavalo.

Moja misel je, da ne daste Poljakom posebne pogače peči — *vsem enako avtonomijo!* Saj imamo tudi mi svojo resolucijo deželnega zbora, kako je mogel Hohenwart reči, da „druge dežele niso izrazile svojih zahtev“? In Tirolci tudi etc. Da bi zdaj tudi Čehi pristopili in konec naredili Cislajtanzizmu, ker tudi Translajtanzem se zelo guga, kajti na Hrvaškem se utegnejo volitve slovansko izvršiti . . . Vzemi zdaj federalistično krmilo krepko v roke s klicem: Ne udajmo se!

O gorenjskem taboru še ni duha ne sluha. Jaz ne grem v Lesce, ker ne grem na noben tabor; napenjati se nočem z govorom — mutast pa, saj veš, če pridem, da ne morem biti.“

4.

Brez datuma.¹⁾

„Ako morebiti po priliki naletiš na kak govor v višjih krogih glede deželnega glavarja, odločno reci, naj name nihče ne misli, ker *gotovo nikakor* ne sprejemem te časti in to tem več ne, ker bode le ephemerida — do nove volitve.

To v naglici Tebi, ki me poznaš, da nisem častilakomen in da ni le hinavstvo, ako rečem, da to hočem ostati in tako delati kakor dozdam — a ne maram za nobeno drugo čast.“

5.

Z dne 29. junija 1871.

Slovenskemu gledališču je potrebna konkurencija, „da marljivo dela in ne dremlje, pa tudi od kakega dobrega Nemca se lahko kaj uči.“

¹⁾ L. 1871.

Glede imenovanja deželnega glavarja na Kranjskem piše dr. Bleiweis: „Delujte vendar, da *Tebe* imenujejo. Name, kakor sem Ti že pisal, nikakor ne mislite.“

„Vedno se le govori o koncesijah Poljakom Čehom in Moravanom, kako da o *nas*, Tirolcih, Bukovincih etc. nič? Saj vendar niso samo Poljaki pomagali ministrstvu in saj tudi našega deželnega zbora sklepi ležijo zunaj!“

Pri predlogu Ginzelnovem glede poboljška duhovščini so „ustavoverci pokazali prav «schwarz auf weiß», kakšen trn v peti jim je *sedanja* duhovščina.“

6.

Brez datuma.

„*Ker pa bi nerad pogrešal Tebe, kjer sem jaz*, tedaj Ti le to naznamim, da začnemo pobiranje doneskov za Čehe.“

7.

Brez datuma.

„Ti sam si mojster bolj kot jaz v taki borbi.“¹⁾

8.

Na sv. Jurija dan 1872.

Gorup, Vilhar, Grasselli in dr. Costa so snovali kreditno banko. O tem piše dr. Bleiweis: „En malo me je sram se izpostavljati hudobni kritiki, ali naj bodi, namen je dober in *pošten!*“

9.

Z dne 13. januarja 1873.

„Včeraj smo sklenili: *ne* iti v državni zbor in to na podlagi velike večine naših poslancev, ki so mi vsi odgovorili na vprašanje. Za „rajžo“ na Dunaj so bili le: Zagorec, Kotnik (!), Pintar, Irkič.“

10.

Brez datuma.

Dr. Bleiweis prosi Costo, naj mu da kak dober „Schlagwort“ zoper „Narodov“ članek.

11.

Brez datuma.²⁾

Kjer je bil od „Narodovcev“ izvoljen centralni odbor za državnozbornske volitve leta 1873., prosi dr. Bleiweis Costo, naj mu zopet da „en par Schlagwortov“ proti „Narodovcem“.

„Odgovor Vošnjaku morebiti Ti načrtaš. Na dolgo njegovo pismo damo kratek odgovor in ne pišemo uvodnika.“

¹⁾ Proti Dežmanu.

²⁾ Leta 1873.

Z dne 26. marca 1874.

Hohenwarta misli kandidirati v kranjski deželni zbor, toda ne v veleposestvu, ker „ne bi svetoval eksponirati Hohenwarta, da se mu zgodi, kakor na Notranjskem. Narod slovenski ga bode unisono volil, če mu eden naših poslancev mesto odstopi, kar bodo po mojih mislih trije naši radi storili“ (dekan Grabrijan, kanonik Kramar in župnik Pintar). Dr. Bleiweis je za Pintarjevo mesto na Gorenjskem, ker je Pintar bolehen.

Iz Bleiweisove avtobiografije (pisane najbrže okrog leta 1860. v nemškem jeziku za neki jugoslovanski list).

Nepremično je stal leta 1848. na stališču narodne enakopravnosti, toda proti vsaki pre nagljenosti, ki jo, dobro poznajoč deželne razmere in prebivalstvo, smatram za bolj škodljivo dobri stvari kot koristno.

„*Izobrazba našega ljudstva*“ — je moja deviza, in ker se ta da doseči le na podlagi materinskega jezika, uveljavljenje tega jezika v šoli, uradu in javnem življenju, ki bom zanj bojevnik, dokler ne dobi *pravice*, ki mu gre pred Bogom in ljudmi, brez sovražnosti nasproti kateremukoli jeziku. V tem si morem privajati zaslugo, da sem storil prvi korak za *združenje* jugoslovanskih narečij v *en* književni jezik, ko sem Gajev pravopis najprej uvedel v slovensko slovstvo. Seveda še ni enak pravopis enak književni jezik, toda s tem se je vendar zgodilo približevanje, ki je bistvenega pomena.“

Pismo M. Lipolda¹⁾ (pisano nemški).

Z dne 12. decembra 1871.

Odklonil je zopetno izvolitev v kranjski deželni zbor, ker se ni strinjal z mišljenjem svojih rojakov-kolegov. On je v gotovem smislu avtonomist, ampak ne federalist, ker smatra federalizem za škodljiv blaginji in moči celotne Avstrije, posebno za duševni in gmotni napredek Kranjske. Slovenski klub se je nagibal vedno bolj k federalizmu, on (Lipold) bi bil moral nastopiti proti svojim rojakom, tega pa kot zvest Slovenec ni hotel. Ustavo smatra za edino državno-pravno podlago, na kateri se more Kranjska razvijati

¹⁾ *M. Lipold* (1816—1883) je bil predstojnik idrijskega rudnika in slovenski deželni poslanec.

in se bližati svojim končnim narodnim ciljem in na kateri je že tudi napravila resnično občudovanja vreden napredek. Kranjska se mora držati ustave in na njeni podlagi doseči kar največjo avtonomijo.

Kranjski deželni zbor ni le zanikal pravne moči ustave za Kranjsko, ampak se je izjavil tudi za največji federalizem, kakor je izražen v čeških fundamentalnih člankih. To je za Kranjsko škodljivo!

„Različna nagodbena pogajanja so škodljivo vplivala na idrijski rudnik, ker se je s tem zavlačevalo tehniško izpopolnjevanje njegovo, kar še sedaj čutimo. Uspešnemu razvoju rudnika ugaja le kar največja stalnost v vladi, ki jo more dati le priznanje ustave. Smatral bi za novo oškodovanje interesov idrijskega rudnika, ako bi se iznova otresala ustavna tla, ki jih imamo sedaj. Ker se je bati, da se kranjski deželni zbor iznova uda ustavi sovražnim in ultra-federalističnim težnjam, ki so za idrijski rudnik škodljive, zato pri sedanjih volitvah ne bom pasiven, kakor sem bil pri prejšnjih, marveč bom delal za kandidata, ki priznava sedanjo ustavo, poučeval ljudi, da ustava več koristi rudniku in delavcem, nego pa njeno zanikavanje, da priznavanje ustave ne pomenja potlačevanja naroda, zavračanja vere, nenravnosti šole i. t. d. in ni treba, da bi moralo imeti te posledice. Seveda odpade vsak pritisk na volilce.

Notar Irkič se je v zadnjem deželnem zboru izrekel za fundamentalne članke, torej zoper ustavo, in se postavil v klubu na ekstremno stališče, ki ga je zastopal dr. Costa, in tako preprečil zmago zmernejšim elementom, ki so se postavili na ustavna tla. Zato jaz ne bom podpiral Irkičeve kandidature.“

Obžaluje, da se ne strinja s slovenskimi voditelji; „toda na stališče fundamentalnih člankov, na katerem stoje slovenski voditelji (potovanje dr. Coste v Prago!)¹⁾, se ne morem postaviti in z menoj najbrže še marsikak za napredek ožje domovine Slovenije navdušeni narodnjak in patriot.“

Pismo Luke Svetca.²⁾

Z dne 3. decembra 1871.

„Poslušam Vas in le Vas, ker mi je skoraj nemogoče zapustiti Vas v sedanji stiski. Prinesem še to žrtev, čeravno me

¹⁾ Dne 21. novembra 1871. leta se je vršil shod federalistov v Pragi, h kateremu je vabil Slovence dr. Rieger v pismu na Bleiweisa z dne 9. novembra 1871.

²⁾ Luka Svetec, c. kr. notar v Litiji, starosta slovenskih politikov.

res težko stane. Postavite me tedaj spet na mojem starem mestu za kandidata (Kočevski okraj) . . . Ali to si pa pridržujem resno govoriti med nami o naši politiki, ona zdaj nima prave meri in nujno je treba jo preravnati.“

XVIII.

Pismi dr. Radoslava Razlaga.¹⁾

1.

Iz Ljubljane, dne 4. decembra 1871.

„Ker je obveljal (po mojem mnenju poguben) sklep, da se imajo zopet samo stari poslanci nasvetovati za nove volitve, Vas prosim še enkrat blagovoljno na znanje vzeti, da jaz sedaj ne kandidiram.

V pomnoženem odboru „Slovenije“ tega nisem mogel naznaniti v drugič, ker mi je po nekem prijatelju povedano bilo, da mene in druge „razkolnike“ nameravajo inzultirati, ker se očitvidno z nasprotniki dogovarjamo, kar je razvidno iz tega, ker a) mene le redkokrat grajajo v „Tagblattu“; b) ker je dr. Zarnik imenoval dr. Ahačiča za kandidata v Tržiču; c) ker „narodna tiskarnica“ samo ta razdor pomeni.

Ker je moje delovanje na narodnem polju vedno premišljeno bilo, sem tudi to premislil in kljub temu ostanem rodoljub od mladih nog do hladne gomile in rad prepustim politično borbo izkušnim močem.“

2.

Iz Ljubljane, dne 1. januarja 1872.

„Za novo leto Vam prinašam svoje najsrčnejše dobre želje pismeno, ker Vam jih ustno ne morem izraziti. Bog Vas naj ohrani še mnoga leta našemu ubogemu narodu kakor tudi Vaši rodovini in Vašim mnogoštevilnim čestiteljem, katere se še tudi jaz šteti predrznem, akoravno videz sedaj proti meni govori. V treh mesecih boste sam sprevideli, da sem jaz Vaše slavno ime obrekovanja obvaroval in da nisem nikdar prijateljstva prelomil, akoravno Vam je kateri adoptirani Slovenec povedal, da Vam jaz še svojega glasu nisem dal za deželnega odbornika izmed skupine deželnih poslancev kmečkih občin, ker so Vaše ime na mojem listku zapisano videli gg. Kotnik, Svetec in Murnik. Iztrgajte se iz tlake neslovenskih elementov, kateri so se sebično vrinili v

¹⁾ Dr. Radoslav Razlag (1826—1880), slovenski narodni buditelj in politik n apredne smeri.

slovensko delovanje in Vaša avtoriteta ostane neomadeževana do konca Vašega, Bog daj še dolgega življenja, vsem Slovencem zvezda boljše prihodnosti.“

XIX.

Pismo dr. Valentina Zarnika.¹⁾

Z dne 19. avgusta 1871.

Po odhodu Svetca v Idrijo je bil sklenil dr. Zarnik, da kandidira proti Razlagu za deželnega odbornika pri prihodnjem zasedanju kranjskega deželnega zbora. V narodnem klubu se je vsakdo sam prijavil, gledalo se je pri tem na sposobnosti in „*ceteris paribus*“ posebno na zasluge na narodnem polju. Doslej je bilo tako pri Tomanu in Svetcu. „Z Razlagom bi bila huda borba, zmaga težka, naročito zavoljo tega, ker je on že 1½ leta faktičen deželni odbornik.“ Ker se je pa Zarniku posrečilo po *lastni iniciativi* priti v precej ugoden položaj v Ljubljano, je odpadel zanj vzrok, da bi se spuščal v ta boj proti Razlagu.

Če se pa vzame deželni glavar iz narodne večine, potem bo treba voliti dva deželna odbornika. V tem slučaju bi Zarnik kandidiral za eno mesto. Nekdo mu je povedal (temu verjame, kakor evangeliju), da je Bleiweis popolnoma zanj, da ga bo v narodnem klubu podpiral. Drugi pa hočejo dr. Poklukarja. Bleiweis sam je imenoval Zarnika „očeta slovenskih taborov“. „Dr. Poklukar je jako pošten narodnjak, ali do sedaj še ni ne ene besede javno za naš narod niti pisal, niti govoril. — Odkritosrčno rečeno, da meni ne gre toliko za odborništvo, ker se mi je „*eo ipso*“ želja izpolnila, da se bom v Ljubljani naselil in ker bom imel pri dr. Ahačiču tako plačo, da bom lahko prav komodno živel. Ali v tem slučaju bi šlo za princip, ali se imajo zasluge na narodnem polju objektivno uvaževati ali pa osebne zveze katerije med seboj in jaz bi smatral volitev dr. Poklukarja za deželnega odbornika proti moji kandidaturi kakor impertinentno sovraštvo večine narodnega kluba proti moji osebi — impertinentno zaradi tega, ker bi bilo brez vsega opravičenega vzroka.“ On si ne pušča, dokler je živ in zdrav, od nikogar na svetu klofut dajati, najmanj od večine narodnega kluba. Odložil bi „*stante pede*“ mandat in izstopil tudi iz *vseh* drugih narodnih društev, kjer njegovi tako impertinentno osebni sovražniki zvonec nosijo. „Vaš vpliv je v tej zadevi edino merodajen in vseveljaven.“

Dalje.

¹⁾ Dr. Valentin Zarnik (1837—1888), slovenski politik napredne smeri.

Prospekti slovanske umetnosti in kulture.

George Moore („Moderní malíři“. Praga, založba društva Manes, 1909) pravi, da sta si veda in umetnost skrajno nasprotni; le v umetnosti vidi izraz narodnega duha, in zato da je specifično angleška, francoska i. t. d. umetnost. Veda je po njegovem nazoru kosmopolitična, pri vseh narodih enaka brez individualnega narodnega odznaka.

Nisem Moorovega mnenja, ker sem prepričan, da so vsa kulturna delokrožja „narodna“, in tudi veda; kajti vse delo duha temelji, raste in se razvija pod življenskimi pogoji tega ali onega naroda, je znamenje njegove individualnosti, dozorelosti in moči. Na tem ničesar ne izpreminjajo mednarodne struje, katere vsprejmlje vase, v katerih se pa ne vtaplja niti v umetnosti, niti v poeziji, niti v vedi. Smoter znanstvenega dela, izpoznavanje sveta in njegovih sil, je vsem narodom skupen, ampak poša k temu smotru si klesti vsak narod svoja in tako gradi svoje znanstvo, katero pa v svojih posledicah, zlasti v industriji in trgovini v prvi vrsti zagotavlja njegov obstoj, napredek in prihodnost. Kakšen je delokrog znanstvenega dela, kako se razširja in v kaki smeri — to določajo vsi pogoji, pod katerimi in v katerih narod živi, in zato opravičeno govorimo o nemški, francoski, danski vedi in drugi.

Tudi umetnost vseh narodov ima skupni in isti smoter: doseči, kar je lepo; izraz lepega pa je pogojen predvsem po individualnosti naroda, kot rezultanti vrojenih zmožnosti in vnanjih razmer, v katerih živi. Tudi v umetnosti sprejmlje vsak narod internacionalne struje, ne da bi se ž njimi spjal.

Nastaja pa vprašanje, kaj je v tem oziru s slovansko umetnostjo? Da obstoja, o tem mislim, dandanes ne dvomi nihče več; saj je ruska krasna literatura zmagoslavna v svetovnem tekmovalju, ruska in češka godba sta si pridobili enakovrednost z godbo drugih narodov, a tudi poljska poezija, jugoslovanska in češka vzbuja že mednarodno pozornost.

In nič drugače ni z upodabljačo umetnostjo. Slovanske narodne skupine se uveljavljajo na svetovnih razstavah s svojim

posebnim značajem, ki je plod slovanskega duha, kateri si je vstvaril svojo posebno kulturo, koje samostalne umetniške prvine se še danes kažejo v barvi in v liniji ljudskega ornamenta, v ljudski arhitekturi, v rezbarstvu in v vsem drugem, kar je v zvezi z umetniškim stvarjanjem.

Toda težavno je danes odgovoriti vprašanju, vkoliko ima današnja slovanska umetnost skupne poteze in v čem se pojavljajo. Primerjajoči študij odgovori nekoč i na to vprašanje in — kakor se mi zdi — pritrjuje, vkljub temu, da se je razvoj Slovanov kmalu razcepil in v štirih žariščih, ruskem in jugoslovanskem, poljskem in češkem, osamosvojil in da je součinkoval na izobraženje prve skupine Bizanc, druge pa Rim.

Kolikor vem, ni bila doslej še publicirana študija, katera bi celotno razmotrivala o slovanski umetnosti, in ne dá se je še pričakovati v bližnji dobi — kajti niti še ni obdelana zgodovina umetnosti posameznih plemen.

Tako so n. pr. češka dela o tem predmetu raztrošena po časopisih in pri rokah imamo skoro same monografije starih in starejših spominkov. Edino veliko celotno delo Lehnerjevo „Dějiny umění národa českého“ je došlo šele do zaključka romanske dobe, kjer so prvič opisane sistematično stare češke umetniške šole na podlagi izvirnega trudapolnega študija. Mádlovih „Všeobecných dějin výtvarného umění“ je bil izdan samo I. del in v biblioteki upodablajočih umetnosti, ki jo izdaje tvrdka Bursík & Kohout, je izšel šele en del iz peresa Harlasovega, razpravljajoč o češkem slikarstvu. Tem se pridružujejo še monografična ilustrirana izdanja, ocenjujoča pomen odličnih čeških umetnikov kot Manesa, Hynaisa, Mařáka, Uprke, Myslbeka in dr. — kakor tudi podjetje Otta, kateri je tekom zadnjih let izdal vrsto celotnih reprodukcij del posameznih slikarjev. Ako omenjamo še študij o moderni češki upodablajoči umetnosti, ki so jih napisali profesor Mádl, dr. Chytil, dr. Jiřík, profesor Koula, Fr. X. Šalda, profesor Táborický, Matějček, Jiránek, Kubista, Čapek, Lier, Harlas in nekateri drugi, imamo pregled o celem češkem materialu, ki naj bo na razpolago bodočemu pisatelju, kateri nam oriše in oceni našo umetnost in označi, v čem se pojavlja njegova češkost.

In dvomim, da bi bila drugod dela tako napredovala, da bi zadoščala za splošno obdelanje.

Toda zdi se, da slovanska umetnost v ne preoddaljeni bodočnosti zadobi vendar že konkretnije oblike. O tem spričujejo naraščajoči stiki slovanskih umetnikov. V Belemgradu so se zbrali

v razstavi l. 1907 upodablajoči umetniki vseh jugoslovanskih narodov, v Břeclavi na Moravskem je bila leta 1909 češkopoljska razstava in v nedavnih dneh se je razgovarjalo v Přerovu o vse-slovanski razstavi ob udeležbi delegatov poljskih združenj „Sztuka“ in „Zera“, združenja slovenskega, srbskega, hrvatskega in bolgarskega, kakor tudi delegatov čeških združenj „Manesa“ in „Jednote výtvarných umělců“; le Rusov ni bilo — toda i tu so se sklenili stiki po posredovanju odličnega umetnika Rěpina, tako da smemo upati, da se projektirana vseslovanska razstava v Krakovem leta 1911 uresniči.

Razen umetnikov pa na svetovnem tekmovališču nastopajo tudi znanstveniki v lastni, trdni organizaciji (slovanski komiteji na mednarodnih shodih) in na čeških, poljskih i. t. d. shodih ne pogrešamo več reprezentantov drugih slovanskih narodov. Morda bo že v najbližji bodočnosti zboroval vseslovanski shod zdravnikov in naravoslovcev v Moskvi, kateremu so naklonjeni i oficialni ruski krogi. Slovanska konferenca, sklicana na leto 1910 v Sofijo, bo razpravljala o ustanovitvi zveze slovanskih akademij in drugih kulturnih institucij (znanstvenih, literarnih, časnikarskih in pod.).

In marljivo se deluje v praktični trgovski, industrialni in bančni vzajemnosti — v vseh delokrožjih se smotreni stiki večajo in množe.

Nad celim obširnim ozemljem slovanskega sveta se že završujejo mogočne konture vseslovanske kulture, katera bo v bodočih dobah oživljala in določala smeri duha posameznih slovanskih narodov.

V Pragi, dne 3. januarja 1910.

Dr. H. TUMA:

Sanin.

rcibašev, mlajši ruski pisatelj, nam je podal socialno psihologično sliko ruskega naraščaja, kakršnega so vstvarile neznosne razmere na Ruskem. „Sanin“ je obudil v ruskem mladem svetu samem celo revolucijo misli o načinu življenja, vzbudil je po vsem olikanem svetu občno pozornost. Preložen je bil v prve svetovne jezike in sledili so komentarji iz peres prvih kritikov.

„Sanin“ je lepo delo. Čita se z nenavadno pozornostjo in rastočim zanimanjem. „Sanin“ ima posamezne slike, ki kažejo pravega umetnika; na pr. lov z Jurijem in prizor, ko se kopljeta Sanin in učitelj Ivanov na prostem v reki. To sliko karakt. rizira posebno prosto življenje v prirodi človeka, ki je vrgel od sebe vso ideologijo, ki ga ponižuje in trga od prirode. Mojstrske so Arcibaševa psihološke slike spolne dotike. Vendar povečjem pretirava evropska kritika „Sanina“ kot umotvor, še bolj ga pa pretirava podlagaje mu nove socialne in etične smeri. Da je „Sanin“ na Ruskem samem naravnost posegel globoko v življenje mladine, izhaja odtod, ker je rusko javno in socialno življenje gnilo do korena.

Kakor entuziastično pozdravljajo nekateri kritiki „Sanina“, tako sem odložil knjigo poln razočaranja, da, nezadovoljstva. Nele, da Arcibašev ne kaže nič novega, nasprotno: Sanin mi je znana figura tudi iz našega ozkega slovenskega življenja. Sanin ni nič drugega, nego zdrav, krepak slovenski akademik „krokar“. Poln životne in duševne sile odklanja od sebe vso ideologijo in išče v praktičnem življenju eksistence z delom in išče zase naslade v spolnem občevanju in naslade v vinu. Saninu priroda in človeška družba kot del prirode nudita vse polno takih naslad. Treba le poslušati poziv v sebi ob pravi priložnosti in vzeti s polnimi rokami toliko naslade, kolikor odgovarja moji želji in moji moči neglede na to, kaj se za menoj godi, neglede na to, ali sem storil svojemu bližnjemu zlo ali dobro; kajti kar je meni dobro, je dobro tudi bližnjemu; saj je mene vabila priroda k temu, in kar je iz prirode je lepo in dobro. Sanin je uvidel, da e vse ideologično stremljenje človeško nepotrebno, za človeka zlo, da mu temni zdravi in jasni razum in da ga ovira uživati vso slast prirodnega življenja. Ideologija in stremljenje za zamišljenimi idejami je, kar dela človeka slabega, razdvojenega in nesrečnega. Kaže to na treh, njemu nasprotnih značajih, na stotniku Zarudinu, na akademiku Juriju Svarožiču in na židu Solovejčiku. Prva dva se ustrelita, tretji pa se obesi. Sanin pa za njimi pobere svoj kovčeg in hiti v svet z vzklikom: „Glupci, zakaj niste uživali?! Zato je prav, da ste poginili, ker vam je bilo nepotrebno življenje.“

Zarudin je premožen, od vseh oboževan častnik, katerega čaka bleščeča karijera, je zdravega krepkega telesa in uma in tudi on išče v prvi vrsti naslade v veseli družbi častnikov, v flirtu z ženskami in v spolnem občevanju. No, vežejo ga obenem

verige konvencionalnega oficirskega življenja, verige ideologično namišljene časti. Zarudin brez pomisleka utrga nedolžnost mladi Lidi, sestri Saninovi. No, malenkostno bahaštvo nad tem ga zavede v spor s Saninom. Zarudin pozove Savina na dvoboj, in ker ga Sanin kot nekaj bedastega odkloni, ga hoče napasti na javnem vrtu z bikovko, močnejši Sanin pa mu da udarec s pestjo, da se krvav zgrudi po tleh. Zarudin ne more preboleti te sramote kot častnik: ustrelj se. „En glupec manj,“ pravi Sanin. Greh Zarudinov ni bil v tem, da je zapeljal Saninovo sestro in užival nekaj, kar nudi in zahteva priroda, greh njegov je bil v tem, da se je obnašal frazasto, da se je oziral na pogled sočastnikov in someščanov in da je zavoljo fraz in vsakdanjih malenkosti izgubil zavest ter segel po samokresu. Naj bi bil Zarudin utrgal lepi cvet mlade Lide, sestre Saninove, naj bi jo bil le oplodil, le da bi bil užival to naslado kot zahteva priroda!

Na Juriju nam slika ruskega akademika, ki je izgubil ves svoj čas z verskimi metafiziškimi in političnimi vprašanji, ki je član revolucije, ki hoče prebuditi rusko ljudstvo k drugemu boljšemu življenju, seveda ne vedoč, h kakemu. Tudi Jurij je krepak, zdrav in razumen človek. Namesto da bi sledil klicu lastne prirode, sledil zdravemu razumu, mesto da bi praktično delal v življenju za svojo eksistenco, je vsled politike izprijen dijak brez prihodnosti, breme staremu očetu, ki ga mora vzdrževati, in mesto da bi utrgal prvi ženski cvet, ki se mu nudi z vso prirodno silo, ga prazni ideologični predsodki od tega vzdržujejo, in konec koncev zaničuje samega sebe ter ne najde izhoda iz križajočih se praznih idej. Ker samega sebe zaničuje, ker ne zna seči po čistem deviškem telesu se usmrti, ne kakor Zarudin v zavesti, da mora umreti, ker bi izgubil spoštovanje družbe, marveč usmrti se „kar tako“ v trenutku dvojbe, in če bi ta šel mimo njega, bi ostajal še nadalje suženj prazne ideologije, brez pojmovanja prirode in istinega življenja človeka.

Tretja nasprotna figura Sanina je žid Solovejčik, telesno slab, duševno sentimentalni človek, ki išče v veri vse spoznanje in srečo človeštva. Zanimarja vse okoli sebe, veliki zavod stoji mrtev, ženska mu je tuja, vse njegovo življenje in stremljenje je v iskanju neke neskončne resnice. No, Sanin zaničuje tega človeka, glupec je kakor ona dva. S cinizmom in sarkazmom mu pokaže praznost njegovega življenja in mišljenja hladnokrvno mu pravi: „Ti nisi za življenje in življenje ni zate,“ in Solovejčik se obesi. Izginil je tretji glupec.

Nad svežim grobom Svarožiča pa Sanin in njegov drug učitelj Ivanova Jurij krokata nekoliko ur in izpraznita nekoliko butilk vina, rogaje se neumnosti ljudi, ki se streljajo za nič, namesto da bi živeli, se naslajali z vinom in se naslajali z ženami!

In vendar, kje ostaja pri vsem tem etična ideja Sanina? Je morda Sanin sam prišel do edinstva in zadovoljstva? Ali ne odide iz te družbe samomorilcev, iz prazno živeče družbe poln gnusa in nezadovoljnosti sam s seboj? Sanin je izpil res nekoliko butilk nad grobom nepotrebne človeka, res je utrgal krasni cvet device, učiteljice Karsavine. No, ali ni odnesel črva nezadovoljnosti v sebi nad tem, kar je storil? Vendar se zaveda, da je ubil duhovno človeško življenje, da ni ustvaril nič novega, da ni dal ničesar sebi, ko je zlorabil Karsavino! Sanin odhaja v svet brez cilja in brez zadovoljnosti. Gre iskat novih naslad v vinu, z devicami in s pohajanjem v prirodi, z istim rezultatom, da se mu zopet vse zagnusi in da pojde vedno dalje in dalje kakor večni Žid s svojo culico po svetu.

Arcibašev nam s „Saninom“ ne daje prav nobene etične smeri. Kar je zdravega na Saninu, je to, da se je z močnim duhom iznebil praznih sanjarij, verskih, socialnih in političnih, da sam, zdrav in krepak človek, sredi zdrave in krepke neskončne prirode uživa vzduh te prirode, daje duška svoji telesni in duševni moči brez ozira na predsodke someščanov. To je svetla stran Sanina. In ta svetla stran naj bi tudi vplivala na Ruse in našo inteligenco.

Prazno stremljenje Zarudinov, Svarožičev in Solovejčikov je dobra negativna stran, ki jo povdarja Arcibašev. Res je: ljudje, ki jim je končni zakon sodba someščanov o konvencionalnem življenju, revolucionarji in ideologi, ki živijo kot zajedalci med človeško družbo, so nasprotni pravemu delu; religiozni razglabljalci, ki puščajo trohneti in preperevati orodja, industrije in delo — ti naj se le obešajo! Vse podobe so pa z umetniškega in psihološkega stališča pretirane, skoraj karikirane. Samomori so precej tendenčni. No, etično jedro se dobi v tem, da je življenje Zarudinov, Svarožičev in Solovejčikov dejansko brezplodno in nepotrebno. Proč od ideologije! Proč od površnosti vsakdanjega življenja! Proč od sentimentalnega in mističnega razmišljanja! To je zdravo jedro z ene strani. Vrnitev med prirodo, življenje s prirodo, uživanje spolnega življenja kot izraz prirodne moči pa je druga pozitivna svetla stran Sanina, ki ima res globoko etično jedro. *Proč od ideologije, nazaj k materi prirodi, večno mirni in*

večno veliki, polni strasti in naslade v svojem miru in svoji enakosti! To je jedro misli Arcibaševa.

No, sam je založil vanj črva gnilobe.

Krasna je Lida, sestra Saninova, po prirodi. Izprijena je le po ideologični družbi, ki jo obdaja. Nima poguma, živeti prirodno življenje. Še krasnejša je učiteljica Karsavina, še zdravejša po razumu. In vendar se prva, polna konvencionalnega mišljenja, uda brez potrebe, zgolj iz živalske seksualne strasti praznemu častniku Zarudinu. Sama čuti, da stoji duševno višje nad Zarudinom, v svesti si je vse svoje deviške krasote, in vendar se brez pravega simpatičnega čustva, brez ljubezni uda Zarudinu, ker ima priložnost, dotikati se preblizu Zarudinovih zdravih udov, in ker njeni spolnosti ugaja, da ji Zarudin končno seže pod krilo. In ta nizki flirt vzburi spolno strast tako daleč, da gre Lida v stanovanje Zarudinovo, in tam počenja Zarudin z njenim krasnim telesom vse, kar mu daje spolne naslade.

Je li to slika iz prirode človeka, Arcibašev? Ni-li to velika laž! Greh Lide je bil v tem, da ni poslušala svojega razuma, ki ji je veleval: „Ti nimaš živega čustva do tega človeka,“ da ni poslušala razuma potem, ko je padla, ki naj bi ji velel: „Kar si sama hoteta, to zate ni zlo!“ In vendar Arcibašev slika pogubo te duše, nastalo vsled njenega spolnega padca. Lina ostane prava razvalina žene. Zakaj, Arcibašev, ako je iskala le spolne naslade, zakaj je ostala razvalina? Karsavina nasprotno sledi svojemu zdravemu čustvu, ljubi iskreno Jurija Svarožiča in iz tega iskrenega čustva bi se mu tudi udala. No, udala bi se mu le, ker se ji nudi priložnost na samoti v dotiki s telesom Jurijevim! Tudi Karsavine ne zmaga pravi glas človeške prirode, hrepenečega ženskega spola po moškem telesu. Ne, treba je prav vsakdanje priložnosti, posedanja v travi na samem. Kje, Arcibašev, je tu glas mogočne spolne prirode v razumni ženi? Jurij se zaveda v odločilnem trenutku, da je sramota utrgati krasni prirodni cvet telesa Karsavine in sram je obeh, ko skočita s trave, še čista, pokoncu. Jurija grize vest nad tem, da je hotel izkoristiti malenkostno vsakdanjo priložnost, da bi onečastil Karsavino, a ravno zavest lastne neodločnosti mu vzbuja potom idejne asociacije tudi zavest neodločnosti in površnosti ostalega njegovega življenja in mu potisne samokres v roke. V lepem močnem telesu Karsavine pa je po odhodu Jurija ostalo nezadovoljeno čustvo spolnosti in skoro potem se uda slučajno svežemu močnemu

Saninu, ko se ji život ob životu vzbudi spolna strast, in Karsavina, ležeč na dnu čolna, užije vso domevno slast prvega spolnega občevanja. In Karsavina je duševno ubita! Bolj ko je krepka in manj, ko je pod vplivom ideologije nego Lida, bolj trpi, nižje je padla!

No, Arcibašev, je bil zopet to glas krepke spolne prirode človeške, glas močnega, zdravega razuma?

V Lidi in Karsavini nam Arcibašev uprav podaja dva tipa žensk, ki nam kažeta, kako *se ne sme žena udajati strasti in nagonu trenutka* in kako mora odklanjati od sebe naslade živalstva in kako mora vendarle *slediti zapovedi ljubezni, kakor jo je vstvarila človeška priroda v združbi tisoč in tisoč let med seboj*. Arcibašev zamenjava docela živalsko ljubezen z ono višjo, ki jo je vstvarila človeška družba, torej človeška priroda, torej tudi vsemogočna in vsemirna priroda sama.

Z novo etiko, ki nam jo hoče podati Sanin, pade tudi materina ljubezen, ljubezen otrok do matere in pade ljubezen do bližnjega, padejo vsa najvišja načela, katera je človeška družba, človekša priroda dejansko postavila kot smer neskončne bodočnosti. „Saninova“ etika bi ne bila nič drugega, nego klic človeka nazaj v živalsko prirodu, nazaj k živalskemu egoizmu, k živalskemu spolnemu življenju. Podaja nam ravno nasprotno s svojo tendenco strahovalen vzgled na Saninu, na Lidi in Karsavini. Ti dve sta duševno in etično uničeni, Sanin pa gre s culico naprej po svetu, brez cilja in brez zadovoljnosti s samim seboj.

Kar se tiče tehnike, nas spominja Arcibašev prav močno na Aleksandra Dumasa in šole preteklega stoletja, ki od prizora do prizora ne pušča, da bi se manjšalo zanimanje čitatelja, marveč mu daje novih in vedno pikantnejših snovi in podob.

Jezik in vse je v Gorkem in daleč — za Tolstem.

Pregled.

Narodno gospodarstvo.

Beseda o narodnem gospodarstvu. Gotovo je vsak začetek težak in tudi med nami ne manjka gospodarskih pogrškov in nezgod. Ako so te deloma opravičljive, vkolikor izvirajo iz pre-majhne praktične izvežbanosti, pa nikakor ne moremo mirno prenašati tistih, ki se

nanašajo na prenziko in prepovršno teoretično naobrazbo.

Pri nekaterih prvih gospodarskih zavodih, kakor jih imamo v Trstu ali Celju, stoje še iz prvih časov na najvažnejšem mestu osebe, ki jim nikakor ne moremo priznati zadostne kvalifikacije za sedanjo rafinirano dobo, ki zahteva ravno v ekonomiji toliko finega čuta, ne glede

na obzorje, ki ga je vsak dan lažje obvladati.

V zadnjem času je stopilo v prakso nekaj mladih teoretikov in prizadeti faktorji bodo morali polagoma izbrati iz njih sposobne elemente, da takorekoč osvežijo in sčistijo svoje zavode.

Z istega vidika je interesantno opazovati priprave za snujočo se deželno banko na Kranjskem.

Povsod, a posebno v Avstriji, čujemo neprestano o tožbah po primanj-kovanju sposobnih bančnih voditeljev in ko je bilo zadnjič prosto na Dunaju mesto takega ravnatelja, faktično niso imeli človeka z zadovoljivo sposobnostjo.

Te težkoče leže v posebnosti diferenciranja tako kompliciranega instrumenta, kakor je vsaka banka, ki hoče danes odgovarjati potrebi časa. Če se že iz naraščaja tako težko dobi zmožne voditelje, kakor kaže dunajski slučaj, kako jasno odseva diletantizem šele od tam, kjer se je pričel celo šele ta naraščaj porajati! Je že res, da omenjena deželna banka že po svojem bistvu ne bo mogla biti nikoli kaka posebna stvar, kaj šele, da bi igrala v mednarodnem gospodarstvu kakršnokoli vlogo, toda vzlic temu nas nihče ne more prepričati, da si je mogoče prisvojiti kvalifikacijo za njeno vodstvo na Slovenskem v tolikih mesecih, kolikor potrebuje druge let.

Vzglede tretje tipične prikazni lahko-miselnosti slovenskega gospodarstva orišemo na podlagi izrednega občnega zbora celjske Zveze posojilnic z dne 18. novembra 1909. Ta slučaj je posebno zanimiv zaradi dveh paralelnih dogodkov. Spomniti moramo najprej na ustanovitev celjskega dnevnika, ki je zelo podobna oni bivšega slovenskega socialističnega tednika v Trstu. Ker nima naš gospodarski pregled ničesar opraviti s političnim naziranjem, se na tem mestu tudi s presenetljivo sličnostjo uredniških razmer kot takih v obeh slučajih ne moremo baviti. V gospodarskega stališča je časopisje podjetje, ki producira bistveno po svojih urednikih, in le vtoliko nas briga njegova redakcija. Umen podjetnik se interesira ondi, kjer ima vsaj garancijo kvalificiranega delavstva. Če sam ni sposoben za tako presojo, obrne se za mnenje na avtoritete; kajti če je blago slabo, ne pojde v denar. Ker ni bilo to spoznanje, ki je drugače prvi princip vsakega podjetja, niti v Trstu, niti v Celju

odločujoče, je bila kriza neizogibna. Dasi dela „Narodni Dnevnik“ z majhno režijo, ki je mogoča samo zato, ker ne veljajo doslej za uslužbeno oseboje redakcije podobni varstveni zakoni, kakor so jih izsilili delavci in javno mnenje za fabrike, dela vendar s hudim deficitom, na katerega pojemanje normalnim potom ni upati, kajti število naročnikov kaže povprečno tendenco navzdol. Imenovali so mi privatnike, ki se žrtvujejo zanj, vendar mi vzbuja zaveda sum, da trpi na tem podjetju tudi tiskarna, bodisi posredno ali neposredno. Dejstvo je namreč, da so podjetja te Zveze pasivna, in med ta podjetja spada poleg knjigovoznice in papirne trgovine tudi tiskarna, v kateri stoji po 10—14 stavcev. Ako že od knjigovoznice ne tirjamo več, nego da krije svoje troške, se moramo vendar vprašati, kaj je s trgovino in tiskarnico, ki sta bili toliko časa sploh brez vsake konkurence! Kaj je vzrok pasivnosti? Nikakor ne verjamemo, da je v podjetjih samih; torej mora ležati izven njih. Kjer bi bilo treba odkrite besede, delajo največje skrivnosti, tako, da se iz teh slabih vzgledov niti druga podjetja ne morejo ničesar učiti, niti ni mogoče spoznati prave osebe, da bi se mogli vbodoče varovati pred njenim nasvetom. Nobena umetnost ni, vtakniti v podjetje kapital, posebno če ta ni privatna last dotičnikov; ali zmisel za gospodarstvo pokaže samo tisti, ki zna denar tako naložiti, da se dobro obrestuje. Že pred tremi leti sem se imel priliko baviti s to celjsko zvezo in od tedaj živim vedno v prepričanju, da ji je treba prav korenite sanacije v vsakem oziru. To so pokazali zadnje mesece tudi mladi s svojim poizkušanim atakom na zavode. Ali žalibog imam razlog bati se, da jih vodijo drugi nagibi. Želeti bi bilo zato, da zmaga i med mladimi samimi tista struja, ki je pripravljena lotiti se podjetij brez postranskih namenov. V ta namen smatram kot prvi pogoj, da ločijo in očistijo podjetje političnih motivov, in če potrebuje stranka kakih podjetij, n. pr. dnevnik, naj si ustanovi stvar na svoje roke in svoj račun.

Vprašanje subvencioniranja prometnih zvez je samonasebi važen in zanimiv gospodarski problem. Izmed modernih držav doslej edino Anglija ni subvencionirala niti svojih železnic, niti svojih pomorskih zvez, vendar ni prezreti, da je dolgo časa ščitila svojo

plovbo s posebnimi zakoni. Nemčija, Avstrija in Italija subvencionirajo velik del javnih prometnih zvez na razne načine, v kolikor jih sploh niso sprejele v lastno režijo. Predsednik Taft je napovedal sedaj podobno subvencioniranje ameriške plovbe, ki je zadnja desetletja tako daleč zaostala za angleško, dasi sta korakali sredi minulega stoletja vstric. Da nove prometne zveze v resnici ožive doslej gospodarsko neprobujene in nekultivirane dežele, nam je pokazal zelo jasen primer ameriških pacifičnih železnic. Ker pa je interes privatnega podjetja skoro dosledno kontraren od državnega, so konflikti vsled tega subvencioniranja zelo lahko umljivi. Tak posebno vroč boj bijejo na Italijanskem letošnje celo leto. Doslej je uživala Navigazione Generale Italiana monopol državne subvencije v znesku 12 $\frac{1}{2}$ miliona lir, t. j. 4 $\frac{1}{2}$ lire na miljo. (Okroglo isti znesek, ki ga dobiva avstrijski Lloyd v Trstu iz žepa davkoplačevalcev.) Odlični italijanski ekonomski kakor Nitti, Einandi so pobijali ravno tako zistem subvencioniranja kakor njega višino. Pod pritiskom javne kritike je predložila vlada v lanskem aprilu nov zakon, ki je reduciral podporo na 11 milijonov lir, t. j. 3 $\frac{1}{2}$ lire na miljo. Navigazione je odgovorila s tem, da je organizirala trust vseh važnejših italijanskih družb, ki je zahteval nato vlade celih 51 milijonov lir subvencije in šele kasneje se je zadovoljil s popustom na 40 milijonov lir. Vlada je bila v hudi zadregi in ni dosti manjkalo, da ni napravila lastnega pasažirnega in poštnege prometa med celino, otoki in sosednjim obrežjem. Projekt je opustila iz žalostne izkušnje, ki jo je napravila pri svojih železnicah. V tem hipu se ji je ponudil komaj tri leta obstoječi Lloyd Italiano, ki se je zadovoljil s 17 milijoni lir, t. j. 7 $\frac{1}{3}$ lir na miljo in pogodba bi bila postala perfektna, da se ni oglasila zopet kritika s svojo argumentacijo, ki je vzbudila po celi deželi velik nemir. Vlada je iznova retirirala, razpisala natečaj, ali vsled tajnega dogovora se ni potegovala za razpis nobena večja družba. Plovba v Adriji in severu Tirskega morja bi pripadla piemonteški družbi Pierre-Padoli s sedežem na Siciliji, na jugu Tirskega morja bi oskrboval subvencionirano plovbo komaj ustanovljeni Lloyd Sabando. Te družbe so vse tako majhne, da se brez izdatne pomnožitve kapitala in ladij niti gibati ne morejo.

S te strani bi se dale sicer vse težkoče odpraviti, ker za podjetje, ki obljublja rentabiliteto, je denar hitro dobiti. Toda Italijani so hudi partikularisti in Benečanom ne gre v glavo, da bi jim gospodovali Sicilijanci in le-ti mrze zopet Piemonteze. Kakor vse kaže, se v kameri ponove hude polemike. Vlada sicer pričakuje zase večino ali važnejši od tega formalnega in političnega uspeha je ekonomski. In ta je ravno dvomljiv. — Za našo plovbo je nameravana pogodba subvencije važna zlasti zato, ker hoče izpodriniti iz benečanskih vod avstrijsko zastavo, ki prevladuje italijansko.

Liberalni proračun na Angleškem je zbornica lordov zavrгла. S tem stojimo takorekoko pred novimi volitvami. Konservativci razvijajo velikansko agitacijo po celi deželi, agentov so razposlali na stotine in iz obeh strani, tako z liberalne kakor konservativne, mi zatrjujejo, da tako vroče borbe, kakor bo tekoča, Angleška še ni videla. Liberalci so postavili poleg svoje stare zastave proste trgovine brez carin še novo socialne politike. Za to propagando so si izbrali zelo spretno najsilnejši argument, ki je v danih angleških razmerah mogoč: boj proti lordom, ki posedujejo vso zemljo, tako da ga ni samostojnega kmeta na Angleškem; kmet je tukaj samo najemnik. Celo mesto London je v rokah cerkve in sedmih lordov, ki vlečejo za ta svet letne rente v znesku 500 milijonov kron. Konservativci nočejo priznati, da trpi angleška industrija v veliko večji meri vsled pomanjkanja krepkega domačega blaga — kakor vsled tuje konkurence in so si zbrali zato parolo carine. S tem bi radi premaknili težišče volilne borbe, ki se bo v resnici in v glavnem sukala okolu vprašanja, ali naj gre Anglija na pričetem potu socialne brige naprej ali ne. Revščina v Angliji je zadnja leta rapidno narasla in po policijskih raportih letošnjega novembra prenočuje v Londonu samo ob bregu Temze na golem tlaku sredi dežja in mraza vsako noč dvatisoč duš, med temi okroglo desetina žensk in otrok. Ako zmagajo pri volitvah konservativci, potem postane Anglija protekcionistična država, kar se je smatralo doslej kot nekaj nemogočega, in vse trgovske pogodbe med kontinentalnimi državami bo treba odpovedati in napraviti nove, novemu položaju primerne.

Denarni trg. Pri tako neizmerni produkciji zlata se je skoro čuditi, če še

vedno trpe svetovni instituti kakor Bank of England ali Deutsche Reichsbank na pomankanju te kovine. Novega zlata so spravili lani kakor letos vsakokrat za več nego dve milijardi kron v promet. Kam gre to blago? Veliko več kakor prejšnje čase, potrebuje danes industrija zlata, ki ga cenijo na leto za 720 milijonov kron. Dežele, ki so vpeljale v zadnjih letih zlato veljavo, potrebujejo za popolnjevanje svojega zaklada drugih 600 milijonov in na Unijo, Francijo, Anglijo in Nemčijo pride nadaljnjih letnih 850 milijonov. Iz dejstva, da je bila trenutna potreba po gotovini zelo velika in ker Angleži, ki plačujejo skoro vse v čekih, nikoli ne drže več zlata, kakor ga neobhodno potrebujejo, a je London centrala svetovnemu denarnemu trgu, je nastal že zadnjič omenjeni napeti položaj. Hitro se je osnovala na Angleškem izvrstno poslujoča odpomočna akcija pod Rotschildovim vodstvom, ki ni dosegla samo, da so poslale Avstro-Ogrska, Francija in Holandija za blizu 65 milijonov kron zlata v London, da je morala Avstro-Ogrska banka nadalje remitirati na angleški račun soverne v Egipt, Unija v Brazilijo, ampak celo Argentinja, angleški upnik, je morala poslati zlato v sosednjo Brazilijo na angleški račun. Njujorška banka je prenesla krizo razmeroma mirno ali vendar z naporom vseh svojih sil, ki ne pridejo nikoli do počitka. Nikjer namreč ni toliko ravnanja z zlatom semintja kakor pri ti banki. Položaj se je na denarnem trgu omilil in bil bi še lepši, da niso zavrgli angleški lordi liberalnega proračuna. Vlada se bo morala zateči za prolongacijo na denarni trg, volitve bodo zahtevale mnogo gotovine in Bank of England bo popuščala dosti oprežneje s svojim diskontom, kakor bi inače.

*

— Minulo leto 1909 je bilo vseskozi gospodarski mlačno, včasih celo depresivno, zlasti kar se tiče industrije, tako da so morale posamezne panoge, kakor tekstilna, krajšati delavni čas. Vzlic ti slabi konjunkturi je bilo v marsičem zelo interesantno, kar kaže nove smeri, ki se pojavljajo v mednarodnem gospodarstvu.

Predvsem se kaže potreba po večji solidnosti gospodarstva. Vzgledu obeh najstarejših industrijskih držav na svetu, Anglije in Francije z Belgijo, ki sta postavili in vstvarili svojo gospodarsko

moč in bogastvo na nadprodukcijo, katere izraz je bila kolonialna politika v največjem obsegu, sta sledili Unija v pričetku minulega stoletja in Nemčija tekom njegove zadnje tretjine; ali ta produkcija se omejuje čimdalje bolj na one predmete, ki jih vsled drugačne klime ali naravnih zakladov ni drugje dobiti, in deloma vplivata seve tudi vkus in tradicija. V velikem obsegu so se pričele države, ki so bile še nedolgo popolnoma navezane na tujo produkcijo, gospodarski emancipirati in nekatere, kakor Japonska, so jele celo same zalagati svetovni trg s svojo novo industrijo.

Visoko investiranje predzadnjega leta je rodilo slabo konjunkturo, ker faktično ni več mogoče spraviti toliko blaga v denar. Tako nam kaže nekaj popolnoma novega Avstralija, ki se s svojo industrijo načeloma ne spušča v konkurenco na svetovnem trgu, ampak koncentrira vse svoje sile na konsolidacijo notranjega gospodarskega in socialnega življenja. Če vzamemo visokost dohodarine na posameznika kot mero za bogastvo kake dežele, potem moramo pač reči, da stoji v tem oziru danes Avstralija na vrhuncu celega sveta.

Do te tendence morajo priti polagoma tudi ostale države, kajti razmere same jih spravijo do te poti. Ako pregledamo v zadnjem času delovanje velikih bank na evropski celini, ki stoje z industrijo v tako tesnih zvezah — vzgled je dal Francoski Crédit mobilier, ustanovljen 1851/52 — opazimo prav jasno, da jim je bilo mnogo več na okrepitevi starih, kakor na ustanavljanju novih podjetij.

Nadalje se kaže vedno ožji stik med državnimi financami in industrijo dotične dežele. Neopisno tekmovanje v oboroževanju zahteva tako visoke svote, da so prišle vsled tega vse državne finance v naravnost dezolaten položaj, iz katerega si hočejo pomagati s celo vrsto novih davkov tako na prometna sredstva kakor na produkcijo. Oboje je pa že vsled zunanje konkurence dovolj trpelo, tako da je občutila sedaj industrija fiskalni vijak z dvojno silo. Zlasti v Avstriji, kjer smo imeli v industriji najnižjo depresijo, največ zaradi dogodkov na Balkanu, bo moralo povišanje železniških tarif in cela vrsta novih nameranih davkov, posebno na elektriko, nastali položaj še poslabšati.

Tendena po gospodarski emancipaciji, ki smo jo videli zgoraj v velikem, se nam kaže v Avstriji v malem. Tako

smo dobili v zadnjem času vse polno slovensko-nacionalnih denarnih zavodov po vzgledu Crédit mobilier: ozek notranji koneks naj veže te institute z nameravano slovensko industrijo, ki hoče dotične narode emancipirati od Nemcev.

Cehi so v tem oziru učitelji ostalim in ta vpliv se kaže tudi pri nas Slovencih, kjer obstoja danes že dosti večalimanj prikritih čeških podružnic, vendar imamo v tem oziru tudi nekaj samoniklih zavodov, od katerih se nam zdi z ozirom na svoje mesto najpomembnejša Trgovska in obrtna zadruga v Trstu.

Drugače moramo reči, kar imamo Slovenci res slovenskih podjetij — abstrahirano javne zavode — delajo po veliki večini kaj žalostno figuro. Deloma je kriva temu lahkomišelnost, deloma šlendrian, v največji meri pa premajhna tehnično-strokovna in tudi nezadostna splošna ekonomska narobrazba.

In kar imamo podjetij, ki niso ravno pasivna, se ne znajo dvigniti na višji nivô in obseg, tako da bi imela taaliona hiša tudi nekakšen nacionalni pomen, vsaj slovenski, ako že ne jugoslovanski. Do danes smatra slovenska spekulacija kot svoj višek, da napravi lep dobiček pri ustanovitvi spredaj, pri dividendah in tantjemah zadaj. Tukaj je pač lepa naloga slovenske mladine, da se temeljito naobrazji za praktično ekonomijo in nadomesti stare, večinoma samouke, a za moderne potrebe nespособne elemente in spravi s tem slovensko ekonomijo iz okvirja kramarskega izpoznanja. Potem šele bo upati, da bo dosti dela in dosti služka za — vse. In to je končni cilj vsakega razumnega in smotrnega narodnega gospodarstva. F. L. TUMA.

□ ■ □

Strokovni pregled.

Meseca decembra je v Ljubljani stopilo v življenje najmlajše obrtno sodišče v Avstriji. Dne 14. novembra so se vršile v Ljubljani in okolici volitve prisodnikov in njihovih namestnikov. V malem obrtu je zmagala z veliko večino kandidatna listina socialnih demokratov, v velikem obratu je zmagal sramotni kompromis klerikalcev in nemške kranjske stavbinske družbe v Ljubljani, v trgovskem obratu pa v ožji volitvi kandidatna listina, postavljena od društva trgovskih pomočnikov

in društva „Merkur“. — Koncem decembra je izbruhnila v Ljubljani stavka kovinarjev pri firmi J. Weibl. — Novo leto je prineslo tobačnemu delavstvu širom Avstrije veselo vest: prosto soboto popoldne, za katero se je z vso vnaemo potegovala strokovna zveza tobačnih delavk in delavcev, ki izdaja za ljubljansko in deloma tudi za celovško tobačno tovarno strokovni list „Tobačni delavec“. — 9. januarja 1910 se je vršila v Ljubljani konferenca vseh strokovnih organizacij iz slovenskega ozemlja, koje namen je bil poleg razgovora o dosedanem delu in o tisku: ustanovitve Zveze delavskih organizacij za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko.

Koncem leta 1909 se je pojavila v javnosti knjižica „Protokoll über die Verhandlungen des I Kongresses der christlichen Gewerkschaften Österreichs“. Wien, 31. Jänner — 2. Februar 1909. V nji se pripoveduje, da ima krščansko delavstvo v Avstriji že 16 osrednjih zvez, ki so šteje koncem leta 1908 — 35.610 članov. Strokovna lokalna društva pa da štejejo 15.054 članov. Slovenskih društev na krščansko-socialni podlagi pa da je 26 s — 2846 člani! Glasilo avstrijske strokovne komisije „Die Gewerkschaft“ je v petih izbornih člankih dokazalo, da številke, navedene v tem protokolu, niso resnične. Mi za svojo osebo tudi mirne duše potrdimo, da podatki o slovenskih krščansko-socialnih društvih ne odgovarjajo resnici.

V „protokolu“ se pravi:

	število društ.	članov	
		1907	1908
1. Delavci kranjske industrijske družbe, Jesenice	1	300	971
2. Papirniški delavci, Večce	3	703	508
3. Slamnikarski delavci, Domžale	1	—	206
4. Delavci z limom, Ljubljana	1	204	204
5. Strokovno društvo za Kranjsko	12	200	200
6. Peki in slaščičarji, Ljubljana	1	200	200
7. Predilniški delavci, Ljubljana	1	205	150
8. Lesni delavci, Ljubljana	1	124	124
9. Čevljarji, Tržič	1	86	73
10. Trgovski slugi, Ljubljana	1	120	120
11. Rudarji, Idrija	1	—	50
12. Rudarji, Kočevje	1	—	40
	25	2140	2846

Res pa je, da društvo kakih krščanskih lesnih delavcev ali pa krščanskih pekov v Ljubljani sploh ne obstoja. Prav tako je število pri jeseniškem društvu za 900 preveč povedano i. t. d. Lahko se reče, da so se krščansko-delavske organizacije v svojem „protokolu“ zelo pregrešile zoper tisto božjo zapoved, ki pravi: Ne laži...

Koncem novembra je bil v Ljubljani shod klerikalnih delavcev, ki je ustanovil „Jugoslovansko strokovno zvezo“. Malo udeležbo je opravičeval časopis „Slovenec“ s tem, da so udeležniki vedeli že vnaprej, da ne bo dvorana „Uniona“ — zakurjena, in zato se jih je tako malo sešlo. Predsednikom te „Jugoslovanske strokovne zveze“ so izvolili — dr. Zajca! Ob priliki te ustanovitve, ki se je nazivala uradno IV. slovenski delavski shod, je nekdo govoril cerkven govor zbranim, v katerem pa jim v svrhu izboljšanja svojega položaja želi: „da bodi božje srce Jezusovo, srce učlovečenega Boga na zemlji naše upanje, naša moč in tolažba — v večnosti pa naša krona. Amen.“

V drugi polovici meseca novembra se je vršil švedski strokovni kongres, ki bi se imel vršiti že v avgustu, ali se je radi velikega štrajka moral odložiti. Zastopanih je bilo 27 osrednjih zvez in 2 lokalni organizaciji, skupno 158.626 članov po 518 delegatih. Poročilo o zadnjih treh letih je podal tajnik Herman Lindquist, ki je povedal, da je bilo leta 1906 — 86.635 članov, leta 1907 — 186.226, leta 1908 pa je padlo število članov vsled krize na 169.776. Blagajnik Söderberg je poročal, da je bilo sprejeto na rednih prispevkih od 1. julija 1906 do 30. junija 1909 — 471.253 kron 80 vin., na prispevkih za boj pa — 1.022.904 kron 24 vin. Podpore pa se je v tem obdobju izplačalo 1.055.482 kron 25 vin. Prosto-voljne zbirke in tujini so do 31. oktobra 1909 izkazale že svoto 2.273.345 kron 95 vin., do 31. oktobra 1909 pa se je razdalo že med štrajkujoče 1.267.760 kron, na koju udeleženiim organizacijam pa se je poleg tega do 31. oktobra razdelilo še 1.088.856 kron. Na zboru se je določil v svrhu daljnega razvoja za organizacijsko formo sukcesivni prehod od poklicne organizacije v industrijske zveze. Stavkarski sklad se je določil na 1 milijon kron. Tajništvu strokovne centrale se je dovolilo izdajati strokovni list enkrat na teden liki avstrijski

„Gewerkschaft“. Kongres je bil na sploh živa priča, da tudi tako gigantski boj, kot je bila izvršena velika stavka, ni v nobenem pogledu škodovala organizacijam, ampak da jim je koristil.

ANTON KRISTAN.

□ ■ □

Socializem.

Londonska „Times“ je priobčila tekmo lanskega januarja serijo člankov, kjer se bojuje zvesta svoji tradicionalni konservativnosti z vso silo proti prodirajočemu socialističnemu gibanju v Veliki Britaniji. V enem tistih člankov, The real socialism (= pravi socializem), izvaja avtor, da moremo razlikovati po pomenih, ki so se prijeli tekom časa te besede, mnogo vrst socializma: imažinerni slika utopistične vizije; spekulativni razpravlja gospodarska, politična in juristična vprašanja kot principe; verski se bavi z aplikacijo krščanske etike na ekonomske probleme; sentimentalnega karakterizira nagnenje do dobrih del (benevolence) ali usmiljenja (pity).

Nikakor noče prezreti važnosti tudi teh gibanj, ali vse to mu odvaja večalimanj pozornost od pravega jedra, tistega historičnega pojava novega časa, ki ima pravzaprav edini pravico do gorenjega imena. Zato nadaljuje „Times“ „Pravi s. je na kratko povedano collectiv ownership = skupna ali kolektivna lastnina vseh sredstev v svrhu proizvajanja, razdelitve in izmenjave produktov (production, distribution and exchange) in se opira nato na Quintessence of Socialism, kjer precizira Schaffle pravi namen in jedro tega mednarodnega gibanja kot nadomestitev privatnega kapitala z družništvom.

Blizu 80 let je, kar so rabili prvokrat izraz socialism privrženci angleškega praktičnega komunista in tovarnarja Roberta Owen (1771—1858) opiraje se na latinska izraza socius = drug in socialis = družin. V tisti meri, kakor so se pota do teh ciljev medsebojno razlikovala, od evoliucijskih do ekstremno radikalnih, je dobival tudi pojem mnogo razlaganj, ali abstrahiran od vseh dnevnih pojavov, ne pomenja nič več in nič manj, nego kar pravi o njem Virtemberžan Schaffle, kasnejši ordinarij dunajske univerze in tudi nekaj časa minister avstrijski.

Posebno na kontinentu so jeli pogosto rabiti izraz s. ali socialističen za

Da se je odločila eksekutiva nemške zvezne države za privatno Vertriebsgemeinschaft, ki naj obstoji za prvih 20 let. Je morda pripisovati slabim birokratičnim izkušnjam, ki so jih doživeli v svojih državnih podjetjih. Tako imajo nemške cesarske ladjedelnice 18.500 delavcev, ki jih nadzoruje 1960 uradnikov, v angleških ladjedelnicah opravlja isto delo 1580 uradnikov, torej manj kot polovica po nemškem ključu.

Drugi javni funkcionar, ki se je odvrnil od liberalizma že davno, so občine. Občinski, komunalni ali na Angleškem municipal socialism, je danes faktor, ki igra v gospodarskem in socialnem življenju vsak dan mogočnejšo vlogo. Bistveno seve ne pomenja dosti več, kakor novo obliko tistih nalog, ki so jih že prvotno smatrali kot občinske. Zgorej označeni nemški državni s. ima razen načelnega pomena s pravam s. prav malo zvez. Občinski mu je že mnogo bližji, kajti njegova politika gre resnično za tem, da spravi velik del municipalnega gospodarstva, ki je bilo doslej v privatnih rokah, pod vodstvo komunne.

Toda ne pri državnem ne pri občinskem s. ni delavec obenem pravi podjetnik. Tisti angleški s., na katerega gledajo včas na kontinentu preko rame, je izvedel to nalogo do epohalnega uspeha in dal vzgled celi Evropi. Schultze iz Delitscha in Raiffeisen sta samo kopirala to, kar so uvedli poprej Angleži kot praktično konsekvenco svojih obilih teoretičnih propagatorjev in popularnih avtorjev, kakor Smiles (izg. Smaljs) s starim geslom samopomoči.

Zadružništvo je v evoluciji socializma danes na Angleškem pojav, ki šteje v svoji vrsti šesti del vsega prebivalstva. Vknjiženega premoženja so imele angleške zadruge nad $\frac{1}{2}$, deleži so znašali $\frac{4}{5}$, obrat nad $2\frac{1}{2}$, čisti dobiček blizu $\frac{1}{2}$ milijarde kron. Od tega odpade več kot štiri petine na konsume.

Toda s. hoče imeti tudi produkcijo urejeno po takem načelu. Tu je vse-kakor uspeh dosedaj iz vzrokov, ki še niso dovolj raziskani. razmeroma skromen. Znano je, kako so poginili ateliere sociaux, naprave Louis Blanca, soc. ministra provizorične francoske vlade leta 1848, da ne govorimo o drugih obilih poizkusih raznih komunistov, kakor Considerantove falange v Texasu in drugih ameriškanskih provincijah (od

1854 do 1863). Tem nesrečnim eksperimentom stoje nasproti krasni uspehi Godinovich Familistère v Guise (izg. Giz) na Francoskem, s podružnico Schaarbeek v bruselskem predmestju, kjer izdelujejo peči, ognjišča in razno kuhinjsko pripravo. Kapital te produktivne zadruge, ki je vseskozi delo nekdanjega kovača in kasnejšega literata Godina, znaša danes $4\frac{1}{2}$ milijonov kron in uslužbuje 2000 delavcev. Familistère de Guise šteje z otroki in ženami vred okoli 8000 duš.

Izmed produktivnih zadrug stoji na vrhuncu angleška Co-operative Wholesale Society.

V to smer hoče tudi sindikalizem, ali kakor sta ga krstila Labriola in Leone, dva italijanska vseučiliška učitelja, sindikalizem, kot del francosko-italijanskega delavskega gibanja. La Ferovia ai Ferovieri — železnica železničarjem! je klic Nofrija in tovarišev. Nekaka železniška produktivna zadruga vzame od države vse železnice v najem za svojo, ki jo znašajo obresti kapitala, vtaknjene v ta podjetja.

Ko je izrazilo Giolittijevo ministrstvo nekaj modernega duha glede progresivnega davka na dohodarino in napovedalo nekatere druge olajšave za revnejše sloje, je kabinet padel. Kolikor poznamo italijanske razmere, so tam tla za socialno politiko kaj malo godna, in če nas ne vara utis, pripada del te krivde delavskim voditeljem samim. „Alle Zweifel und Klagen der Menschen über die Verwirrung und den wenig merklichen Fortgang des Guten in der Geschichte rühren daher, daß der traurige Wanderer auf eine zu kleine Strecke seines Weges sieht.“

F. L. TUMA.

Zadružništvo.

Konec l. 1909. je izšla na Dunaju zelo zanimiva knjiga „Jahrbuch des Zentralverbandes österreichischer Konsumvereine“. Cena za knjigo-trštvo 4 krone. St. 96 + XLIX. Po-roča o konsumno-zadružniškem gibanju v Avstriji, o delovanju „Osrednje zveze avstrijskih konsumnih društev“ in vseh k nji pripadajočih zadrug ter o razvoju konsumno-zadružniškega dela v tujini. Kdor se hoče poučiti natančneje o konsumno-

zadružniškem delu, si mora nabaviti to knjigo. Vsaka stran mu poda obilno gradivo v razmišljanje. Boji proti konsumnemu zadružništvu v Avstriji so naslikani z vsjo potrebno preciznostjo.

Dunajski župan dr. K. Lueger sam smatra „konsumna društva za neko vrsto filoksero za trgovce“ (govoril 19. maja 1909); trgovske zbornice zahtevajo, naj bodo konsumna društva podrejena vsem določbam obrtnega reda, 26. in 28. maja 1908. se je vršilo zborovanje trgovskih in obrtniških zbornic v Bocnu. Na tem zborovanju se je sprejela ostra resolucija proti konsumnim društvom, ki bi smela le oddajati živila svojim članom, pod nobenim pogojem pa bi ne smela preskrbovati obleke, kuhinjskih potrebščin, poljskih potrebščin itd.

Osrednja zveza konsumnih društev v Avstriji je imela v l. 1909 v svojem področju:

326	zadru	z nemškim	poslov. jezik.
101	„	„	„
29	„	„	„
17	„	„	„
10	„	„	„

ki so razdeljene v sedem distriktnih zvez: v nižjeavstrijsko, severnočeško, zapad.-češko, morav.-sleško, češko-moravsko, poljsko in za alpske dežele.

V l. 1908 so oddala konsumna društva svojim članom blaga:

na Nižjeavstrijskem za	26,855.802	K
na Gor.-Avstrijskem za	184.510	„
na Solnograškem za	227.661	„
na Tirolskem in Pred-		
arelskem za	789.501	„
v alpskih deželah za	4,704.769	„
na severnem Češkem		
(mešana) za	6,108.518	„
na zapadnem Češkem		
(mešana) za	7,018.582	„
samo češka društva		
na Češkem za	3,260.421	„
češka društva na Mo-		
ravskem za	3,408.955	„
poljska društva na		
Slezkem za	1,972,667	„
na Moravskem in Slez-		
kem (mešana) za	4,602.473	„
na Primorskem za	439.096	„
v Galiciji za	33.447	„

skupaj . . . . . 59,606.402 K

Članov pa so štela 206.620. Vsekakor vsega upoštevanja zaslužjoča

armada, ki reprezentira gotovo nad pol miliona avstrijskih prebivalcev. 1. januarja 1909 je bilo v Avstriji 13.754 zadrug vpisanih v zadružni register. Od teh je: 1107 konsumnih društev, 9255 denarnih zadrug (posojilnic, kreditnih zavodov itd.), 2330 kmetijskih zadrug, 837 obrtnijskih zadrug, 180 stavbnih in 45 drugih zadrug. Zadružnih zvez je bilo 53. Od 1107 konsumnih društev je včlanjenih pri Osrednji zvezi avstrijskih konsumnih društev 418. — V Veliki Britaniji (Angleškem) je bilo konec 1908 1568 konsumnih društev, ki so štela 2,516.194 članov s 797.879.000 K deležev ter 2,581,215.000 K blagovnega prometa ter 281,487,000 K prebitka. — Na Nemškem je bilo početkom 1908 — 2250 konsumnih društev z 1,350.000 članov. O tem poroča obširno „Jahrbuch deutscher Konsumvereine“, H. Kaufmann, Hamburg, na 1972 straneh! V Švici pa je bilo početkom 1908. — 274 društev s 185.281 članov in 76,253.500 kron blagovnega prometa. — Na Francoskem je bilo v l. 1908 glasom vladne statistike 2491 konsumnih društev s 728.000 članov in 227,000.000 kron blagovnega prometa.

V Avstriji imamo zadnje mesece 1909 registrirati par lepih korakov na delavskem konsumno-zadružniškem ter na delavskem zadružniško-produkcijskem polju. «Der erste n.-ö. Konsumverein zu Fünfhaus» na Dunaju je povečal svoje dosedanje tovarniške prostore tako, da so vmeščena v njih sledeča podjetja: velika moderna pekarija za dnevno produkciranje 30.000 velikih hlebov ter na 100.000 malih kosov (zemelj itd.), tovarna za figovo kavo, tovarna za papirnate vrečice, kavožgal ica ter tiskarna za domače potrebe. — V Gradcu se je osnovala na najširšem temelju velika pekarija ob sodelovanju Splošnega konsumnega in hranilnega društva v Gradcu, strokovne komisije ter vodstva štajerske socialno-demokratske stranke. Tudi obstoječa pekarija v Leobnu se je povečala ter preosnovala v pravo moderno podjetje — «Hammerbrotwerke» na Dunaju pa še vedno povečujejo, ker odjem «Hammerbrota» neprestano narašča.

Tudi kreditni zavodi zadobivajo polagoma terén med delavskimi organizacijami. V Brnu deluje že

celo leto Lidová založna, v Pisku pa založna Rovnost. Na Dunaju se tudi vrše že priprave za večji denarni zavod, čegar pomanjkanje se prav čisto bridko občuti. — V Zagrebu so koncem decembra 1909 osnovali soc. dem. delavci konsumno produktivno zadrugo «Napred» ter pri nji hranilne krožke, ki naj se ustanavljajo v vseh večjih krajih Hrvatske in Slavonije.

V Gorici se je konec decembra 1909. ustanovila «Delavska hranilnica in posojilnica». Zadruga ima namen: bojovati se na Goriškem proti alkoholizmu in proti brezdelnim pondeljkom med delavstvom ter dvigati in izboljševati način življenja v delavstvu.

VIII. Mednarodni zadrugi kongres bo v Hamburgu l. 1910. okrog 5.—10. sept. — Na vprašanje: ali sme biti kaka zadruga v dveh revizijskih zvezah, se je definitivno odločilo z „da“ z odlokom c. kr. deželnega nadsodišča v Gradcu vsled rekurza Produktivne zadruge ljubljanskih mizarjev, koji je ljubljansko zadrugo sodišče prepovedalo, biti članica dveh zvez, češ, da je to protizakonito.

ANTON KRISTAN.

□ ■ □

Tehnika.

Naše stare misli in želje.

Teško prime človek za pero, kadar ve, da ne bo napisal nič novega, nič izvirnega.

O vsem tem, kar vam mislim tu povedati, smo se že zdavna razgovarjali vsi slovenski tehniki, kar nas je. Tam na Dunaju, v Pragi in Gradcu ter morda še kje drugod, ob vsakem potusu in vsaki valeti, po prvem, drugem in tretjem državnem izpitu in ob vsaki taki priliki smo se navduševali za te misli. In še celo v Ljubljano smo jih bili prinesli pred tremi leti, pa v „Slovenskem Narodu“ smo jih bili objavili — torej kaj še hočemo?

Dovolite, da še enkrat reasumiram te naše stare misli in želje. Morda bo to za koga «morija» — no, tedaj naj me imenuje «moro» nič zato! Ko sem bil nekoč nekje spravil to stvar v razgovor, sem bil «norec», pa tudi to me ni razžalilo. Misli mladih

ljudi ne morejo biti vedno modrosti, včasih pa so dobre in za take sem smatral vedno tudi te naše stare tehnične misli — zato mi dovolite, da jih pogrejem!

Gre za društvo slovenskih inženirjev in za slovenski tehnični list.

Kadar sem govoril o ti stvari s kakim starejšim tovarišem, sem dobil vedno sledeči odgovor: «Priatelj, naše razmere!» Dobil sem vedno vtis, da so si tovariši mislili društvo, ki naj bi imelo skoro edino nalogo «boriti se za naše stanovske pravice» in tako društvo bi seveda moralo priti v različne konflikte z našimi uradi, kar bi slovenskim inženirjem res morda več škodilo, nego koristilo, ker nas je malo in smo povsod nadomestljivi z drugimi «zadovoljnejšimi», nego smo mi.

Stvar pa ni taka. Jaz sicer nočem prikrivati, da bi imelo tako društvo veliko besedo v odločevanju v naših specifično stanovskih razmerah, toda neprimerno večjega pomena pa bi bilo za razvoj naših narodnih ekonomičnih sil. Tako društvo bi nam dalo tudi možnost in priliko nadaljevanja svoje strokovne izobrazbe, in iz teh dveh vzrokov bodo vsaj naši domači uradi z veseljem pozdravili tako društvo. Smemo pa tudi pričakovati, da ga bodo naše domače korporacije podpirale; saj bo služilo v prvi vrsti, kakor bomo videli, gospodarskim interesom naših dežel.

Kdor je kdaj srečno, z inženirskimi izpričevani v žepu, prestopil prag tehnične visoke šole, ve, kako malo navdušen je obrnil svoj korak v domovino. In kako bi bil vesel, ako je res zmožen in ni filister! Saj tudi inženirju ne gre samo za kruh in za denar. Mož ve, da ve vse, in ničesar ne zna, ko zapušča tehniko. Iz vseh širokih tehničnih polj je dobil samo izvlečke, dostikrat samo orientacije in sedaj ko odhaja, začuti šele potrebo, da bi študiral. A odhaja v domovino, ki mu ne nudi niti velikih vzorov, niti učnih sredstev, odhaja v puščavo od maternih prsi. Lepa centralna tehnična biblioteka v Ljubljani, ki bi izposojevala knjige tudi svojim članom v provincah, bi marsikateremu mlademu slovenskemu inženirju olajšala pot v domovino in domovina bi imela boljši tehniški material, nego ga ima sedaj. Tako biblioteko pa more ustvariti samo tehnično društvo

s pomočjo nekaterih javnih korporacij.

Da imamo Slovenci premalo inženirjev, je navadna birokratična laž, ki ji, žalibog, veruje ves narod. Resnica je, da jih imamo toliko, da bi lahko zasedli vsa inženirska mesta v domovini, a naše najboljše moči so zunaj, ker jih je strah domovine, ker nočejo zakopati svojih talentov.

Tako društvo pa bi bilo tudi zavetišče slovenskemu tehničnemu narščaju. Dandanes je res prava sreča, ako slov. absolvirani tehnik ve, kje in kdaj je kako mesto prosto, ki bi ga lahko zasedel. Dostikrat ga na ta način prehitijo tuj, slabjši konkurent, dočim mora on v tujino. Skrbeti za mlajše, je starejših sveta naloga, in to je mogoče le na ta način, da si ustanovimo društvo, ki bo koncentriralo vse naše tehnično življenje.

Rekli pa smo tudi, da bi bilo tako društvo za naš narod velikega ekonomskega pomena. Kako to? To je ideja tovariša, ki ga visoko čislam. Društvo naj bi služilo tudi kot nekak informativni biro za dobavo različnih stavbenih materialij, strojev itd. S tem ne mislimo, da bi bilo društvo tehnična agentura, pač pa naj bi dajalo našim obrtnikom in podjetnikom navodila in pojasnila o dobavi in rentabilnosti tehničnih predmetov in naprav. Slo bi jim na roko, nasvetovalo solidne in zanesljive tvrdke, zastopalo nepristransko njihove koristi.

Tako društvo bi torej lahko znatno vplivalo na različne trge, in marsikateri tisočak, da celo milion bi romal iz naše domovine v varnejše roke, nego gre sedaj.

Smo narod z majhnimi ekonomskimi silami, in zato nam mora biti princip, da varčujemo z vsakim vinarjem. Tujim tvrdkam gre samo zato, da oddajo svoje produkte in zaslužijo. Na nas je, da bdimo nad našim obrtnikom in da mu kažemo sigurne poti. Marsikatero naše podjetje propade ali pa boleha, ker mu je brezvestna tvrdka usilila manjvredne stroje in druge produkte.

Tako društvo bi lahko imelo v evidenci vse domače izdelke in bi lahko skrbelo zato, da domačim izdelkom ne konkurirajo tuji, dostikrat manjvredni.

Slovensko tehnično društvo pa bi nam bilo, ali bi vsaj moralo biti tudi

slovenska ljudska tehnika. Nešetokrat sem že slišal od svojih kolegov ogorčene ali pravzaprav obupane besede, da naše ljudstvo nima smisla za tehnične naprave. Res je, gospoda, a kdo je tega kriv? Le priznajmo skesano in odkrito: — mi sami!

Naše ljudstvo ni niti neumno, niti mu ne manjka podjetnosti, a nima tehnične naobrazbe. Ni samo krivo, če mu ni bilo dano poslušati tehničnih šol. Za Vami hodi in vas prosi, da ga poučite!

To je torej naš greh!

Pa kako smo mislili in mislimo o slovenskem tehniškem listu? Tudi to ni nova misel. Rodila se je že zdavnaj in slovenska tehnična mladina v Pragi jo je bila poizkusila s pomočjo čeških profesorjev tudi realizirati. Videli smo jo pa tudi usahniti in nam ni bilo nič za to — niti z mezinčcem nismo ganili.

Priznam, „Slovenski Tehnik“ ni odgovarjal niti našim željam, niti našim potrebam, a značilno je to, da se naša tehnična javnost in javnost sploh ni prav nič zmenila zanj in da je mirno čakala, da so mlada srca v Pragi obupala.

Slovenski tehnični list si mislimo sedaj tako-le: list bodi mesečnik v obliki „Zeitschrift des österr. Ingenieur- und Architektenvereines“ ali glasila hrvaških inženirjev in arhitektov in služi komercialni in znanstveni tehniki.*) Tak list seveda ne sme pri nas računati na toliko naročnikov, da bi se sam vzdrževal, ampak mora iskati gmotnih virov drugod. Ti gmotni viri bi se dobili deloma v društvu — za to bi se uporabljale male premije, ki bi jih dobivalo društvo za pojasnila na različne informacije o dobavi tehničnih produktov in za inserate — deloma pa bi morale prispevati za tak list javne korporacije, na primer deželni zbori slovenskih pokrajin in zastopi večjih slovenskih občin. Ta poslednja zahteva je popolnoma upravičena; saj je tak list ravno tako potreben naši javnosti, kakor ceste, mostovi, bolnišnice, zdravila, šole itd. Gre tu za narodno šolo, ki nam je bolj potrebna, kakor marsikatera druga. Slovenci ne znamo dosedaj

*) Zakaj pa ne bi slovenski inženirji imeli skupnega tehničnega lista s Hrvati.

niti misliti, niti govoriti tehnično; to bi bil torej naš prvi tehnični abecednik.

Inž. Turk je bil sprožil pred par leti imenitno idejo slov. tehničnega slovarja in njegova velika zasluga je tudi, da ga bomo v dogledni dobi res dobili. Kdor pa misli, da je, ali da bo s tem že rešeno naše tehnično jezikovno vprašanje, se zeto moti. Ne da bi hoteli že vnaprej kritizirati to za nas gotovo zelo važno delo, moramo izraziti tukaj svoje trdno prepričanje, da si bomo ustvarili svoj tehnični jezik samo na ta način, da bomo začeli pisati tehnične sestavke, tehnične razprave. Tehnični jezik bo potreboval ravno tako daljše dobe za razvoj, kakor ga je potreboval naš literarni jezik.

Kako pa smo potrebni slovenskega tehničnega lista in slov. tehničnega jezika, nam priča malone vsaka ljubljanska ulica in skoro vsaka naša tehnična naprava. Skrajni čas je že, da se uvede tudi pri nas zdrava, mirna, hladna tehnična kritika, strokovnjaška in brez strankarskih motivov. Kritizira se pri nas sedaj tudi dosti, o še dosti preveč, toda pri nas velja še vedno staro, dobro pravilo, da delaj čevljar hlače, krojač pa čevlje.

Ob ti priliki si ne morem kaj, da ne bi pokazal s prstom na naša velika tehnična dela, ki so deloma že izprožena, deloma pa pridejo v tir v kratki dobi. Osuševanje ljubljanskega barja, vodni katastrofi, električna centrala, osuševanje kraških dolin. Kako eminentna dela! Koliko inženirjev se bo potilo pri njih, koliko novih izkušenj si bodo pridobili pri teh delih, kolike važnosti bo to zanje, za nas in za ljudstvo — in vse to bo šlo brez tehničnega lista mimo nas, ali pa bo umrlo z nami. Kdo čuti ali sluti pomen teh del in izkušenj za slov. inženirje? Da, moramo si napraviti svoj arhiv, kamor bomo shranjevali te dragocene pridobitve. To ne sme v izgubo, to bodo rabili še naši zanamci.

Razmotrivanje, kako bi služil ta list našim obrtnikom in domači industriji, ter koliko bi jim koristil, opuščam na tem mestu popolnoma, ker je samoposebi jasno. Če pa kdo o tem dvomi, tedaj mu priporočam, naj prime katerisibodi nemški tehnični list v roke, pa ne bo potreboval mojih pojasnil.

Kdo pa naj vse to napravi — društvo, list?

Kolega mi je pred kratkim pripovedoval, da so našli ob neki priliki 40 slovenskih inženirjev. Moje mnenje je, da so se všteli najmanj za eno dekada. Na različnih tehnikah pa imamo nad 60 študira-jočih. Iz tega sledi, da bi imelo slov. tehnično društvo za sedaj zadosti članov, da bi pa tudi imelo upati na lep naraščaj. Znanstvenih delavcev seveda ne bo v izobilju — a če ne moremo napraviti mesečnik, pa napravimo dvomesečnik, samo začnimo!

Kako pa začeti?

Predlagal bi, da se otvori anketa v listih o tem vprašanju. Še bolj umestno pa bi seveda bilo, da bi kak starejši inženir sklical inženirski sestanek v Ljubljano ali kam drugam in da se v tem razgovorimo brez daljših časnikarskih debat.

Vai pensiero!

Inž. D. GUSTINČIČ.

□ ■ □

Socialna politika.

The Minority Report of the Poor Law Commission. (London 1909, 2 dela, XXXVI + 936, cena 12 s 6 d.) Spisala Sidney in Beatrice Webb. — Da si zagigura kolikor mogoče objektivno preiskovanje nastalih perečih vprašanj, je uvedla Anglija poleg parlamentarnih komitejev, katerih doba poteče z vsako sezijo, še takozvane royal commission, (izg. rójl komišn), ki jih naroči kralj na prošnjo poslanske ali lordske zbornice. Te kraljeve komisije zbirajo ne glede na parlamentarne sezije, eventualno par let, dokler ne dovršijo svoje naloge. Tudi so posebno pri delavcih bolj priljubljene kot komiteji, ker v teh sedé sami poslanci, a komisije sestojé iz najrazličnejih elementov, tako da so interesi kolikor mogoče vsestransko zastopani. Nihče sicer ni prisiljen odzvati se pozivnici, kakor je pri komiteju, toda splošno velja kot nepisan zakon, da ni mogoče zavriniti povabila komisije in da se mora na stavljena vprašanja jasno in odločno odgovarjati. Nekatere scene iz komisij, ki so preiskovale delavske razmere, so splošno znane vsled ostrih kontroverz med delavskimi za-

stopniki in fabrikanti, kjer je moral podjetnik navsezadnje vendar z jasno besedo na dan.

Zadnja royal commission, obstoječa iz 18 članov, med njimi tri ženske, pod predsedstvom bivšega ministra za marino in Indijo, lord Hamiltona, se je pečala s preiskovanjem uboštva na Angleškem in zborovala v ta namen od leta 1905 do 1909.

Z industrializacijo je rastla v deželi poleg blagostanja tudi neusmiljena beda, in iz leta 1834 datira že prvi angleški zakon glede podpore ubožnim. Temu Poor Law (izg. pūr lō) so sledili tekom časa dodatki in preembe, ali končno se je vendar dosti jasno pokazalo, da je ves ta zistein, ki ima 24.000 uradnikov in stane državo na leto 500, v celem letnih 1750 milijonov kron, popolnoma nezadosten. Danes ima Anglija dvakrat toliko prebivalcev kakor pred 25 leti, a za reveže izda desetkrat toliko; v celem je na leto ta svota enaka enomesečnemu zaslužku vseh Angležev. Ljudi, ki so navezani na podporo, je na Angleškem vsako leto okoli 2 miliona, t. j. 5% vsega prebivalstva.

Priznati se mora, da je šla dosedaj še vsaka komisija z uprav občudovanja vredno vstrajnostjo in neustrašenostjo svoji nalogi do dna in tudi temu raportu se tega ne more odrekavati. Ali ravno tako je po drugi strani res, da niso bile njih konkluzije doslej še nikoli toliko vredne, kakor nabrani material, ki leži potem v bibliotekah, dokler se ga ne loti kaka znanstvena roka. Nobena komisija, zvesta načelom konservatizma, ki se zdi kakor karakterna poteza vsega angleškega javnega življenja, se ni upala doslej priporočati takih sredstev v odpravo obstoječega zla, da bi pomenjala popolnoma novo pot od dosedanjih. Tudi ta Poor Law Commission priporoča samo „a clean sweep“, očiščenje zakona raznih nedostatkov. Vendar moramo pripomniti, da je pridejanih glavnemu poročilu še šest minoritetnih.

Sidney Webb in njegova žena Beatrice, poleg Bernarda Shaw (izg. Šō), izmed najodličnejših angleških modernih socialistov in oba izredno plodovita pisatelja — vse knjige, ki jih je za blizu 6000 strani, pišeta skupno — sta izdala sedaj gori na-

znanjeni knjigi, v katerih propagirata popolno odpravo vsega P. L., večini komisije pa sta zaklicala s ponosno in odločno samozavestjo, do katere ju njiju temeljiti in globok, študij tega vprašanja popolnoma opravičuje: Plus ça change, plus c'est la même chose!

Dosedanji P. L. dela bistveno razliko med in-door relief (izg. indor relif = podpora znotraj duri) in out-door (izg. ävtdor = zunaj duri) relief. Pod in-door spadajo vse delazmožne osebe in zato jih zaprō v workhouse. Teh delavskih hiš je po celi državi 650 Pod in-door štejeta nadalje bolnica in šola. Out-door je dovoljen vsakokrat kvečjemu za tri mesece in obstoji iz podpira'ja ubožnih na njih domu v naturalijah in izjemoma v denarju. Nadalje nastavijo brezposelnike kot navvy, t. j. delavci pri železnicah, kanalih in podobnem kopanju zemlje, kjer jim plačajo samo minimum za življenje.

Organi, ki so z ubožci v neposredni zvezi, so že omenjeni guardians, izvečine dosluženi vojaki s povprečno minimalno plačo 3600 K. Kot načelo velja v vsakem slučaju, da ne sme presegati podpora tistega minima, ki je za življenje neobhodno potreben, in da ne sme postati položaj podpiranca v nobenem slučaju boljši, kakor je položaj najslabše plačanega delavca. Končno morajo biti v zvezi s podpiranjem take neprilike, da jih podpiranec nikakor ne bo hotel več prenašati, če ima le malo upanja, da se reši dobrot tega P. L. Pri komur najdejo denar ali drugo vrednost, ga zapro kot lenuha in nemarneža (idle and dis or derly person). Otroke vzamejo v šolo za uboge (district schools) ali jih nastanijo pri tujih ljudeh (boarded out).

Rezultat Webbovih študij k temu vprašanju bi označil kratko tako:

Vsi današnji zakoni o siromaštvu bazirajo na konstatiranem uboštvu, t. j. zakon mora počakati s svojim funkcioniranjem dotlej, dokler ne pride individij v tak položaj, da sam ne more več naprej.

Zakaj je ta podlaga popolnoma napačna? Vsa beda izvira ali iz brezposelnosti ali iz boleznii, ali iz fizične slabosti, sem spadajo posebno otroci

O brezposelnikih konstatirata, da tvorijo samo deveti del vseh tistih,

ki spadajo danes pod P. L. in ogromna večina teh šteje pod 30 let. Do 40.000 popolnoma zdravih mož uživa out-dow relief, drugih 10.000 jih sedi v work-houses. 170.000 je javnih delavcev, kakor označujejo imenovani navvy sami sebe. Vse te podpore zametujeta Webb načeloma kot nemoralne samenebi in kot popolnoma nezadostne in neprimerne z ozirom na njihov uspeh. Vse ta pavperizem izvira iz iregularnosti dela in samo potom tega spoznanja je upati, da se odpravi nedostatek. Predlagata desetletni program v znesku ene milijarde kron, tako da bo imela oblast vsak hip, kadar se pokaže masa neangažiranih delavcev, tudi zadostno neangažiranega kapitala, s katerim more takoj pričiti pogozdovanje, obrežna dela in razne melioracije. Pogoj pa mora biti, da se ne ravna z delavci nič drugače in da prejemajo isto mezdno, kakor bi jo dobili za isto delo pod drugim gospodarjem.

Ostalih osem devetin ne spada zaradi brezposelnosti pod P. L., ampak ker so ali bolni ali zanemarjeni in sami fizično preslabi.

Po vestnih študijah, ki jih je izredno zanimivo čitati, sklepa tu pisatelja tako: najmanj polovico vseh je takih, katerih bolezen bi se dala preprečiti, kakor velik odstotek tuberkuloze; ali postopirati, kakor rak, revmatizem. Najmanj tretjino slepcev bi se dalo rešiti, da je bilo zanje pri rojstvu dovolj brige, in da je higienska zanemarjenost res zelo velika, dokazuje prav jasno statistika umiranja otrok v prvem letu. Povprečno jih pomre v ti dobi komaj 20 na 1000, tukaj do 250 na 1000. Tistih 600.000 otrok, ki jih podpira oblast à la out-door tekem vsakega leta, sta našla kronično sestradanost, nezadostno oblečenih, slabo nastanjenih; nekaj tisoč jih zraste v pravam pomenu besede na javne troške v pijanskih in disolutnih hišah.

Dosedanja politika podpiranja ubogih ni torej samo nesmiselna, ker čaka v vsakem slučaju, dokler ne postane brezupen, ampak tudi nikdar ne bo mogla bede pomanjšati. Načelo resnične politike proti revščini more biti samo v smislu preventivnosti takih slučajev; v ta namen pa je treba prijeti tam, kjer in ko se revščina pričinja.

Zato zahtevata za slednje Mr. in Mrs. Webb: higieno razviti do skrajne meje; postavnini nacionalni minimum naj zagotovi vsakomur toliko zaslužka, da se obdrži na gotovem standard of life, a da se prepreči zanemarjenje otrok, naj se uvede po celi državi najpedantnejša kontrola po zanesljivih meščanih, ki delujejo s poukom in v skrajnem slučaju s pomočjo javne oblasti.

Konkluzije, do katerih prihajata pisatelja — gospa Webb je bila član komisije — so sameposebi že del socialističnega programa, in tako nam je precej lahko razumeti, ako se jim vrhovni angleški konzervativni krogi z vso silo upirajo. F. L. TUMA

□ ■ □

Literatura.

Kurent. Starodavna pripovedka, spisal Ivan Cankar. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena broš. K 1'80, eleg. vez, K 2'80. — Cankarja kritizirati je težavno. Jaz tega tudi storil ne bom. Prevelik individualist je, tako močan, da ne gre, absolutno ne gre, po njem po profesorsko brskati. Kurent pravzaprav ni nobena pripovedka, ampak zrcalo naših slovenskih ljudi in naše zemlje. Prav čudna je ta naša domovina, kakor jo je narisal Cankar; tudi ljudje so čudni; hrepenenja in iskanja polni, došli na cilj pa malodušni... «Vseeno je,» ta stari refren zveni tudi iz tega dela Cankarjevega. Če bi ne vem katerikoli učnjak napisal knjigo o Slovencih in njihovi domovini, če bi se trudil s statistiko — take verne slike bi ne mogel doprinesti, kakor je to storil Cankar s svojim Kurentom. Najimennitnejše umetniško pravilo, da bodi umetnik zrcalo svoje dobe, je s Kurentom sijajno izvedeno. Res je, kakor očita Cankarju, njegova pripovedna slika je premalo posejana s konturami, mejami in ostrimi črtami. Ali kje stoji zapisano, da pisatelj razdeli svojo povest v enakomerne kvadrate? Saj ravno v načinu pripovedovanja, v obliki in jeziku se kaže umetnikova in pisateljeva individualnost.

Kurent je slovenske matere sin. Za nobeno rabo ni v svoji mladosti. Ker mu ni sojeno, da postane cesar ali pa papež, postane godec. In napo-

sled proda svojo dušo zlobnemu duhu za čarobne gosli. S tem se začne Kurentov izprehod po slovenski domovini. In to Kurentovo potovanje je naravnost krasno. Brez Bädckerja in brez pripovedovanja, kdo so ljudje, ki jih srečavamo, jih poznamo, po licih, po besedah, ki jim drče z ustnic... «Komaj je Kurent zagodel, je vodil procesijo. Bila je procesija, kakor je Kurent še nikoli ni videl. Strašna bi bila ob belem dnevu, strašnejša je bila v mraku, pod nizkim, temnim nebom. Ali so se bili izkopali iz zemlje, pa se jih je še držala črna prst na licih, na rokah, na obleki? Ali so grešniki, na smrt obsojeni, preglodali železne verige ter planili na cesto, da plešejo v blatu, svobode pijani?»

In dalje: «Grešniki na smrt obsojeni so se bili nenadoma preoblekli v razuzdane svate. Nič več udanosti v očeh, nič več bridkosti; ogenj je gorel v njih, planil je siloma izpod težkega pepela, na sivih licih so se prikazale rdeče kaplje...»

«Le vkup, ti uboga gmajna! Baklje prižgimo, prižgimo jih sto, da nam bodo svetile do rabeljnov, do biričev. Naše meso jih je nasitilo, naša kri jih je napojila — tirjajmo svoje meso in svojo kri! Mi smo sejali, naša je žetev, sužnji vstanite!» Ali ni to pesem iz naših rudnikov, iz fabrik? Ali je kdo videl tam življenje od blizu? Ne omagajo ti ljudje — če začno peti čarobne gosli Kurentove? Ali ne bo šel ples prav do konca, do omaganja?

Tudi v Ljubljano priroma Kurent pa gre med «narod» in med bojare. «Spomenik so postavili — komu so ga postavili? Narod molči, ne ve imena; ampak pije in je vesel. Tam na visokem kamnu stoji kamenit vojskovodja, ali pa morda učenjak, ali pa morda umetnik; stoji ter misli, da je slaven in da se vrši zaradi njega ta vesoljni vinski potop. Ošabno se ščeperi na svojem kamnu, pod svojo muzo; narod pleše in vriska ter se ne zmeni zanj... Pozno v noči, blizu jutra že se primaje črn gost, leže na vence ter zasmrči... Junak na kamnu pa je do srca užaljen. V mojem imenu in na mojo čast si pil, zdaj pa bi še zmerjal, negodnik?»

Čudovito lepo je popisal Cankar notranjo Ljubljano in slovensko

domovino, ampak tudi romarjev se je spomnil, ki so se iz vseh slovenskih krajev zbrali v pisano procesijo. Srca so bila polna pobožnosti in udanosti, na jeziku prošnja in molitev. Ali še predno so došli do cilja, so se telesa, tako globoko upognjena, korenjaško zravnila; noge so postale nenadoma gibke in lahke, kakor na plesu; oči pa so se preserno smejale.

«In čuj proti nebu veselemu je vriskaje planila vesela pesem (romarjev).»

«Lepših fantov na svetu ni kot so ti mladi furmani, ti mladi furmani!»

Kako pa je vse to v slovenski naravi, ki je tako lahka?

«Dolgo je hranil in spravljal siromak svoje trpljenje, dokler ni bil skedenj poln in prepoln. Nazadnje pa si je naložil to črno breme in se je napotil, da bi potožil Materi božji svojo bridkost. Ali namesto da bi stopil pred njo globoko upognjen, proseč in vzdihujoč, je skoraj zaplesal do oltarja, pokrižal se tako malomarno, da je bilo komaj križu podobno, pomolil svojo molitveco tako urno, viharno, da je izpustil najmanj polovico besed, in ko je godrnjal čiščenemarije, ni mislil ne na Mater božjo in ne na svojo žalost, temveč na krčmo. Pod Marijo pa je slonel angel, tiščal je lica v pesti in je mežikal: «Nisi prišel, da bi molil in delal pokoro, ampak prišel si, da bi se brez skrbi napil in da bi zraven še odpustkov bil deležen.»

Tako je hodil Kurent po domovini in je videl vse. To mehkobo in to hrepenenje vsaj po eni sladki uri za tisoč trpljenja in suženjstva polnih ur. Oj ta slovenska natura, mehka in žalostna v trpljenju, prešerno vriskajoča v malem veselju! Tisočletno trpljenje jo je vodilo, izšla je iz suženjstva, ki je od vekomaj. Toda že se drami zarja na vzhodu, pravi Cankar, in refren te starodavne pripovedke izveni upanja polno, zmagoslavno:

Vsi vi, skoz mrak pod križem vzdihujoči, vsi vi strmeči, nemi v črna tla — prišlo je znamenje! V tej zadnji noči

zablislilo se je odvrh neba — vstanite, vriskajoči in pojoči pozdravljena, nebeska glorijska!

Lepo je orisal Cankar Kurenta, čarobnega godca, še lepše pa je orisal

svojo domovino. Poglej v to zrcalo in poišči se, bodi kdorkoli, našel se boš v pisani slovenski množici.

P.

„Kako sem se jaz likal“. I. del. Jakoba Aleševca izbrani spisi. Drugi popravljeni natis. Priredil Jožef Volc. I. zvezek. V Ljubljani 1910. Založila Katoliška Bukvarna. (Ljudska knjižnica 9. zvezek. Izhaja četrtletno.) — Pred nami je zanimivo čtivo. Alešovec je bil „ljudski pisatelj“, ki je vedno tako pisal, da je „ugajalo“. Povest slovenskega trpina je nazval — svoje likanje. In po pravici, kajti vsa poglavja (1. doma, 2. v šolo, 3. začne se nemščina, 4. klosterski muc, 5. z nemščino gre naprej) nam predstavljajo v živih podobah bedno šolanje naših kmetijskih fantov. Zdrav, neprisljen humor preveva stran za stranjo, tako da se knjižica težko popreje odloži, dokler ni do konca prebrana. Cena ji je broširani K 1.20, vez. 2 K.

—st—

□ ■ □

Šolstvo.

X.

Šolstvo na Štajerskem se razvija sicer polagoma, a vendar dosledno. Dne 31. decembra leta 1907 je bilo na vsem Štajerskem 19 javnih meščanskih šol (slovenske nobene), 879 javnih ljudskih šol; 47 zasebnih ljudskih in meščanskih s pravico javnosti — skupno tedaj 964, v l. 1906 pa 960. — Izmed meščanskih šol je bilo 12 deških in 22 dekliških. Ljudske šole so se ločile tako-le: 55 je bilo javnih in 4 zasebne deške šole, 51 javnih in 34 zasebnih dekliških šol, 773 javnih in 13 zasebnih mešanih šol.

Z ozirom na učni jezik je bilo 605 javnih nemških ljudskih šol. 228 slovenskih in 46 utrakvističnih, Enorazrednic je bilo 185 javnih in 7 privatnih, dvorazrednic 227 in 9, tri-razrednic 146 in 12, štirirazrednic 115 in 7, petrazrednic 130 in 9, šest-razrednic 64 in 4, sedemrazrednic 12 in 2, a ena zasebna osemrazrednica. Zasebnih meščanskih šol je bilo 15.

Na vseh teh šolah je bilo 2864 razredov, med temi 187 vsprejeda. To leto se je otvorilo 84 razredov, a 26 zaprlo; prirastek 58 razredov.

Šolagodnih otrok je bilo l. 1907 210.600 in sicer 105.284 dečkov in

105.316 deklic. Brez pouka jih je bilo 6895, in sicer 3939 duševno nerazvitih in 2956 normalnih, t. j. 3.7% šolagodnih otrok je bilo brez pouka.

Glavni kontingent otrok brez šolskega pouka — čeravno normalno razviti — so dajali slovenski okraji, in sicer Sevnica 490, Gornji-grad 395, Brežice 266, celjska okolica 248, Konjice 234, Laško 184, Slovenjigradec 135 in Voitsberg 125. Kazni je bilo radi malomarnega pohajanja 9774, in sicer 4607 denarnih glob ter 2307 zaporov; koncem leta 1907 ni bilo prestanih še 2860 kazni. Denarne globe so štele 13.335 kron.

Solarskih kuhinj je bilo 300, največ seveda na Gornjemštajerskem. Brez šol. kuhinj so bili okraji: Kozje, St. Lenard, Rogatec, Soštanj in Laško. Božičnice so priredili v 51 okrajih, in sicer na 223 šolah — na slovenskih šolah nikjer. Otroških igrišč je bilo 234, največ v graški okolici 35, v Gradcu 14, v Cmuereku 10 itd. 29 okrajev je bilo brez teh naprav, med njimi mesti Celje in Maribor. Počitniški koloniji sta dve.

Delni celodnevni nerazdeljeni pouk je bil na 89 šolah, in sicer v Gradcu od 1. junija do 4. julija, na ostalih 56 šolah pa kakor poizkus za 2 leti od 16. septembra do 31. oktobra. Opomnimo, da je deželni šolski svet štajerski načelno proti celodnev- nemu nerazdeljenemu pouku. Šolski zdravniki delujejo le v Gradcu in okolici. Šolskih kopelji je bilo 22, in sicer 8 v Gradcu, po 3 v okrajih Judenburg in Leoben, po 1 v Celju in Gornjemgradu. 30 šol je imelo lastne šol. kuhinje.

Šolskih olajšav se je dalo 11.640 otrokom na 387 šolah, 5903 dečkom in 5737 deklicam; posebnih olajšav je bilo deležnih na 410 šolah 7411 otrok, in sicer 3714 dečkov in 3697 deklic.

Učne moči. Na meščanskih šolah je poučevalo 66 učiteljev in 56 učiteljic (11 vsposobljenih le za ljudske šole) ter 9 učnih moči za francoščino. Ljudskošolskih učiteljev z vsposobljenostnim izpričevalom je bilo 1551 in 977 učiteljic; le z zrel- nostnim izpitom 149 učiteljev in 196 učiteljic; neizprašanih je bilo 36 učiteljev in 16 učiteljic; skupaj 2925 učnih močij. Veroučiteljev je bilo 925. Posebnih, edino le za ženska ročna dela vsposobljenih je bilo 359 učiteljic, a brez vsposobljenosti 67

— skupno 426. Na 84 šolah, deloma dekliških, deloma mešanih se niso poučevalo ženska ročna dela.

Nemščina se je poučevala obli-
gatno na 247 slov. šolah, neobli-
gatno pa na 21. šolah, a slovenščino
so poučevali obligatno v 8 nemških
šolah, neobligatno le na 4. Franco-
ščina se je poučevala na 16 meščan-
skih šolah, angleščina le na eni.

Telovadba za dečke se je redno
gojila na vseh šolah, izvzemši 12
šol; deklice so telovadile, in sicer
neobligatno na 445 šolah, preteklo
leto na 483 šolah.

Učiteljskih knjižnic je bilo 874, a
šolarskih 891. Šolskih vrtov je bilo
603, na 166 šolah se je poučevalo
kmetijstvo na nalašč najetih trav-
nikih, a deška ročna dela so gojili
na 15 šolah.

V l. 1907 je bilo na Štajerskem 10
takozvanih otroških domov, kjer je
bilo nastanjenih 458 dečkov in 536
deklic pod nadzorstvom 19 vrtnaric,
oziroma oskrbnic. Otroških vrtcev je
bilo 46, kjer so delovale 103 vrtnarice
v prospeh 1372 dečkov in 1510
deklic. Poleg tega je bilo še 25
obrtnih, 14 kmetijskih tečajev in 4
nadaljevalni za deklice.

Posebni razredi za duševno ne-
razvite otroke so bili na petih šolah,
ki jih je obiskovalo 140 dečkov in
81 deklic. Za bebce obstoja tako-
zvani Pijev zavod v Brucku ob Muri
s šestimi razredi, ki jih obiskuje 144
otrok.

Stroški šolstva so znašali to leto
5.643.463 K 88 h, ki se razdele tako-
le: plače in doklade: 4.451.924 K
77 h; starostne doklade 997.923 K
33 h; remuneracije za večure 9805 K;
remuneracije katehetom 145.945 K 58 h;
podpore 10.000 K; okraj. učit. knjiž-
nice 2600 K, učiteljske konferencije
17.269 K 26 h; razni izdatki 7995 K
94 h.

Pokojnine učiteljem in učiteljicam
se je izplačalo 672.811 K 74 h, vdo-
vam 236.820 K 54 h, vzgojinin
33.336 K 61 h, sirotam 7389 K 14 h,
odpravnin 5312 K 61 h, pogrebščin
9269 K 58 h, skupaj 964.940 K 22 h.

XI.

Dneva 28. in deloma 29. december
sta bila posvečena učiteljskim
zborovanjem. Dne 28. decem-
bra so zborovala naslednja
društva: „Društvo slov. profes-
sorjev“, „društvo za zgradbo

učiteljskega konvikta“; „slo-
vensko deželno učiteljsko
društvo“, „delegacija za-
veze“, „Slovenska Šolska
Matica“ in „Slomškova zveza“,
dne 29. decembra pa „društvo
slovenskih učiteljev“.

- a) Društvo slovenskih profesorjev
ima 199 članov, dohodkov je bilo
1539 K in stroškov 1339 K, pre-
moženja je 1110 K. Tajniško po-
ročilo vsebuje zlato resnico, da
samo slovenske knjige
ne zadostujejo, temveč
treba je prinesiti v šolo
živega življenja; to se
pa more le zgoditi, če bo
slovensko profesorstvo
živelo vsestransko. K po-
sameznim predlogom sledeče:
Ozkosrčen, lahko rečemo na-
ravnost krut je predlog profesorja
Vajde, ki ga je utemeljeval prof.
dr. Sajović, namreč: „§ 2 zadnje
min. naredbe o ustanovah, naj se
odpravi, ustanovo naj brezpo-
gojno izgubi vsak, kdor ponavlja
razred“. Ako vpoštevamo vse one
momente, ki prihajajo vpoštev
ravno pri raznih slučajih, da mora
taalionij dijak ponavljati kak
razred, kakor n. pr. življenske
razmere, duševni razvoj dotičnega
dijaka in pa le premnogokrat
osebno naziranje posameznih pro-
fesorjev se nam zdi ta predlog us-
dopoln za marsikakšnega dijaka, še
bolj pa za starše. In vsled tega mora
vsak količak zmeren človek
odobravati naredbo nauč.
ministrstva glede usta-
nov. — Umesten je bil predlog
prof. Westra, da se poučuje telo-
vadba na srednjih šolah obli-
gatno. — Opravičena je bila
slednjič zahteva prof. Lovšeta, da
naj poučujejo na srednjih šolah
in licejih edinole akademično
naobražene učne moči. Upamo,
da je ta zahteva bila tudi naper-
jena na naša c. kr. učiteljsča.
Bili smo in bomo mnenja, da je
lahko kak neakademično na-
obražen profesor dober učni
stroj — a njegovo predavanje
ostane vedno omejeno, povspeti
se ne more nikdar do onega
viška, kot kak resnično na-
obražen akademik. To stoji pribito!
- b) „Društvo za zgradbo učiteljskega
konvikta“ napreduje še dokaj

hitro, kajti v teku dobrih 15 letih je zbralo slovensko učiteljstvo nad 80.000 K. Ako pomislimo, da si je slabo plačano učiteljstvo pritrvalo te prihranke takorekoč od ust, je občudovanja vredna ta poztvovnost.

- c) Občni zbor „Slov. deželnega učiteljskega društva“ je pokazal, da je slovensko učiteljstvo še v ogromni večini v taboru napredne misli. Društvo ima premoženja nad 5300 K, ki se reprezentira iz zapuščine pok. učitelja Travnja. Občni zbor je sprejel soglasno predlog, da se pošlje naučnemu ministrstvu spomenico o moderni preosnovi slovenskih c. kr. učiteljišč, da bodo v istini odgovarjala zahtevam slovenskega naroda.
- d) Delegacija „Zaveze“ je rešila dve točki; volila je nanovo prvega tajnika in pooblastila vodstvo, da pošlje zastopnika k enketi o preosnovi ljudskega šolstva, ki se vrši meseca januarja na Dunaji. O delovanju te enquete izpregovorimo prilično obširneje.
- d) Občni zbor „Slov. Šol. Matic“ je bil sijajno obiskan. Navzoča sta bila tudi hrvaška zastopnika profesorja Kučera in Bazala. Predsednik ravnatelj H. Schreiner je imel daljši nagovor, kjer je povedal, kaj meni izdati „Slov. Šol. Matica“ v bodoče, namreč: realne knjižice za učence in učitelje, komentar k ljudskošolskim berilom, etimološki slovar, komentar k slovenskim pesnikom in pisateljem, slovstveno zgodovino; seveda tudi običajni letopis in praktične knjige s slimi vsebinami kakor dosedaj. Lep načrt! Mnenja smo pa sledečega in upamo, da ga bo novovoljeni odbor tudi kolikor toliko sprejel. „Slov. Šol. Matica“ se mora modernizirati in sicer nekako v tem: 1. preskrbeti mora, da dobe c. kr. učiteljišča na Slovenskem, tedaj učiteljišča, ki so namenjena slovenskemu narodu. slovenske učne knjige, posebno knjige, ki se nanašajo na pedagogiko, kakor „ukoslovje“, „zgodovino pedagogike“, „psihologijo“, „logiko“ i. t. d. 2. Izdaja naj dalje take knjige, ki bodo vsebovale vsaj nekaj modernejših idej — opozarjamo le na češke

pisatelje te stroke: Drtina in drugi. 3. Izdela naj temeljito spomenico o preosnovi naših c. kr. učiteljišč, da postanejo v resnici vzgajališča, kjer bo dobival bodoči slovenski naraščaj v resnici moderno, sedanjim življenskim razmeram odgovarjajočo odgojo, tako v narodnem, **gospodarskem** in duševnem oziru. Tu je ledina, porasla z gostim plevelom.

O predavanju prof. dr. Ilesiča prihodnjič!

Malo statistike! Društvo je izdalo v preteklem triletnju 14 knjig v 35.000 izvodi. Članov je bilo l. 1907—1572, l. 1908 — 1560 in l. 1909 — 1622. Premoženja ima „Slov. Šol. Matica“ 5784 K. Društvo je dalje v zvezi s „hrvaškim pedagog. književnim zborom“. Ali bi ne bilo mogoče, da društvo stopi v enako zvezo s češkim društvom „Dědictví Komenského v Praze“? Slednjič se je ustanovil poseben odsek, ki naj skrbi, da se vsako leto priredi daljše potovanje v svrhu nadaljne izobrazbe. Ideja sicer ni nova, kajti kdor je pazno zasledoval učiteljsko gibanje na Slovenskem, vé, da se to vprašanje vleče že dolgo, dolgo vrsto let.

e) V „Slomškovi zvezi“ je prišlo do očitnega upora. Pričakovati je bilo to; kajti večnih obljub mora postati sit tudi najbolj „katoliški“ učitelj. Da ostane tudi letos z ozirom na regulacijo učiteljskih plač samo pri frazah in obljubah — je gotovo, kajti kranjske deželne finance so napete do skrajnosti.

f) 29. decembra je zborovalo „društvo slov. učitelje“. Društvo je sklenilo lepo resolucijo, da naj slovenske učiteljice posvete svoje delovanje gospodinjstvu in zato se ustanovi v Ljubljani štiritedenski gospodinjstvi tečaj za učiteljice. Prepričani smo, da bi se tako gospodarske kakor tudi socialne razmere mnogo izpremenile, ko bi hotele slovenske učiteljice nastopiti v slovenski javnosti tako, kakar nastopajo v mnogih krajih njih stanovski tovariši.

Piše — — — n — — — a.

Politika.

S kakšno slepoto so udarjeni tisti, ki vodijo politično usodo našega cesarstva in ki jim pravijo diplomatje in državniki, se je izkazalo v t. zv. Friedjungovi pravdi na Dunaju.

Znani zgodovinar dr. Friedjung, ki je napisal že več jako lepih in zanimivih knjig, osobito iz avstrijske zgodovine devetnajstega stoletja, je obdolzil v «Neue Freie Presse» stranke, ki so zedinjene v hrvaško-srbski koaliciji, oziroma posameznike te koalicije, da so se dali podkupovati in plačevati s srbskim denarjem. Ta obdolžitev je zagledala beli dan baš ob času, ko se je bana Raucha oblastnost na Hrvaškem prikazovala naravnost v gorastasnih oblikah, in ko so se vršile priprave za aneksijo Bosne in Hercegovine. S to obdolžitvijo so hoteli omenjeni diplomatje opravičiti svoje postopanje na Hrvaškem, kjer so pustili na krmilu vlado, ki je imela zoper sebe vse spodobne ljudi, le Frankovci so bili zanjo. Z njo so hoteli vtemeljiti potrebo in nujnost, češ, Bosna in Hercegovina se morate anektirati, in če je v parnanenosti nevarnosti evropski mir. Ravno vsled veleizdajskih stremeljenj in velesrbske ekspanzivnosti! . . .

Morda so bili še drugi nagibi, ki so vplivali, da je Friedjung, kot glasovit učenjak in zgodovinar, objavil svoje obdolžitve. Spomnimo se le, da je znana reška resolucija okrenila vso smer hrvaško-srbske politike v troedini kraljevini in da je baš ta resolucija takrat prav mnogo pripomogla, da so se dunajski krogi udali ogrskim Košutovcem. Hrvatje in Srbi so bili vedno le sredstvo in orodje bodisi ogrske, bodisi dunajske politike, odkar imamo dualizem. Dolgo so zaupali na Dunaj in odtod pričakovali pomoči proti mažarski prepotenci. Toda naposled so izpoznali, da te pomoči od nikoder ni, in so okrenili smer svoje politike tako, da se je ost obrnila proti Dunaju. In ta okret je našel odmev v vsem hrvaško-srbskem ljudstvu v monarhiji. To se je opetovano očitno pokazalo. N. pr. ko je bil v Dubrovniku sestanek nekoga avstrijskega nadvojvode s črnogorskim prestolonaslednikom. Tega so obsipali s simpatijami, za drugega se niso zmenili. To pa so na Dunaju kruto zamerili.

Pa bodijo si ti nagibi kakršnikoli — obdolžitev Friedjungova je bila tako huda, da so bili poslanci hrvaško-srbske koalicije prisiljeni, da pozovejo Friedjunga, naj dokaže njih veleizdajstvo ali vsaj antimonarhično mišljenje.

Dokazi so bili prav siromašni: dokumenti, ki so se izkazali kot falzifikati zelo primitivne umetnosti; pričevanja, ki so se čula tako, kot da so dogovorjena, ako ne naravnost naročena. Izid pravde, ki se je vršila pred dunajsko poroto pod nespretnim vodstvom, je znan: Friedjung je bil blamiran,

Iz pravde pa se je dognalo, da ni bil poražen samo Friedjung, marveč tisti še bolj, ki so mu dali material in iniciativo za njegovo obdolžitev. Ti pa so bili «visoki vodilni krogi». Ni se moglo niti več zatajevati, da so to bili: generalni štab, minister vnanjih del Aehrenthal in prestolonaslednik i. t. d.

Razkrilo pa se je še marsikaj drugega, kar preje ni bilo očitno vsakemu. Osobito važno je, da se je tako razločno pokazala baš v tem primeru smer dunajske politike proti Jugoslovanom in njena vodilna misel: divide et impera (deli in vladaj)! Z drugimi besedami: politika, o kateri se nam vedno zatrjuje po pobožnih patriotičnih listih, da se po očetovsko briga za nas in nas ljubi — menda zato, ker nas vedno tepe! — se je postavila na laž sama. Povsod drugje bi se bila ubila; v Avstriji bo poganjala bohotno naprej — vsled zaslepljenosti ljudstva. Jugoslovanstvo ima vendar vse drugačne interese, nego da bi mu ustrezalo geslo dunajske politike — in vendar ni nikjer pokornejših služabnikov te devize, nego baš med Jugoslovani!

Da, nič drugače jih ne moremo nazivati; služabniki so. To je popolnoma odkritosrčno priznal hrvaški poslanec Stjepan Zagorac, ko je pričeval v Friedjungovi pravdi. Priznal je, da mu je en nemilostni pogled z visokega mesta tako premenil — prepričanje, da je zapustil svoje politične sobojevnike in prijatelje. . . Pa ne samo to! Zagorac je odgrnil zastor tako na široko, da se nam je pokazalo vse ozadje in zakulisje: izvedeli smo, kar smo že davno vedeli in kar so naši pobožnjaki vedno tajili, — namreč, da prihaja iniciativa

vsji klerikalni in reakcionarni politiki na jugu slovanskem iz dunajskih najvišjih klerikalnih in aristokratskih krogov. Odtod tudi tisto gnusno soglasje, ki oglušuje ušesa in skruni sluh, od dunajske „Reichsposte“ preko „Slovenca“ in „Hrvatstva“ pa do sarajevskega klerikalnega organa. Odtod tudi tisto ostudno soglasje, s katerim se neti versko in plemensko sovraštvo na slovanskem jugu in s katerim se posebno pritiska na Srbe. Odtod tista hudobna zvižčajnost in prekanjenost, s katero se hočejo uničevati posamezniki, ki izpoznava prave cilje in namene te politike in se jim ustavljajo z vsjo bistrostjo in silo svojega duha, kakor so hoteli pogubiti ali vsaj onemogočiti Frana Supila, očeta reške resolucije... In proti ti politiki ne pomaga nobena učenost, nobeno sredstvo; ona uničuje vselej; toda njo samo uničuje njena patologična — neumnost in hudobnost... In grof Aehrenthal ji je v tem oziru krasno orodje, vkljub temu, da ga je obsipal «Slovenec» leto osorej z gloriolo — žensialnost!

Primerilo se je še nekaj drugega v Avstriji, kar je vredno, da se omenja v našem listu. Obstrukcija v parlamentu se je umorila. Prosto-voljno ali ne — to je sedaj postransko vprašanje, katerega ne rešujemo. Poglavitno je, da je bila predsedniku parlamenta z neznatno premembo poslovnika izročena moč, s katero zapreči vsako takšno obstrukcijo, kakršna je bila doslej v navadi.

Kdo je pravzaprav zmagal, kdo je omogočil, da je obstrukcija postala izključena? Parlament sam. Tisti obrekovani ljudski parlament, ki so ga njegovi tajni in očitni nasprotniki hoteli uničiti. Govorčili so, da se ne razlikuje nič od kurelnega parlamenta; da se upi in nade socialnih demokratov in drugih naprednih elementov ne uresničujejo; očitali so, da furija nacionalističnega šovinizma v novem parlamentu divja hujše, nego v starem... Toda naenkrat je šinila na dan energija, s katero si je rešil in zagotovil možnost poslovanja. Dokaz, da je v ljudskem parlamentu zbrana vsa drugačna notranja življenska moč, nego je bila v starem.

Naše veselje na tem činom ljudskega parlamenta je bilo sicer od-

kritosrčno in veliko. Tembój, ker so si zlasti socialni demokrati zadobili zaslugo, da so v pravem trenotku prisilili buržoazne in agrarne stranke, da so se odpovedali političnemu orožju hrupne obstrukcije. In sicer so to dosegli tisti socialni demokrati, katerim so slovenski klerikalci večkrat očitali, da ne marajo izpremembe poslovnika in rednega poslovanja državnega zbora. Večje brezobraznosti, nego je bilo to klerikalno očitane, si skoro ne moremo misliti! Na vse grlo in z vsemi sredstvi so zagovarjali in pospeševali obstrukcijo — pa so šli svoj greh nakladat na rame socialnih demokratov! Kričali so, da se gre za ugled, čast in ponos slovenskega naroda in da je vse to treba in mogoče rešiti samo z obstrukcijo. Zaobstruirali so se končno tako nesmiselno — da je moralo njihovo veselje nad rešeno idejo, ki ni bila Krekova, in nad predlogom, ki ni bil samo Krekov, biti še večje in odkritosrčnejše, nego je bilo naše. Samo da je bil okret klerikalcev tako nagel in nenaraven, da v njih odkritosrčno veselje nihče ni mogel verjeti!

Vobče je treba, da se končno izpregovori in razloženo napiše tudi beseda o teh klerikalnih političnih okretih ali skokih. V zaupanju na svojo organizacijo po župniščih in kaplanijah, kapiteljih in skofijah si drznejo mnogo. Vidi se to na «Slovencu», kako piše. O eninisti stvari danes tako, jutri popolnoma nasprotno. Vedno daje tako, da pade vselej na noge. Danes je proti obstrukciji; jutri jo hvali in ponatiskuje telegrame in izjave, s katerimi izkuša podpreti svoje besede. Danes je proti Srbom, reški resoluciji, Franu Supilu strasten nasprotnik in kliče žveplo in ogenj nad veleizdajnike; jutri skrjuje kremplje in samo malo še ježi dlako, ker bi se sicer preveč blamiral. Danes citira «Naše Zapiske» proti liberalcem; jutri udarja po «Naših Zapiskih». Danes graja N. D. O. in skoro hvali socialne demokrate; jutri zopet narobe. In tako dalje — brez konca! Za vzor doslednosti take žurnalistike in take politike ne bomo postavljali. Ampak to se nam zdi karakteristično za sedanjo dobo javnega življenja na Slovenskem, da se to tako malo-komu zdi protinaravno! Dr. D.

RAZPRAVE

VII. rednega zbora jugosl. soc. dem. stranke v Avstriji. Stenografični zapisnik. Cena 60 vin. — Prvikrat je izdala jugoslovanska soc. dem. stranka v Avstriji stenografični zapisnik svojega strankarskega zbora. Zanimiv je in vreden, da se ga pazno čita. Dobi se pri: „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

„KATOLIŠKO SVETOVNO NAZIRANJE IN SVOBODNA ZNANOST.“

Napisal dr. L. Wahrmund. Cena 70 v. Te znamenite brošure, ki je toliko prahu vzbudila v avstrijski javnosti, ima „Del. tiskovna družba v Ljubljani“ še nekaj v zalogi, zato opozarja iznova, naj si jo omislijo tisti, ki se zanimajo za ta eminentno važni predmet.

Drama Prešernovega duševnega življenja.

Spisal dr. Ivan Prijatelj. — Cena 40 vin.

Prešernov spomenik

Uredil dr. Ivan Prijatelj. Cena 80 vin — Ti dve knjižici, ki so jih izdali v Prešernovo proslavo „Naši Zapiski“ 1. 1905. se nahajata še v zalogi „Delavske tiskovne družbe v Ljubljani“, opozarjamo vse one, ki bi si jih radi nabavili.

Magdalena

Spisal I. S. Machar. Preložil dr. Anton Dermota. Cena 2 K.

NARODNO VPRAŠANJE IN SLOVERCI.

Napisal Etbin Kristan. — Cena 24 vinarjev. — Dobi se pri

„Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

„RDEČI PRAPOR“

Osrednje glasilo jugosl. socialne demokracije. Izhaja v Ljubljani vsak torek, četrtek in soboto. Cena mu je 14 K za celo leto, 7 K za pol leta, 3 K 50 v za četrt leta in mesečno 1 K 20 v. Prinaša zelo zanimivo vsebino in je najboljši pisani slovenski politični list.

Knjigarna L. Schwentner, Ljubljana

Prešernova ulica št. 3

=====
priporoča dnevne novice svoje založbe:
=====

Cankar I.: Kurent. Starodavna povest. Broš. K 1:50, vez. K 2:80, po pošti 10 v več. Ta povest je slika stoletnega trpina-veseljaka slovenskega naroda. Odlikuje se po posebnem jeziku del čudovitega domačega kolorita, tudi slog je nekaj izrednega, ne sicer cankarjevsko briljanten, a vendar tako lep, da enako lepega ne piše noben naših pisateljev. Trije sonetje na koncu povesti so tako-rekoč njen magistrale.

Cankar I.: Hlapci. Drama v 4 aktih. Broš. K 2—, po pošti 10 v več. V drami je pisatelj v jarko luč postavil aktualno, socialno in kulturno vprašanje, ki mora zanimati vsakogar, kdor smatra šolo in učiteljstvo za faktor, ki bo pred vsemi odločeval o usodi našega naroda. Ni to navadna politična senzacijska drama, preračunjena za efemerni efekt, ampak stvar, ki pretrese učitelja, da se nad njo zamisli in preiščuje.

Milčinski Fr.: Igračke. Broš. K 2—, vez. K 3—, po pošti 20 v več. Zbirka ljubeznivih humoresk in satiričnih črtic zlasti uradniškega, posebno sodniškega življenja. Semtertja zazveni trpka ironija in marsikateri občutni udarec pade na justico in njene služabnike. Posebno prijetno dé čitatelju čut za socialno pravičnost, ki se v obili meri razodeva v teh navidezno „nedolžnih“ črticah.

Trdina I.: Zbrani spisi. VI. in VII. knjiga. Broš. à K 2:50, vez. à K 3:70, po pošti 20 v več. Tudi te dve knjigi prinašata celo vrsto doslej še ne priobčenih pripovednih spisov. Njih vrednost vnovič povdarjati, bi bilo pač odveč, saj o tem je že vsakdo prepričan, da ga ni med našimi inteligenti, ki bi bil tako spoznal in obenem tako prav razumel življenje našega naroda na Dolenjskem kakor Trdina. S tema knjigama pa zakladnica njegove literarne zapuščine še nikakor ni izčrpana. Še marsikak biser se bo dal iz nje izkopati.

Kersnik Janko: Zbrani spisi. V. zvezek. Broš. K 5—, v platno vezan K 6—, v polfrancoski vezbi K 7—, po pošti 30 v več. V tem zvezku, obsegajočem dva snopiča, so priobčene pisateljeve poezije ter literarni in politično-polemični spisi. Urednik dr. Prijatelj jim je prideljal potrebni obširni komentar, ki sedanji generaciji prinaša mnogo novega in pojasnjuje marsikatero temno zadevo iz našega polpreteklega političnega in kulturnega življenja.

Založništvo L. Schwentner vabl nadalje na naročbo:

Novih Akordov, ki so se s svojim devetim letnikom preustrojili v glasbeno revijo na ta način, da prinašajo razen skladb v dosedanjem številu tudi prilogo glasbeno-literarne vsebine. Nihče ne more tajiti, da se s tem zadošča le živi potrebi, ki jo čutijo vsi muzikalni krogi. **Cena za vse leto 10 K, za pol leta 5 K, posamezni zvezki po 2 K.**